הספריה הלאומית
S 22 A 5205
שלש מגלות :
C.2
000203198740
W-X

1153856011 0115385601153

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
מחלקת ההשאלה - טל' : 02-6585004
000203198740

U HIRACHAND

MARK No 139101.

EN

عال

FINLAND

BEST QUALITY LETTER PAPER

פולני.
פרק, חמש מגילות

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

שלש מגלות

שנוהגים לקרותם

בפסח בשבועות ובסכות

שיר השירים, רות, קהלת.

בלוית

א) תרגום יונתן בן עוזיאל, עפ"י כתבי יד שונים שהובאו מתימן.

ב) פירוש ראש המפרשים רש"י ז"ל.

ג) תפסיר ערבי של רבינו סעדיה גאון ז"ל, שלא נדפס עד היום.

ד) ביאור המלות הקשות שבתרגום שה"ש וקהלת, להטאה"ג מוהר"ר יחיא צאלח זל"ה, שהיה אב"ד ומו"ץ בעי"ת צנעא יע"א ואגפיה.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

יצא לאור פעם ראשונה בהוצאות

יעיש בן ראובן נדאף

פעה"ק ירושלם ת"ו

שנת תרע"א דרחמים

בדפוס הרא"מ לונץ

S22V
5205
2.8

דברים אחדים אל הקוראים

הנה ידוע מאמר רז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, והנה בהיות כי ספרי שלש מגילות שיר השירים, רות, קהלת, בכתב־יד מעטים הם, אחד בעיר ושנים במשפחה, ולהיות כי רוב אחינו ק"ק התימנים הע"א נוהגים לקרא בהם בזמניהם כמנהגם מעולם, דהיינו שה"ש בפסח, רות בשבועות, קהלת בסוכות, ואינם בנמצא, כי הם יקרים, ואין ביד כל האדם לזכות בהם בכתב יד, ועל כן ליוקר מציאותם, אמרנו להביא את הספר הנז' על משבח הדפוס, בדיו נאה, ונייר משובח, ואותיות מפוארות, מקרא וגם תרגום, ופי' רש"י ז"ל, וכדי למצוא חן בעיני אלקים ואדם ולזכות את הרבים אמרנו להביא עוד התרגום הערבי לרבינו סעדיא גאון זת"ל. ובהיות שכתבי היד שהגהנו מהם את התרגום אינם שוים בנוסחאות לכן יעצונו כליותינו לעיין בזה ובזה ולברור את הנוסחא הנכונה כפי קוצר שכלינו, וכפי מה שלמדנו מפי ספרים וסופרים, ובהכל דקדקנו והגהנו בדקדוק ועיון נמרץ עד מקום שידינו יד כה"ה מגעת, וכדי להקל על הלומדים והקוראים הדפסנו את הקרי לבד, ואת הכתיב עם הקרי הדפסנו בלוח מיוחד עפ"י המסורה ואל אלקינו נתחנן שיהיה בעזרינו שלא נכשל ח"ו ושלא יצא מתח"י דבר שאינו מתוקן והננו מפילים תחנתינו, לפני כל קורא ומעיין, שאם ימצא איזה שגיאה או איזה גירסא שלא ישרה בעיניו שאל יאשימנו ח"ו, כי כבר ארז"ל כשם שא"א לבר בלא תבן וכו'. וכבר אמר המשורר נעים זמירות ישראל שגיאות מי יבין, ועליו לחפש בספרים ואם ימצא שהאמת אתו יתקן המעוות, ויתברך מפי עליון, השוכן ברום חביון, ויזכה לראות בנחמת ציון אכי"ר:

המו"ל

הקדמה על שלש המגילות הנדפסים בספר הזה

מאת **מהרי"ץ** זלה"ה

224.07

אמר הכותב, הנה היות ידוע ומפורסם מנהג ישראל תורה לקרות שלש מגילות אלו בזמנים מחולקים, שיר השירים בפסח, רות בעצרת, קהלת בחג הסוכות, והנה רבותינו ע"ה נתנו טעמים הרבה בחצריהם ובטירותם ויען היות ידוע כי לאו כ"ע ידעי הסיבה לקריאתם בזמנים אלו, אף דטעם השתים אלו מגילת איכה ומגילת אסתר ידועים אצל ההמוניים, אף לדרדקי דבי רב שאינו יודע לשאל, ברם הכא צריך למפתח לו, וטרם אחל לרשום בכאן, דברי רז"ל המפרשים ג"כ בטעם הנז"ל, הנני מחלה פני כל נבון ומשכיל, שאל יכתוש עלי מרורות, באמרו מה בא להשמיענו, כי גם אני ידעתי כי כל סתום לא עממוהו, ומה עמדי ולא עמם הוא, אמנם למי שאינו יודע לשאל היתה כוונתי להגדיל תורה ולהאדירה:

הרב הגדול מהר"י ן' יחיא ז"ל בספרו אמר כי נהגו לקרוא שיר השירים בפסח להיותו שיר נבואיי מנבא על גלות ישראל וגאולתם העתידה בימי משיח צדקינו, ומספר ענין יציאת מצרים, ולכן קורין אותו בחג הפסח אשר הוא זכר ליציאת מצרים, לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון, ושנאמין כי כאשר הוא ית' שמר הבטחתו לישראל וגאלם מיד פרעה מלך מצרים, ככה יגאל אותנו שנית מארבע פנות הארץ, ויקיים דברו והבטחתו לישראל ע"י נביאיו כי לא איש אל ויכזב, אך יקים יי את דברו ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך כי"ר:

ונהגו לקרות מגילת רות בחג השבועות, להיותה סיפור תולדות כסאות למשפט כסאות לבית דוד, לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון, ושנאמין כי כאשר הבורא ית' שמר הבטחתו לישראל אשר הבטיחם על יד משה נביאו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים, ומן השמים השמיעם קולו ונתן להם תורה וחקים צדיקים, ככה ישמור הבטחתו שנית ויצא חטר ונצר משרשיו יפרה ונחה עליו רוח יי רוח חכמה ובינה, וכו':

קרות מגילת קהלת בחג הסוכות, לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון, ושנאמין כי האל ית' נדבק בעמו בג' מדרגות, א' בצאתם ממצרים ומלאכו הולך לפניהם, והשנית במתן תורה, שנדבק בעצמו עמהם בלתי אמצעי כנודע, והג' כאשר הניח העולם האלהי עולם עליון ובא לגור בארץ עמהם באמרו ועשו לי מקדש וכו', אשר על הדיבוק הא' מורה חג הפסח, והשני חג השבועות אשר הוא זכר למתן תורה, והג' חג הסוכות אשר הוא זכר לענני כבוד מהשכינה אשר היו מכסים את המשכן ואת המקדש הנקרא סוכה, כאמרו נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו, ובמה, ויהי בשלם סוכו, ככה בבוא משיח צדקינו ידבק בהם בג' מדרגות הנזכרות, והיה יי למלך על כל הארץ וכו', והיה כל הנותר מכל הגוים וכו' ועלו מידי שנה בשנה וכו' ולחוג את חג הסוכות להיותו חביב ומעולה יותר, ויען כי תורה צוה לנו משה מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות בבוא כל ישראל וכו' תקרא את התורה הזאת וכו' הקהל את העם וכו', כי להיותו מעולה מהג' מדרגות הנזכרות לא תשאר פרסה היה קורא את התורה נגדם כדי להזהירם לשמור מצות האלהים למען ייטב להם, וככה מגילת קהלת מדריכין את האדם אל היושר ויראת אלהים, כאמרו סוף דבר וכו' את האלהים ירא וכו', ואולי נקרא קהלת להיותו נאמר בהקהל כסדר התורה הנקראת בחג הסוכות בהקהל את העם ועש"ב וקצרתי מאד.

מהרי"א בספר מנורת המאור כתב כי טעם קריאת קהלת בחג ע"ש שכתוב בו תן חלק לשבעה היינו שבעת ימי החג, וגם לשמונה היינו שמיני עצרת, ושלמה המלך ע"ה נקרא קהלת ע"ש שאמרו בהקהל ע"ש, וקרובים דבריו לדברי מהר"י אבן יחיא זלה"ה:

הרד"א נתן טעם שיר השירים בפסח שבו סיפור יציאת מצרים, ורות בשבועות שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בשבועות שמביאין ממנו שתי הלחם, ובפ' אמור כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם וכו' לעני ולגר תעזוב אותם מיד אחר הפרשת שתי הלחם, ואותם קיים בועז ואמר וגם של תשלו לה וכו' ורות היתה עניה וגיורת, וקהלת משום דכתיב תן חלק לשבעה כמ"ש מהרי"א:

הרא"ם בס' הרוקח כתב כמ"ש הרד"א, והוסיף לומר כי ברות יש בוע"ז פסוקים, כי הוא יסדו:

הרמג"א כתב כי רות קורים בשבועות דאיתא בילקוט רות סי' תתקצ"ו מה ענין רות אצל עצרת שנקרא בזמן מתן תורה, אלא ללמדך שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני עכ"ל, וקהלת בסוכות מפני שהם ימי שמחה, וכתיב ולשמחה מה זה עושה עכ"ל:

הקדמה לרש״י ז״ל על שיר השירים

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו, ואע״פ שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא, צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה, וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה, יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד, ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם מתישבים על לשון המקרא וסדר המקראות, ואמרתי בלבי לתפוש משמעות המקרא ליישב ביאורם על סדרם, והמדרשות מרבותינו אקבעם כל מדרש ומדרש איש איש במקומו: ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה וחרבן אחד חרבן, ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון, ולזכור היכה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל העמים, לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה, ויזכרו את חסדיו, ואת מעלם אשר מעלו, ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים, ויסד הספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה, מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה על פשעה, אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסד נעוריה ונוי יפיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה, להודיעה כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין, כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה במהרה בימינו אמן:

הכתיב והקרי עפ״י המסורה

שיר השירים

סימן	פסוק	כתיב	קרי
א	יז	רחיטנו	רהיטנו
ב	יא	הסתו	הסתיו
״	יג	לכי	לך
״	יד	ומראיך	יתיר י׳
ד	ט	באחד	באחת

רות

סימן	פסוק	כתיב	קרי
א	ח	יעשה	יעש
״	יד	ותשנה	חסר א׳
״	כ	מרא	א במקום ה
ב	א	מידע	מודע
ג	ג	ושמתי	יתיר י׳
״	״	וירדתי	יתיר י׳
״	ד	ושכבתי	יתיר י׳
״	ה	אלי	קרי ולא כתיב
״	יב	אם	כתיב ולא קרי
״	יד	מרגלותו	מרגלותיו
״	״	בטרום	יתיר ו׳
״	יז	אלי	קרי ולא כתיב
ד	ד	ואדע	ואדעה
״	ה	קניתי	קנית
״	ו	לגאול	יתיר ו׳

קהלת

סימן	פסוק	כתיב	קרי
ד	ח	עיניו	עינו
״	יד	הסורים	חסר א׳
״	יז	רגליך	יתיר י׳
ה	ה	היא	הוא
״	י	ראית	ראות
״	יז	חיו	חסר י׳
ו	י	שהתקיף	יתיר ה׳
ז	כב	את	אתה
ח	א	ישנא	א במקום
ט	ד	יבחר	יחבר
י	ג	כשהסכל	יתיר ה׳
״	כ	הכנפים	יתיר ה׳
יא	ט	ובמראי	ובמראה
יב	ו	ירחק	ירתק

א שיר השירים אשר לשלמה: ב ישקני מנשיקות פיהו

א) שירין ותושבחן דאמר שלמה נביא מלכא דישראל ברוח נבואה קדם רבון כל עלמא יי. עסרתי שירתא אתאמרו בעלמא הדין שירא דין משובח מן כולהון. שירתא קמייתא אמר אדם בזמן דאשתביק ליה חובתיה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליומא דשבתא. שירתא תנייתא אמר משה עם בנוי דישראל בזמן דבזע להון מרי עלמא ית ימא דסוף פתחו כולהון כחדא ואמרו שירתא דהכדין כתיב בכן שבח משה ובני ישראל. שירתא תליתיתא אמרו בנוי דישראל בזמן דאתיהיבת להון בירא דמרים דהכדין כתיב בכן שבח ישראל. שירתא רביעיתא אמר משה נביא כד אתא זמניה למפטר מן עלמא ואוכח בה ית עמא בית ישראל דהכדין כתיב אציתו שמיא ואמליל. שירתא חמישיתא אמר יהושע בר נון כד אגח קרבא בגבעון וקמו ליה שמשא וסיהרא תלתין ושית שעין ופסקו מלמימר שירתא פתח פומיה איהו ואמר שירתא דהכדין כתיב בכן ישבח יהושע קדם יי. שירתא שתיתיתא אמר ברק ודבורה ביומא דמסר יי ית סיסרא וית משריתיה ביד בנוי דישראל דהכדין כתיב ושבחת דבורה וברק בר אבינועם. שירתא שביעיתא אמרת חנה בזמן דאתיהיב לה בר מן קדם יי דהכדין כתיב וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת. שירתא תמיניתא אמר דוד מלכא דישראל על כל נסיא דעבד ליה יי פתח פומיה ואמר שירתא דהכדין כתיב ושבח דוד בנבואה קדם יי. שירתא תשיעיתא אמר שלמה מלכא דישראל ברוח קודשא קדם רבון כל עלמא יי. ושירתא עשיריתא עתידין למימר יתה בני גלוותא בעדן דיפקון מן גלותא דהכדין כתיב ומפרש על ידוי דישעיה נביא דהכדין כתיב שירא הדין יהי לכון לחדוא כליל אתקדשות חגא דפסחא וחדות לבא כעמא דאזלין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא במיני זמר וקל טבלא למיעל לטורא דיי ולמפלח קדם יי תקיפא דישראל: ב) אמר שלמה נביא בריך שמיה דיי דיהב לן אוריתא על ידוהי דמשה ספרא רבא כתיבא על תרין לוחי אבניא ושיתא סדרי משנה וגמרא בגרסא. והוה מתמלל עמן אפין באפין כגבר דנשיק לחבריה מן סגיאות

חבתא

תפסיר הרס"ג

א) תסביח אלתי לסלימאן: ב) יקבלני מן קבל פאה לאן מודתך אכיר מן מודת אלכמר:

אשתקת

רש"י

א) **שיר השירים אשר לשלמה.** שנו רבותינו כל שלמה (דק"ל למה לא מייחסו אחר אביו כמו במשלי וקהלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו. שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו:

ב) **ישקני מנשיקות פיהו:** זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה: **כי טובים.** לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה. ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקרא על שם היין כענין שנאמר (אסתר ז) אל בית משתה היין (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין (שם ה) והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם וזהו ביאור משמעו. ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע

ומטעמים

פיהו כי־טובים דדיך מיין: ג לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוך: ד משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוך: ה שחורה אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה: ו אל־תראני שאני שחרחרת

ששזפתני

תרגום

חבבתא דחביב לן יתיר משבעין עממיא: ג) לקל ניסך וגבורתך דעבדתא לעמך בית ישראל זעו כל עממיא דשמעו ית שימע גבורתך ואתותך טביא ושמך קדישא אשתמע בכל ארעא דהוא בחיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורח טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי: ד) כד נפקו עמא בית ישראל ממצרים הות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאישתא בליליא. אמרו צדיקי דרא ההוא רבון כל עלמא נגידנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשיפולי טורא דסיני והב לן ית אוריתך מן בית גנזך דרקיעא ונחדי ונבדח בעשרין ותרתין אתון דמכתבא בהון ונהי דכרין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין מנך ורחמין ית פקודך: ה) כד עבדו בית ישראל ית עגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר. וכד תבו בתיובתא ואשתביק להון סגא זיו יקרא דאפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכינתא דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכהון: ו) אמרת כנשתא דישראל כל קבל עממיא לא

תבזון

תפסיר הרס"ג

ג) אשתקת לשמום ראיחה' אדהאנך אחסנה, וטיב אסמך כטיב דהן כאץ מרוק צאפי, לדאך אחבוך אאחדאת: ד) סקני וראך נחאצר, אדכלני אמלך כדורה, נסתר ונפרח בך, נדכר ודאדך אדי הו אכיר מן אכמר. עלי' דאך אמסתקימין אחבוך: ה) אנא סודא ומליחה, תקול בנאת מדינת אסלאם, כאכביה' אערב. כשקאק סלימאן אביץ: ו) לא תרוני אן אנא מסוודה. פאן אשמס קד אשהבתני,

ובני

רש"י

ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו: ג) **לריח שמניך טובים.** שם טוב נקרא על שם שמן טוב: **לריח שמניך טובים.** שהריחו בשם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראות במצרים. **שמן תורק.** נקרא שמך להיות נאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בצלוחית חתום' אין ריחו נודף פיתחה ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף: **על כן עלמות אהבוך.** בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה אמרה (יהושע ב') כי שמענו את אשר הוביש וגו' וע"י כן (שם) כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים וגו': **עלמות.** בתולות לפי שהדיבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן האומות: ד) **משכני אחריך נרוצה.** אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה להיות לך לאשה: **הביאני המלך חדריו.** וגם היום הנה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך: **נזכירה דודיך.** גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה: **מישרים אהבוך.** אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים [ל' פסוק (ישעיה מ) והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה]. אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענינו. ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עניים וצרתם ומשתעשעים בתורה ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: ה) **שחורה אני ונאוה וגו'.** אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בתיתוך אברים נאים. אם אני שחורה כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה. וקורא לאומות בנות ירושלם על שם שהיא עתידה ליעשות מטרפולין לכולן כמו שנבא יחזקאל (יחזקאל טז) ונתתי אתהן לך לבנות כמו (יהושע טו) עקרון ובנותיה: ו) **אל תראני.**

אל

שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי
נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃
ו הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה
אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה
כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃ ח אִם־לֹא תֵדְעִי
לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי
אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃ ט לְסֻסָתִי

ברכבי

תבזון יתי על דאנא קדריתא מנכון על דעבדית כעובדיכון וסגידית לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אנון גרמו לאסתקפא תקוף רוגזא דיי עלי ואלפוני למפלח לטעותכון ולהלכא בנימוסיכון. ולמרי עלמא דהוא אלהי לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פקודוי וית אורייתיה׃ ז) כד מטא זמניה דמשה נביא למפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמך דעמא הדין עתידין למחב ולהלכא בגלותא כען חוי קדמי איכדין יתפרנסון וישרון ביני עממיא דקשין גזירתהון כחומתא וכשרבי שמשא דטיהרא בתקופת תמוז ולמא דין יהון מטולטלין ביני עדרי בנוי דעשו וישמעאל דמשתפין לך טעותהון לחבריא׃ ח) אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אבעיא להון למהוי בגלותא כנשתא דישראל דמתילא לריבא שפירתא ונפשי תהא רחים לה תהא מהלכא באורחיהון דצדיקיא ותהא מסדרא צלותא על פום ברזילהא ומדברי דרהא ותהא מאלפא לבנהא דמתילין לגדיי עזין למהך לבי כנשתא ולבי מדרשא ובההיא זכותא יהון מתפרנסין בגלותא עד זמן דאשלח מלכא משיחא ויהי מדבר יתהון בניח על משכניהון הוא בית מקדשא דיבני להון דוד ושלמה רעיתי דישראל׃ ט) כד נפקו ישראל ממצרים רדפו פרעה ומשריתיה בתריהון

ברתיכין

תפסיר הרס"ג

ובני אמי תולעו בי, צירוני אחפט כרום גירי, כמא כרמי אלדי לי לם אחפטה׃ ו) אכברני יא אלדי אחבת נפסי, אין תרעא אין תרבץ פי אלטהירה אלמכאפה באלסלאמה, חתא אכון כאלמשתמל, עלא קטעאן אצחאבך׃ ח) אן לם תערפי דלך יא גמילה פי אלנסא, פאכרגי לך פי אתר אלגנם, וארעי גדיאתך, עלא מסאכן אלרעאה׃ ט) לפרס פי מראבב פרען, שבהתך יא צאחבתי׃

חסנא

רש"י

אל תסתכלו בי לבזיון [כמו (שמואל א ו) כי ראו בארון ה']: **שאני שחרחרת.** לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא ע"י שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: **בני אמי נחרו בי.** הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסיתם ופתויים עד ששמוני **נוטרה את הכרמים.** וזהו שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני עבודת כוכבים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי. מצינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר (הושע ב) ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואמני לה ית פרנסהא וכן (איוב כד) לא יפנה דרך כרמים: ז) **הגידה לי שאהבה נפשי.** עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין הזאבים הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהוא עת צרה להם כצהרים שהוא עת צרה לצאן: **שלמה אהיה כעטיה.** וא"ת מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: **על עדרי חבריך.** אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי האומות הסמוכים על אלהים אחרים ויש להם מלכים ושרים מנהיגים אותם: ח) **אם לא תדעי לך.** זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שחדל הרועה מלהנהיג אותם: **צאי לך בעקבי הצאן.** הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טרצי"ט בלע"ז וכן הרבה במקרא (תהלים עז) ועקבותיך לא נודעו (ירמיה יג) נחמסו עקביך (בראשית מט) והוא יגוד עקב ישוב על עקביו, ואותו הדרך לכי: **ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים.** בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר ירמיה (ירמיה לא) הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו': ט) **לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי.** למ"ד זו כמו

למ"ד

בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ י נָאווּ לְחָיַיִךְ
בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ יא תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־
לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ יב עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ
בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ יג צְרוֹר הַמֹּר ׀ דּוֹדִי לִי
בֵּין שָׁדַי יָלִין׃ יד אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר ׀ דּוֹדִי לִי
בכרמי

ברתיכין ובפרשין והות אורחא סגירא
להון מארבע סטריהון מן ימינא
ושמאלא הוו מדבריא דמלין חיוון קלן
ועקרבין ומן בתריהון הוה פרעה
רשיעא ומשריתיה ומן קדמיהון
הוה ימא דסוף. מה עבד קודשא
בריך הוא אתגלי בכח גבורתיה
על ימא ונגב ית מיא וית טינא לא
נגב אמרו רשיעיא וערבלאין ונוכראין דביניהון ית מוי דימא יכיל לנגבא וית טינא לא יכיל לנגבא
בההיא שעתא תקף רוגזא דיי עליהון ובעא לשנקותהון במוי דימא היכמא דאשתנקו פרעה וחילותוהי
רתיכוהי ופרשוהי וסוסותוי. אלולי משה נביא דפרש ידוי בצלו קדם יי ואתיב רוגזא דיי
מנהון ופתח איהו וצדיקי דרא ההוא ית פומהון ואמרו שירתא ועברו בגו ימא דסוף ביבשתא בגין
זכותא דאברהם יצחק ויעקב רחימיא דיי׃ י) כד נפקו למדברא אמר יי למשה כמה יאי עמא
הדין לאתיהבא להון פתגמי אוריתא ויהון כזממין בליסתהון דלא יעדון מן אורחא טבא היכמא דלא
עדי סוסיא דזממא בליסתיה. וכמה יאי קדלהון לסוברא ניר פקודי ויהון עליהון כנירא על קדל
תורא דהוא חריש בחקלא ומפרנים יתיה וית מריה׃ יא) בכן אתאמר למשה סק לרקיעא ואתין לך
ית תרין לוחי אבנין חציבין מספיר כורסי יקרי בהיקן כדהב טב מסודרן בשיטין כתיבן באצבעי
גליף בהון עסרתי דבריא זקיקין יתיר מן כספא דמזוקק שבע זמנין שבעא דסכום ענינין דמתפרשין
בהון ארבעין ותשע אפין ואתינינון על ידך לעמא בית ישראל׃ יב) ועד דהוה משה רבהון ברקיעא
לקבלא ית תרין לוחי אבניא ואורייתא ותפקידתא קמו רשיעי דרא ההוא ועירברבין דביניהון ועבדו עגל
דדהב ואסריאו עובדיהון ונפק להון שום ביש בעלמא דמקדמת דנא הוה ריחיהון נדיף בעלמא
ובתר כן סריאו כנרדא דריחיה ביש לחדא ונחת מכתש סגירו על בסרהון׃ יג) ביה זמנא
אמר יי למשה איזיל חות ארום חבילו עמך פסק מני ואשיצינון. בכן תב משה ובעא רחמין מן קדם
יי ודכר יי להון עקידת יצחק דכפתיה אבוי בטור מוריה על מדבחא ותב יי מן רוגזיה ואשרי
שכינתיה ביניהון כמלקדמין׃ יד) הא בכן נחת משה ותרין לוחי אבנין בידוי ובגין חובי ישראל
אתיקרו

תפסיר הרס״ג

י) חסנא כדודך באשמאריך וענקך באכרז׃ יא) דאם אמלך כי אתכאיה. ורסי אעטא ראיחתה׃
יג) צרה׳ אמסך כלילי לי. בין תדייביית׃ יד) ענקוד
שמאריך דהב נגעל לך, מע אקראט אפצה׃ יב) מא
אלקנפל

רש״י

למ״ד (שם י) לקול תתו המון מים וכמו למ״ד לריח שמניך לקבולת סוסים הרבה שאספתי מחנותי לצאת לקראתך ברכבי פרעה
להושיעך כמ״ש (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנ׳ (שמות יד) ואתם תחרישון זאת
ראיתי בספרי אגדה. ד״א דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את. לססתי. קבולת סוסים וכל׳ לע״ז קבליי״א. דמיתיך
אריסמא״י בלע״ז כמו (שופטים כ) אותי דימו להרוג כי שם קשטתיך בקישוטים נאים׃ י) נאוו לחייך בתורים. שורות נזמי
אזן ומלאת זהב׃ צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים׃ יא) תורי זהב נעשה לך. נמלכנו
אני ובית דיני לפני בא פרעה שאשיאנו ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבה גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב׃
עם נקדות הכסף. שהיה בידך כבר שהוצאת ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים. נקדות. כלי כסף מנוקדים ומצויירים
בחברבורות וגוונים׃ יב) עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד
המלך על השלחן מסבת חופתו׃ נרדי נתן ריחו. חילוף להבאיש בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן
ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה. (עיין ברש״י במסכת שבת פרק ר״ע דהטעם דלא כתיב הבאיש או
הסריח משום חיבה אבן לפירוש התוס׳ שם ספי׳ וה״ק מ״ש נתן ולא עזב הוא משום חיבה. אבן מה שלא כתב הבאיש או הסריח
זהו בלאו הכי משום לשון נקיה)׃ יג) צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי לך צררו
זה

בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ טו הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ
יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ טז הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים
אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃ יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים
רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃ ב א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן
שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃ ב כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים

כן

אִתְעַקַּרוּ יְדוֹי וּנְפַלוּ וְאִתְּבַרוּ. בְּכֵן אֲזַל מֹשֶׁה וְשָׁף יָת עִגְלָא וּבַדַּר יָת עַפְרֵיהּ לְנַחְלָא וְאַשְׁקִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּקְטַל יָת כָּל מַן דְּאִתְחַיַּב קְטוֹל וּסְלֵיק זִמְנָא תִּנְיֵיתָא לִרְקִיעָא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּכֵן אִתְפַּקַּד לְמֶעֱבַד מַשְׁכְּנָא וַאֲרוֹנָא. בְּהַהוּא זִמְנָא אוֹחִי מֹשֶׁה וַעֲבַד יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת אֲרוֹנָא וְשַׁוִּי בַּאֲרוֹנָא יָת תְּרֵין לוּחִין אָחֳרָנִין וּמַנִּי יָת בְּנוֹי דְאַהֲרֹן כָּהֲנָא לְקָרְבָא קוּרְבָּנָא עַל מַדְבְּחָא וּלְנַסָּכָא יָת חַמְרָא עַל קוּרְבָּנָא. וּמְנַיִן הֲוָה לְהוֹן חַמְרָא לְנַסָּכָא הֲלָא אִינוּן בְּמַדְבְּרָא לָא אֲתַר כָּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תֵּינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין אֶלָּא הֲווֹ אָזְלִין לְכַרְמֵי עֵין גֶּדִי וְנָסְבִין מִתַּמָּן אַתְכָּלִין דְּעִנְבִין וְעָצְרִין מִנְּהוֹן חַמְרָא וּמְנַסְּכִין יָתֵיהּ עַל מַדְבְּחָא רַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַד׃ טו) כַּד עֲבַדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל רְעוּתָא דְמַלְכְּהוֹן הוּא בְּמֵימְרֵיהּ מְשַׁבַּח יָתְהוֹן בְּפַמַלְיָא דְמַלְאֲכַיָּא קַדִּישַׁיָּא וְכֵן אֲמַר כַּמָּה יָאֲיָין עוֹבָדַיִךְ בְּרַתִּי חֲבִיבְתִּי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּאַתְּ עָבְדָא רְעוּתִי וְעָסְקָא בְּפִתְגָּמֵי אוֹרָיְתִי וְכַמָּה תָּקְנָן עוֹבָדַיִךְ וְעַיְנַיִךְ כְּגוֹזָלִין בְּנֵי יוֹנְתָא דְּמִתְכַּשְּׁרָן לְאִתְקָרְבָא עַל מַדְבְּחָא׃ טז) אֲתֵיבַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא וְכֵן אֲמַרַת כַּמָּה יָאֵי שְׁכִינַת קוּדְשָׁךְ בְּעִידָּן דְּאַתְּ שָׁרֵי בֵּינַנָא וּמְקַבֵּל בְּרַעֲוָא צְלוֹתָנָא וּבְעִידָּן דְּאַתְּ מַשְׁרֵי בְּפוּרְיָנָא חִבְּתָא וּבְנָנָא סַגְיָין עַל אַרְעָא וַאֲנַחְנָא פָּיְישִׁין וְסַגָּן כְּאִילָן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְמַיָּא דְעַפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּיהּ סַגִּי׃ יז) אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא כַּמָּה יָאֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ דְאִתְבְּנִי עַל יְדִי מִן קִיסֵי גוּלְמִישׁ אֲבָל יַתִּיר יְהֵי יָאֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַעֲתִיד לְאִתְבְּנָאָה בְּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא דְכַשּׁוֹרוֹהִי יְהֶוְיָין מִן אַרְזִין דְּגִנְתָא דְעֵדֶן וְשֵׁירוּתוֹהִי יְהֶוְיָין מִן בְּרָאתֵי וְשָׁאגֵי וְשׁוּרְבָּנֵי׃ ב א) אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִדָּן דְּמַשְׁרֵי מָרֵי עָלְמָא שְׁכִינְתֵיהּ בֵּינַי אֲנָא מְתִילָא לְנַרְגַּס רַטִּיב מִגִּנְתָּא דְעֵדֶן וְעוֹבָדַי יָאֲיָן כְּוַרְדָּא דִבְמֵישַׁר גְּנוּנִיתָא דְעֵדֶן׃ ב) וּבְעִידָּן דַּאֲנָא סַטְיָא מִן

אוחרן

תפסיר הרס"ג

אֿחנֿא (נ"א אֿקרנפֿל) ודידי לי, פי כרום עין גדי׃ טו) הודאך גמילה יא צאחבתי, הודאך חסינה, עינאך כעיני אֿחמאם׃ טז) הודאך גמיל יא ודידי תֿם לדיד. וסרירנא ריאן׃ יז כֿשב ביותנא ארז, ואחואצֿנא שרבין׃ ב א) אנא נרגסה' אֿסהול, סוסנת אֿמרוג׃

כטוסנה

רש"י

זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקב"ה נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל׃ **בין שדי ילין.** אף על פי שמעלתי בו אמר לשכון שם׃ **בין שדי.** בין שני בדי הארון׃ יד) **אשכל הכפר.** יש בושם ששמו כופר כמו (שיר ד) כפרים עם נרדים ועשוי כעין אשכלות׃ **בכרמי עין גדי.** שם מקום ושם הוא מצוי וראיתי באגדה שאותן כרמים עושין פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל לכן הקב"ה על כמה נסיונו' שנסוהו במדבר׃ טו) **הנך יפה רעיתי.** אני הייתי בושה בקלקולי והוא מחזקני בדברי רצויים לומר (במדבר יד) סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלו' כלה שעיניה כשורי' כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאים אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך׃ **כי עיניך יונים.** צדיקים יש בידך שדבקו בי כיונה זו כשמכרת את בן זוגה אינה מניחתו שיזדווג לאחר. כך (שמות לב) ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר (שם לט) והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה הרי שקלסם על כך׃ טז) **הנך יפה דודי אף נעים.** לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה׃ **אף נעים.** שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכנו וזהו קילוס של ירידת האש (ויקרא ט) וירא כל העם וירונו׃ **אף ערשנו רעננה.** ע"י נעימותיך הנה רעננה ערשנו בבנינו ובבנותינו שהם כולם נקבצים אליך פה שנאמר (שם ח') ותקהל העדה וגו' המשכן קרוי מטה שנאמר הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש (ד"ה ב כב) בחדר המטות אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל׃ יז) **קורות בתינו ארזים.** שבח המשכן הוא זה׃ **רהיטנו.** לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחים אך ידעתי שאף בלשון משנה שנינו רהיטי ביתו של אדם הן מעידים בו׃ א) **חבצלת.** היא שושנה׃ **שושנת העמקים.** נאה משושנת ההרים לפי שמרטבת תמיד שאין כח החמה שולט שם׃ (ב) **כשושנה בין החוחים.** שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בנויה ואדמימותה כן

רעיתי

כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃ ג כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׃ ד הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה׃ ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ו שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ז הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת

או

אורחן דתקנן קדמוי ואיהו מסליק שכינת קודשיה מני אנא מתילא לורדא דמלבלבא ביני סלויא דנעיצן עפייהא ובזיען הכדין אנא נעיצא ובזיעא מגזירן בישן בגלותא ביני פלכי עממיא׃ ג) היכמה דיאי ומשובח אתרוגא ביני אילני סרק וכולי עלמא מודעין יתיה כן רבון כל עלמא יאי ומשובח ביני מלאכיא בעידן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהב אוריתא לעמיה. בההיא שעתא בטלל שכינתיה רגיגית למיתב ופתגמי אוריתיה בסימן על מוריגי ושכר פקודוי נטירין לי לעלמא דאתי׃ ד) אמרת כנשתא דישראל אעיל יתי יי לבית מתיבת מדרשא דישראל דסיני למילף אוריתא מפום משה ספרא רבא. וטיקס פיקודוי קבילית עלי בחיבתא ואמרית כל דפקיד יי אעביד ואשמע׃ ה) ובעידן דשמעית ית קל מימריה דמתמלל מגו שלהובית אישתא זעית ורתעית בתרי מן רתיתא בכן קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו אתון קל פתגמיא דיי מגו אישתא ואעילו יתי לבי מדרשא וסעידו יתי בפתגמי אורייתא דעליהון אתבסס עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מליא קדישיא דמתיקן על מוריגי כתפוחי גנתא דעדן ואיהי עסקא בהון מאים אתסי בהון ארום מרעת חבתא בהון אנא׃ ו) כד הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מסחרן להון ארבעה מארבע רוחי עלמא בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עליהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואף לא מטרא וברדא וחד מלרע להון דהוה מסובר יתהון היכמא דמסובר תורביינא ית ינקא בעטפיה וחד הוה רהיט קדמיהון מהלך תלתא יומין למכבא טוריא ולמדלי מישריא וקטיל כל חיוון קלן ועקרבין דבמדברא והוה מאליל להון אתר כשר למבת בגין דהוו עסקין באולפן אוריתא דאתיהיבת להון ביד ימינא דיי׃ ז) בתר כן אתאמר למשה בנבואה מן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכד תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואתעכבו ארבעין

שנין

תפסיר הרס"ג

ב) כסוסנה בין אלשוך, כדאך צחאבתי בין אלבנאת: ג) כתפאח בין עידאן אלשערא, כדאך צאחבי בין אלבנין, פי צלה תנעמת וגלסת, ותמרה חלו פי חנכי: ד) אדכלני אלי בית אלכמר, ומרכזה עליי מחבה: ה) אסנדוני באלקנאני, ארפדוני באלתפאפיח, אנא מריצ'ה אלחב: ו) פאדא ביסארה תחת ראסי, וימינה תעאנקני: ז) אקסמת עליכם יא בנאת דאר אלסלאם באלצבא.

או

רש"י

רעיתי בין הבנות מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרים והיא עומדת באמונתה: ג) **כתפוח.** אילן של תפוחים כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: **כן דודי בין הבנים.** בין הבחורים הדוגמא כך הקב"ה מכל האלהים נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי. ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הקב"ה במתן תורה אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: ד) **אל בית היין.** אהל מועד ששם ניתנו פרטיה וביאוריה של תורה: **ודגלו עלי אהבה.** וקבוצתו שדגלני אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו. ודגלו אשר"ייט בלע"ז: ה) **סמכוני.** עתה כמדת החולים באשישי ענבים או באשישות סלת נקיה: **רפדוני.** רפדו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים כי חולה אני לאהבתו כי גמאתי לו פה בגלותי רפידה לשון מצע היא כמו (איוב מא) ירפד חרוץ עלי טיט: ו) **שמאלו תחת לראשי.** במדבר: **וימינו תחבקני.** דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושליו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו: ז) **השבעתי אתכם.** אתם האומות: **בצבאות או באילות.** שתהיו הפקר ומאכל לכביים ואילים: **אם**

תעירו

אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ | וְאִם־
תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ח קוֹל
דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ
עַל־הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר
הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ
מִן־הַחֲלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ י עָנָה דוֹדִי
וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃
יא כִּי־הִנֵּה הַסְּתָיו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ
לוֹ׃

שנין במדברא, פתח משה פומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהי רעוא מן קדם יי ויסופון כל דרא אנשי קרבא לממת מגו משריתא היכמא דזדו אחיכון בני אפרים דנפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קצא ונפלו ביד פלשתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה: ח) אמר שלמה מלכא בעידן דהוו יתבין עמא בית ישראל במצרים סליקת קבילתהון לשמי מרומא. הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה למצרים למפרק יתהון ולאפקא יתהון מגו דחוק מרות מצראי וטפז על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטוריא ושוור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלמתא: ט) אמרת כנשתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חיזא קלילא ורהט כטביא וכאורזילא דאילא ואגין על בתיא דאנן תמן ואתעתד בתר אשתונא ואשגח מן כותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דנכסא דפסחא ודמא דגזירת מהולתא דחקיק על תרענא וחש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית נכסת חגא טוי נור על תמכא ועולשין ופטיר וחס עלן ולא יהב רשותא למלאך מחבל לחבלא בן: י) ובעדן צפרא אתיב רחימי ואמר לי קומי לך כנשתא דישראל רחימתי המלקדמין ושפירת עובדין איזילי נפקי מן שעבוד מצראי: יא) ארום הא זמן שעבודא דדמי לסתוא פסק ושניא דאמרית לאברהם ביני פלגיא אתקטעו ומרות מצראי דמתיל

למטרא

תפסיר הרס״ג

או באיאל צחרי׳ אן תצהרו ותנבהו מחבה
אלי׳ אן תריד: ח) צות מחבי הודא קד גא,
מתצפר עלא גבא, מתקפז עלא רואבי:
ט) שביה ודידי כצבי, או כגפר איאל, הודא
הו ואקף ורא חיטאננא, מתטלע מן טאקאת,
משרף מן כואת: י) אבתדא ודידי וקא, קומי
יא צאחבתי יא גמילתי ואנטלקי לך: יא) אן
הודא שתא קד גאז. ותגית מצא ואנטלק

לסבילה

רש״י

תעירו ואם תעוררו את האהבה. שביני לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם: עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי. עד שתחפץ. כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו: אם תעירו. אם תסניאו כמו (שמואל א׳ כח) ויהי ערך (דניאל ד) ופשרה לערך: ואם תעוררו. כמו המעורר על השדה קלנייי״ר בלע״ז, יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל וביאת בית שני וחורבנו: ח) קול דודי. חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר האיך פקדם במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר משיכה זו שאמרתי לכם שמשכני דודי ורצתי אחריו כן היתה כו׳ אם הייתי אומרת לגאולה עד תום ארבע מאות שנה שנאמרו בין הבתרים: קול דודי הנה זה בא. לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות: ט) דומה דודי לצבי. בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר האילים. עופר איל בחור: הנה זה עומד וגו׳ סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי שנא׳ (שמות ג) ראה ראיתי את עני עמי וגו׳: י) ענה. לשון עניה ול׳ צעקת קול רם וזה בנין אב לכולם (דברים כז) וענו הלוים. ואמר לי. ע״י משה: קומי לך. (שמות ג) אעלה אתכם מעני מצרים: יא) הנה הסתיו

עבר

לֽוֹ׃ יב הַנִּצָּנִים֙ נִרְא֣וּ בָאָ֔רֶץ עֵ֥ת הַזָּמִ֖יר הִגִּ֑יעַ וְק֥וֹל הַתּ֖וֹר נִשְׁמַ֥ע בְּאַרְצֵֽנוּ׃ יג הַתְּאֵנָה֙ חָֽנְטָ֣ה פַגֶּ֔יהָ וְהַגְּפָנִ֥ים ׀ סְמָדַ֖ר נָ֣תְנוּ רֵ֑יחַ ק֥וּמִי לָ֛כְי רַעְיָתִ֥י יָפָתִ֖י וּלְכִי־לָֽךְ׃ יד יוֹנָתִ֞י בְּחַגְוֵ֣י הַסֶּ֗לַע בְּסֵ֙תֶר֙ הַמַּדְרֵגָ֔ה הַרְאִ֙ינִי֙ אֶת־מַרְאַ֔יִךְ הַשְׁמִיעִ֖ינִי אֶת־קוֹלֵ֑ךְ כִּֽי־קוֹלֵ֥ךְ עָרֵ֖ב וּמַרְאֵ֥יךְ נָאוֶֽה׃ טו אֶֽחֱזוּ־לָ֙נוּ֙ שֻֽׁעָלִ֔ים שֻׁעָלִ֥ים קְטַנִּ֖ים

מחבלים

למטרא טרידא חלף ואזל ולא תיספון למחזיהון עוד עד עלמא: יב) ומשה ואהרן דמתילין לדולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא דמצרים ועידן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא דאמרית לאברהם אבוכון כבר שמעתון מא דאמרית ליה ואף ית עמא דישתעבדון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגי וכען צביתי למעבד מא דקיימית ליה במימרי: יג) כנשתא דישראל דמתילא לבכורי תינין פתחת פומה ואמרת שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא ויניקיא שבחו למרי עלמא בלישנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנשתא דישראל רחימתי ושפירתי איזילי מכא לארעא דקיימית לאבהתיך: יד) וכד רדף פרעה רשיעא בתר עמא דישראל הות מתילא כנשתא דישראל ליונתא דסגירא בחגוי טנרא וחויא מעיק לה מגיו ונצא מעיק לה מברא הכדין הות כנשתא דישראל סגירא מארבע סטרי עלמא דמן קדמיהון ימא ומן בתריהון רדיף סנאה ומן תרין סטריהון מדבריא דמלין חיוון קלן דנכתין וקטלין באריסיהון ית בני נשא ומן יד פתחת פומה בצלו קדם יי ונפקת ברת קלא מן שמי מרומא וכן אמרת אנת כנשתא דישראל דמתילא ליונתא דכיתא ומטמרא בסגור חגוי טנרא ובחביוני דרגיתא אחזיני ית חזויך וית עובדיך דתקנן אשמעיני ית קליך ארום קליך עריב בצלותא בבית מקדש זעיר וחזויך שפיר בעובדין טבין: טו) בתר דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא דנטר להון דבבו על עיסק

בברותא

תפסיר הרס"ג

לסבילה: יב) אלנואר נט'רו פי אלארץ', ווקת אלתקניב קד דנא, וצות אלשפנין קד סמע פי בלאדנא: יג) אלתינה קד עקדת גצ'הא, (נ"א פג'הא) ואלגפן אלסמנדר קד אעטת ראיחתהא, קומי אמצי יא צאחבתי יא גמילתי ואנטלקי לך: יד) יא חמאממתי פי כתף אלצכ'ר, פי סתר אלדרגה אוריני מנט'רך, אסמעיני צותך, לאן צותך לדיד (נ"א עדב) ומנט'רך חסן: טו) אצ'בטו לנא אלתעאלב.

תעאלב

רש"י

עבר. אין עכשיו טורח בדרך. סתיו חורף תרגום סתוא: יב) הנצנים נראו בארץ. קרבה ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחים והולכי דרכים מתענגים לראותם: עת הזמיר הגיע. שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים: וקול התור. כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות מצוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנפל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי משה. ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך (שמות יא) וישאלו איש מאת רעהו: כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק: הגשם. שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלו' שמונים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת מרים על שמררום: הנצנים נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם: עת הזמיר הגיע. שאתם עתידים לומר שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול. דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: יג) התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של בכורים לקרב שתכנסו לארץ: והגפנים סמדר. קרב זמן נסכי היין. דבר אחר כשרים שבכם חנטו והנצו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב: קומי לך. כתיב יו"ד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפלה: והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: יד) יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה בנקיקי הסלעים והיה

הנחש

מחבלים כרמים וכרמינו סמדר: טז דודי
לי ואני לו הרעה בשושנים: יז עד שיפוח
היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי
או לעפר האילים על הרי בתר: ג א על
משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי
בקשתיו ולא מצאתיו: ב אקומה נא

ואסובבה

בכירותא וברכתא דשקל יעקב אבונא מן עשו ואתא לאנחא קרבא בישראל על דבטילו פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיעא גניב מתחות גדפי ענני יקרא נפשתא משבטוי דדן ומקטיל יתהון על דהוה בידיהון פסליה דמיכה. בההיא שעתא אתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההוא דמתילין לבוסם טב: טז) בההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משמשניה אזדרז ונפק מתחות גדפי ענני יקרא דיי ועמיה גוברין צדיקין דדמין בעובדיהון לורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשמתא דיי וקטלא ותבירא לפתגם דחרב: יז) ובזעירות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא דמטללין עליהון ואשתארו מפורסמין ואתרוקנו ית תקון זיניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא. אלולי דאדכר קדמוי קים דקיים במימריה לאברהם ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטביא וכאורזילא דאיילא ותקרובתא דקריב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמת דנא קריב תמן ית קורבניה ופליג יתהון בשוי: ג א) וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעליהון וכלילא דקודשא דאתיהיב להון בסיני אתנטיל מנהון ואשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחונוהי: ב) אמרין בני ישראל אלין לאלין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפרסיה

משה

תפסיר הרס"ג

תעצב צגאר מפסדי אכרום, וכרומנא סמנדר:
טז) כלילי לי ואנא לה, אראעי פי אסואסן:
יז) אלי' אן ינבסט אנהאר, ותזול אטלאל, מל
ואשבה יא כלילי לצבי או גפר אאיל עלי'
גבא אתסטר:
ג א) עלא מצגעי באליל, בגית אדי אחבת נפסי,
פטלבתה ולם וגדתה: ב) אקום אאן ואדור פי
אקריה, ואאסואק ואראאב, אבתגי אדי אחבת

נפסי

רש"י

הנחש נוסף בה תכנס לפנים הרי הנחש תלא לחוץ הרי הנך אמר לה הקב"ה הראיני את מראיך את כשרון פעלתך למי את פונה בעת צרה: השמיעני את קולך: (שמות יד) ויצעקו בני ישראל אל ה'. בחגוי. בנקיקי הוא ל' שבר ודומה לו (תהלים קז) יחוגו וינועו (ישעי' יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשהן רבים קורא להן חגוי וכן קלה קלוי וכן (שמואל ב י) ויכרות את מדויהם: המדרגה. היסקלוי"ש בלע"ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכים עפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות זו למעלה מזו: בסתר המדרגה. פעמים שיש בהן חורי' ונכנסים שם שרצים ועופות: אחזו לנו שעלים. שמע הקב"ה את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים את הכרמים בעוד כרמנו סמדר שהענבים דקים, כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום הטמון שם והיו תופסין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אות' שועלי' מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטי' לאחוריהם שנ' (שמות יד) אנוסה מפני בני ישראל: שעלים קטנים. כתיב חסר וי"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שנמדדו בשעלו של מקום: טז) דודי לי ואני לו. הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו. כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרי': הרועה. את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: יז) עד שיפוח היום. מוסב למקרא של מעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום וגבר השרב: ונסו הצללים. חטאנו בעגל חטאנו במרגלים: ונסו הצללים. זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו: סוב דמי לך דודי. גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר. ל' חלוק והפלג': ג. א) על משכבי בלילות. בצר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל נזופים. בקשתיו ולא מצאתיו. (שמות לג) כי לא אעלה בקרבך (דברים א) כי אינני בקרבכם: ב) אקומה נא וגו' אבקשה. (שמות לג)

ויחל

וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה
אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃
ג מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת
שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי
מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־
בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ ה הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת
הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־
הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ו מִי זֹאת עֹלָה מִן־
המדבר

תרגום

משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשיה דאסתלקת מננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתון ולא אשכחו: ג) אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן וליואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זמנא דמסחרין יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דיי דאסתלקת מני. אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא ואצלי קדם יי מאים יכפר על חוביכון וישרי שכינתיה ביניכון כמלקדמין: ד) כזעיר צבחר הוה ותב יי מתקוף רוגזיה ופקיד למשה נביא למעבד משכן זמנא וארונא ואשרי שכינתיה בגויה ועמא בית ישראל הוו מקרבין קורבניהון ועסקין בפתגמי אורייתא באדרון בית מדרשא דמשה רבהון ובקיטונא דיהושע בר נון משומשניה: ה) כד שמעו שבעא אומיא דבני ישראל עתידין למחסן ית ארעהון קמו כחדא וקציצו ית אילניא וסתימו ית מבועי מיא וצדיאו ית קרויהון וערקו. אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אנא קיימית לאבהתהון דאלין לאעלא ית בניהון לאחסנא ארע עבדא חלב ודבש ואיכדין אנא מעיל ית בניהון לארע צדיא וריקניא כען אנא מעכיב יתהון ארבעין שנין במדברא ותהא אורייתי מתערבא בגופיהון ומבתר כן אנון עממין רשיעין יבנון מה דצדיאו. בכן אמר משה לבני ישראל אשבעית לכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תזידון למסק לארע כנענאי עד משלם ארבעין שנין ויהי רעוא מן קדם יי לממסר יתבי ארעא בידיכון ותעברון ית ירדנא ותהי ארעא כבישא קדמיכון: ו) כד סליקו ישראל מן מדברא ועברו ית ירדנא
עם

תפסיר הרס"ג

נפסי, פטלבתה ולם וגדתה: ג) צאדפוני אלחראס אלדי ידורו פי אלקריה, פסאלתהם וקלת להם, הל אלדי אחבת נפסי ראיתם: ד) ען קליל למא גזת מנהם, ואד קד וגדת אלדי אחבת נפסי, צבטתה ולם ארכיה אלי אן אדכלתה אלא בית אמי, ואלא כדר ואלדתי: ה) אקסמת עליכם יא בנאת דאר אלסלאם באלצבא, או באיאל אלצחרי, אן לא תצהרו ותנבהו אלמחבה אלי אן תריד: ו) מן
הדה

רש"י

ויחל משה (שם לב) אעלה אל ה': ג) **מצאוני השמרים.** משה ואהרן: **את שאהבה נפשי ראיתם.** מה מצאתם בפיו: ד) **כמעט שעברתי מהם.** קרוב לפרישת' ממני לסוף ארבעים שנה: **עד שמצאתי.** שהי' עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: **אחזתיו ולא ארפנו.** לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: ה) **השבעתי אתכם.** האומות בהיותי גולה ביניכם: **אם תעירו ואם תעוררו.** אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעזבו ולשוב מאחרי: **עד שתחפץ.** בעוד שאהבתו חפץ עלי: ו) **מי זאת עולה מן המדבר.** כשהייתי מהלכת במדבר והי' עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפים הקוצים והברקנים לעשות דרך מישור והי' הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות מתמיהות על גדולתו ואומרות מי זאת העולה מן המדבר כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו': **כתימרות עשן.** גבוה וזקוף כתמר: **מקטרת מור.** על שם ענן הקטרת שהי' מתמר מעל מזבח הפנימי: **רוכל.** בשם המוכר כל מיני בשמים. **אבקת.** על שם
שכותשין

הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה
מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׃ ז הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה
שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃
ח כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ
עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ ט אַפִּרְיוֹן עָשָׂה
לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ י עַמּוּדָיו
עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן
תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ יא צְאֶינָה

וראינה

עם יהושע בר נון אמרו עממי ארעא מא היא דא אומא בחירתא דסלקא מן מדברא ומתגמרא מן קטורת בוסמין וסעידא בזכותיה דאברהם דפלח וצלי קדם יי בטור מוריה ומתמרקא משח רבותא בצדקתיה דיצחק דאתעקד באתר בית מקדשא דמתקרי טור דלבונתא ומתעבדין לה נסין בחסידותיה דיעקב דאשתדל עמיה מלאכא עד מסק קריצתא ואתגבר מניה ואשתיזב הוא ותרי עסר שבטוי: (ז) כד בנא שלמה מלכא דישראל ית בית מקדשא דיי בירושלם אמר יי במימריה כמה יאי בית מקדשא הדין דאתבני לי על ידוי דמלכא שלמה בר דוד וכמה יאין כהניא בעדן דפרסין ידיהון וקיימין על דוכניהון ומברכין לעמא בית ישראל בשתין אתין דמסירין למשה רבהון והיא ברכתא מסחרא להון כשור רם ותקיף ובה מתגברין ומצליחין כל גיברי ישראל: (ח) וכהניא וליואי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידין בפתגמי אוריתא דמתילין לחרבא ושקלן וטרן בהון כגיברין מאולפי קרבא וכל חד וחד מנהון חתימת מילה על בסריה היכמא דאתחתימת בבסריה דאברהם ומתגברין בה כגבר דחרבא חגירא על ירכיה. ובגין כן לא דחלין מן מזיקיא וטלני דאזלין בליליא: (ט) היכל קודשא בנא ליה שלמה מלכא מן אילני זנגבילא ושאגי ושורבני דאתי מן לבנון וחפא יתיה דהב דכי: (י) ובתר דאשלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא דאצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופרש וטליל מן עלויה ית פרוכתא דתכלא וארגונא ובין כרוביא דעלוי כפורתא הות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל: (יא) כד אתא שלמה

מלכא

תפסיר הרס״ג

הדה אלצאעדה מן אלבריה, כאפואר אלדכאן, מבכרה באלמסך ואללבאן, מן כל גונת עטאר: (ז) הודא אלסריר אלדי לסלימאן, סתין גבאר מסתדיר בהא מן גבאברה׳ אל אסראל: (ח) כלהם צאבטין לאלסיוף, מתעלמין אלמלחמה, (נ״א אלחרב) אלמר סיפה עלא ורכה, מן אלפזע באלליל: (ט) צנע לה אלמלך סלימאן, הודג מן עידאן אללבנאן: (י) צנע אעמאדה׳ מן פצה, ורפאדתה מן דהב. וגלאגלה ארגואן, ווסטה מרצוף מחבה, מן בנאת דאר אלסלאם: (יא) אכרגן ואנצרן יא

בנאת

רש״י

שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: (ז) הנה מטתו שלשלמה. אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה. ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד פחותי׳ מבן עשרים והיתרים על בני ששים: (ח) מלמדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן הכהנים הסובבים אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו. כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם את הגירסא והמסורה שלא תשכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבואו עליהן צרות וכן הוא אומר (תהלים ב׳) נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: (ט) אפריון עשה לו. זה אוהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת כתר לכבוד: (י) רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרכת שהי׳ תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות: מבנות ירושלם. אלו ישראל

יראים

וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה
שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת
לִבּוֹ׃ ד א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ
יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ ב שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת

שעלו

מַלְכָּא לְמַעְבַּד יָת חֲנֻכַּת בֵּית מַקְדְּשָׁא כָּרוֹזָא נְפַק בְּחֵיל וְכֵן אֲמַר פּוּקוּ וַחֲזוּ יָתְבֵי פִלְכַיָּא דְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְעַמָּא דְצִיּוֹן בְּתַגָּא וּבִכְלִילָא דְכַלִּילוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיוֹם חֲנֻכַּת בֵּית מַקְדְּשָׁא וַחֲדוּ בְּחֶדְוַת חַגָּא דִמְטַלַּלְתָּא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעִדָּנָא הַהוּא יָת חַגָּא דִמְטַלַּלְתָּא אַרְבְּעַת עֲסַר יוֹמִין׃ ד א) וּבְהַהוּא יוֹמָא קָרֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֶלֶף עֲלָוָן עַל מַדְבְּחָא וְאִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ. נְפַקַת בְּרַת קָלָא מִן שְׁמַיָּא וְכֵן אֲמַרַת כַּמָּה יָאַיָּא אַנְתְּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְכַמָּה יָאַיִן אִנּוּן רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא וְחַכִּימַיָּא יָתְבֵי סַנְהֶדְרִין דְאִינּוּן מְנַהֲרִין לְעָלְמָא לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדָמְיָן לְגוֹזָלִין בְּנֵי יוֹנָתָא וְאַפִּילוּ שְׁאָר בְּנֵי כְנִשְׁתַּךְ וְעַמָּא דְאַרְעָא אִנּוּן צַדִּיקִין כִּבְנוֹי דְיַעֲקֹב דְלַקִּטוּ אַבְנִין וַעֲבַדוּ גַּלְשׁוֹשִׁיתָא בְּטוּרָא דְגִלְעָד׃ ב) כַּמָּה יָאַיִן כָּהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי

דמקרבין

תפסיר הרס"ג

בנאת ציון׳ אלא אלמלך סלימאן, ואנטׄרן אלתאג אלדי תוגׄתׄה אמׄה, פי יום ערסׄה, ויום פרח קלבׄה:
ד א) הודׄאך גמילה יא צאחבתי הודׄאך חסינה, עינאך כאעיאן אלחמאם, מן ענד נקאבך, שערך כקטוע אלמאעז, אלדי אנחדרת מן גבאל גׄרש: ב) אסנאנך כקטוע אלמחדודאת. אלדי צעדן מן אלרחצׄה, פכׄלהן צׄאת, וליס פיהן מתׄכלה: ג) כׄיט אלקרמז שפתיך, ומנטקך חסין, כפלע

אלרמאן

רש"י

יראים ושלמים להקב"ה: יא) בנות ציון. בנים המצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית: בעטרה שעטרה לו אמו. אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני. אמר רבי נחוניא שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי א"א שמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנ' (תהלים מה) שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו': ביום חתונתו. יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו: וביום שמחת לבו. זה שמיני למלואים שנתחנך בו המשכן במדבר: ד, א) הנך יפה רעיתי. קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיהם: עד שיפוח היום. שחטאו לפני בימי חפני ופינחס: עיניך יונים. גווניך ומראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צוארה כך אתה נתת שכם לסבול עולי ומוראי: מבעד לצמתך שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לחתן מכפנים לקישורייך שערך נאה ומבהיק כצוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הרקים שבך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם. ד"א כאותן שנלחמו על מדין בעבר הירדן שהיא בארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים: מבעד. הוא לשון מכפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו (איוב ט) ובעד כוכבים יחתום (יונה ב) הארץ בריחיה בעדי (איוב כח) הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מכפנים לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד: צמתך. לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפ' צמתך לשון צומת שתהא התי"ו מושרשת בתיבה שא"כ היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בה פעולת נקבה או לוי"ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי"ו של שבת כשהוא נותנה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר שולת שבת בשבתו ותי"ו של צמתך שהיא רפה על כרחנו באה במקום ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו רפה כגון שפחה תהפך לומר שפחתו שפחתה. וכן אמה אמתי אמתה. ערוה ערותו ערותה. וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך: שגלשו שנקרחו גבח מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח וממורט מהם: ב) שניך כעדר הקצובות וגו'. אף קילוס זה בלשון נוי אשה: שניך. דקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות מאשר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בצמרן שעוטפין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום: שכלם מתאימות. לשון מתום (תהלים לח) אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטרי"ש בלע"ז: ושכלה. שום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשיניהם סביבותם והרי הם מתרחקין מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה ונא' קילוס זה על שנים עשר אלף אים שנלחמו על מדין בקצב ומנין שלא נחסר

אחד

שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה
אֵין בָּהֶם׃ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ
נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃
ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף
הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים׃ ה שְׁנֵי
שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים
בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ו עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים

אלך

דמקרבין ית קורבניך ואכלין בסר
קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין
מכל אונסא וגזילא היכמא דהוו דכיין
עדרי ענא דיעקב בעדן דהוו גזיזין
וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות בהון
אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא
וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתכלא
לא הות בהון׃ ג) ושפתוי דכהנא רבא
הוו בעיין צלותא ביומא דכפורי קדם
יי ומלוי הוו מהפכין חוביהון דישראל
דדמין לחוט זהוריתא ומחוורן יתהון כעמר נקי ומלכא דהוא רישיהון מלי פקודיא כרימונא בר מן
אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא דאנון צדיקין ולית בהון מדעם ביש׃ ד) וריש מתיבתא
דהוא רב דיליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני
עלמא ובאולפן אוריתא דהוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאלו אחדין בידיהון
כל מאני זינין דגיברין׃ ה) תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים
דמין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוו רען לעמא בית ישראל
בזכותהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בירא דמרים׃ ו) וכל זמן דהוו בית

ישראל

תפסיר הרס"ג

ארמאן וגנתך, מן תחת נקאבך׃ ד) ענקך כחצן
(נ"א כמגדל) דאוד, מבני משרף, אף תרס
מעלק עליה, כל קנאדיל אגבארה׃ ה) כלא
תדאיך ככלא גפרין תאמי צביה, אתי ירעיא פי
אסואסן׃ ו) אלי אן ינבסט אנהאר ותהרב אאצלאל,
אנטלק לי אלי גבל אמסך, ואלי ראביה אלבאן׃

כלך

רש"י

אחד מהם על העריות שנ' (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב (שם) ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגו' ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד׃ ג) **כחוט השני שפתותיך.** נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה (יהושע ב) את תקות חוט השני וגו' ושמרו הבטחתם׃ **ומדברך.** דבורך והרי הוא מגזרת (יחזקאל לג) הנדברים בך אצל הקירות (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' פרלנרי"ן בלע"ז׃ **רקתך.** היא גובה הפנים שקורין פומילי"ש בלע"ז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון מבחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלאים מצות כרמון׃ **מבעד לצמתך.** מכפנים לקישוריך׃ ד) **כמגדל דוד צוארך.** קומה זקופה נוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואותו המגדל בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ והתי"ו בתלפיות כמו תי"ו שבתרמית ובתבנית׃ **אלף המגן תלוי עליו.** כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים׃ **שלטי.** אשפות שנותנים בהם חצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל. ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם (ד"ה א טז) דבר צוה לאלף דור׃ **כל שלטי הגבורים.** מצינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנ' (תהלים קכז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם׃ ה) **שני שדיך.** המניקות אותך זה משה ואהרן׃ **כשני עפרים תאומי צביה.** דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה. דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחר וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור. אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת כוכבים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים. לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר. זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית. כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו׃ **הרועים.** את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה׃ ו) **עד שיפוח היום.** עד שתתפשט החמה׃ **ונסו הצללים.** הוא עת ערב והוא היום אני אליך ואת עריבה עלי׃ **היום.** הוא השמש וכן (בראשית ג) לרוח היום וכן (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בב"ר. כלומר משהטאו אז לפני לחלל

את

אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃
ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ ח אִתִּי
מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי ׀
מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת
אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי
כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק
מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ י מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־
טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃
יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב

תחת

ישראל אחדין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטיהרי מביניהון על דהות שכינת יקרא דיי שריא בבית מקדשא דהוה מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין׃ ז) ובזמן דעמא בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כוליך שפירתא כנשתא דישראל ומחתא לית ביך׃ ח) אמר יי במימריה עמי תהא יתבא כנשתא דישראל דדמיא לננפי דהיא צניעא ועמי תיעלין לבית מקדשא ויהון מקרבין ליך דורון רישי עמא דיתבין על נהר אמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא דבחרמון ויהון מסקין ליך מסין יתבי כרכין תקיפין דאנון גיברין כאריון תוקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין׃ ט) קביע על לוח לבי רחימתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לננפי דהיא צניעא קביע על לוח לבי חבת זוטר דבינך דהוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דהוית יהיבא כלילא דמלכותא על צוריה׃ י) כמה שפירן עלי חבתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לננפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין׃ יא) ובעידן דמצלן כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספוותהון יערת דובשא

ולישניך

תפסיר הרס"ג

ז) כלך גמילה יא צאחבתי, וליס פיך עיב׃ ח) עודי (נ"א ענדי) מן לבנאן יא כנה יא ערוס תם איתי מן לבנאן תגין, תלמחין מן ראס אמנה, מן ראס סניר וחרמון, מן מואטן אסאד, מן גבאל נמאר׃ ט) אכדת קלבי יא אכתי יא ערוס, אכדת קלבי בואחדה מן עינאך, במכנקה ואחדה מן ענקך׃ י) מא אחסן תודדך יא אכתי יא ערוס, מא אגוד מחבתך אטיב מן כמר, וראיחת אדהאנך אטיב מן אטיאב׃ יא) שפתיך תנטף שהדא יא ערוס, עסל ולבן תחת לסאנך,

וראיחה

רש"י

את קדשי ולכאן מנחתי בימי חפני ופנחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים. ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך: ח) **אתי מלבנון כלה.** כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם: **אתי מלבנון תבואי.** וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי. כשתגלו מלבנון זה אתי תבואו. ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תלכו ותבואו: **תשורי מראש אמנה.** בקבלי את נדחיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי ללכת אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג. ד"א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו (במדבר לד) מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבלות ומגיעות שם הם צופים משם ורואים גבול א"י ואוירה של א"י ושמחים ואומרים הודיה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: ט) **לבבתני.** משכת את לבי אליך: **באחת מעיניך.** הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחד ענק מצורניך באחד מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם. ד"א באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: י) **מה יפו דודיך.** כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני, גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הכבלי מנוחה ונחלה זו ירושלים ושאר ויעודים מקום שנתוועדה שם שכינה לישראל: **וריח שמניך.** שם טוב: יא) **נפת.** מתוק: **תטפנה שפתותיך.** טעמי תורה: **וריח שלמותיך.** מצות התלויות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור

שעטנז

תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃
יב גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל ׀ נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃
יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים
כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה
וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת
עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר
מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן
וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי
לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה א בָּאתִי לְגַנִּי
אחתי

ולישניך נגפי צניעא במללותיך שירין
ותושבחן מתיקין כחלב ודבש וריח
לבושי כהניך כריח אולבנין: יג) ונשיך
דמתנסבן לגוברין צניען כננפי צניעא
וכגנתא דעדן דלית רשו לגבר למיעל
לגוה אלהין צדיקיא דנפשתהון משתלחין
לגוה על יד מלאכיא ובתולתיך טמירן
וגניזן באנפלין וחתימן כבן כמבוע דמיין
חיין דנפיק מתחות אילנא ומתפרש
לארבעה רישי נהרין ואלמלא דהוא חתים
בשמא רבא וקדישא הוה נפיק ומבע
ושטיף כל עלמא: יג) ועולימיך מלין
פקודין הכרימונין ורחמין לנשיהון וילדן בנין צדיקין כוותהון וריחיהון מתיל הכי כבוסמנין טבין
דגנתא דעדן כפורין עם רשקין: יד) רשק ומוריקא וקני בוסמא וקנמון עם כל קיסי לבונתא מירא
דכיא ואקסיל אלואן עם כל מיני בוסמנין: טו) ומיא דשילוח מדברין בניח עם מותר מיין דנגדין מן
לבנון לאשקאה ית ארעא דישראל בגין דאינון עסקין בפתגמי אוריתא דמתילין לבירא דמיין חיין
ובזכותא דנסוך מיא דמנסכין על מדבחא בבית מקדשא דמתבני בירושלם דמתקרי לבנון: טז) ועל
סטר ציפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הות בוצינא לאנהרא ועל
מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוהי קטורת בוסמין. כנשתא דישראל אמרת ייעול אלהי
רחימי לבית מקדשא ויקביל ברעוא קורבנהון דעמיה: ה א) אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית
ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחתי כנשתא דישראל דמתילא לננפי דהיא צניעא אשריתי
שכינתי ביניך קבילית ברעוא ית קטורת בוסמיך דעבדת לשמי שלחית אישתא מן שמיא ואכלת ית עלון
ויית

תפסיר הרס"ג

וראיחה׳ אתואבך כראיחה׳ אלבנאן (נ"א אלבאן):
יב) יא אכתי יא ערוס, אנת כגנאן מגלוק, ומעין
מכתום: יג) מידאנך פרדוס רמאן, מע תמרה׳
אפואכה, קרנפל מע זעפראן: יד) ורס וזעפראן,
קסט וצנדל, מע כל עידאן אלבאן, מסך וענבר,
מע כל רוס אלאטיאב: טו) מעין אגנאן, ביר מא
נאבע, והואטל מן אלבנאן: טז) אנתבהי יא׳
אלשמאל, תם אקבלי יא׳ אלדארום, ואנפכי יא
בסאתיני חתא תהטל אטיאבה, ידכל כלילי
לבסתאנה. ויאכל תמר פואכהה:
ה א) דכלת בסתאני יא אכתי יא ערוס, גנית
מסכי מע טיבי, אכלת שהדי מע עסלי,
שרבת

רש"י

שעטנז: יב) גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פרוצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעין כמו (יהושע טו) גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: יג) שלחיך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס היבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: טו) מעין גנים. כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעין המשקה אותו והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונזלים מן לבנון. ממקום נקיות שאין במים עכירת טיט: טז) עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך וכוי משכנותיך אני מצוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלים ובימי הבנין יהיו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים וישראל משיבו יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: ה, א) באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא ל' משנ' כמלא אורה וסלו ואף לשון
מקרא

אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי
יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ
רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי
עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי
רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל
קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃ ג פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי
אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה
אֲטַנְּפֵם׃ ד דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר וּמֵעַי

המו

וית נכסת קודשין אתקבל ברעוא קדמי נסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי. כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכולו מא דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון: ב) בתר כל פתגמיא האלין חבו עמא בית ישראל ומסר יי יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמין בגלותא כגבר דמיך דלא יכיל לאתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והות עירא יתהון מדמוך לבהון. עני רבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנשתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימות עובדיך ארום שער רישי אתמלי מן דמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזרי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזרוהי מלין מטפי מטרא דנחתין בליליא: ג) ענת כנשתא דישראל כל קבל נביאיא הא כבר אעדיתי מני ניר פקודוי ופלחית לטעוות עממיא ואיכדין יהוין לי אפין למהדר לותיה. אתיב להון מרי עלמא על יד נביאיא ואף אנא הא כבר סליקית שכינתי מביניך ואיכדין אהדר ואת עבדת עובדין בישין ואנא קדישית ית רגלי מסאובתיך ואיכדין אטניפנון ביני עממיא בעובדיך בישיא: ד) כד אתגלי קדם יי דעמא בית ישראל לא צבן למחרט ולמתב לותיה אושיט מחת

גבורתיה

תפסיר הרס"ג

שרבת כֿמרי מע לבֿני, כלו יא אצחאבי, אשרבו ואסכרו יא אחבאבי: ב) אנא נאימה וקלבי נאבה, צות כֿלילי יטרק ויקול אפתחי לי, יא אכֿתי יא צאחבתי יא חמאמתי יא צחיחתי, אן ראסי אמתלא טֿלא, ודואיבי מן טֿש אֿליל אבתֿלת: ג) סלכֿת תונייתי, כיף עאד אֿבסהא, ורחצֿת רגליי פכיף אוסכֿהמא: ד) כֿלילי מד ידה מן אֿמשבאך, ואמעאי (נ"א ומחבתי) האגת עליה:

קמת

רש"י

מקרא (תהלי' פ') וארוה כל עוברי דרך ונאמר על שם הקטורת שהקטירו קטורת יחיד הנשיאים על המזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמ' (שמואל א יד) ביערת דבש ויערת היא לשון קנה כמו (שמות ב') ותשם בסוף ושויתיה ביערה ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטורת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום: **שתיתי ייני.** הם הנסכים: **עם חלבי.** מתקו ואהו מהלב: **אכלו רעים:** באהל מועד אהרן ובניו ובבית עולמים הכהנים כלם: **שתו ושכרו דודים.** אלו ישראל אוכלי בשר זבח שלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: ב) **אני ישנה.** כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקדוש ברוך הוא כישנה ונרדמת: **ולבי ער.** זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא ולבי ער הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהיטיב לי: **קול דודי דופק.** משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: **פתחי לי.** אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: **שראשי נמלא טל.** לי אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ושלום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: **קווצותי רסיסי לילה.** אף בידי הרבה קבוצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי וממנאצי. טל הוא לשון נחת: **רסיסי לילה.** גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבי' (דברים לב) וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין כלוניי"ש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בל' ראש וקווצות שדרך טל ומטר להאחז בשער ובקווצות. ויש לפרש טל ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנוחות להעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: ג) **פשטתי את כתנתי.** כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר (ירמיה מד) ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו' שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האש' המנאפת שאינה

רוצה

המו עליו: ה קמתי אני לפתח לדודי וידי
נטפו־מור ואצבעתי מור עבר על כפות
המנעול: ו פתחתי אני לדודי ודודי חמק
עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא
מצאתיהו קראתיו ולא ענני: ז מצאני
השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני
נשאו את־רדידי מעלי שמרי החמות:

השבעתי

גבורתיה על שבטא דראובן וגד ופלגות שבטא דמנשה דמעברא לירדנא ומסר יתהון ביד סנחריב מלכא דאתור ואגלי יתהון לחלח ולחבור נהרי גוזן וקרוי מדי ודבר מידהון עיגל מתכא דשוי ירבעם חייבא בלשם דן דמתקריא פמיאס ביומי פקח בר רמליהו, וכד שמעית אנא רחמי אתגוללו עליהון:
ה) וכד תקיפת עלי מחת גבורתא דיי תהית על עובדי וכהניא קריבו קורבנא ואסיקו קטורת בוסמין ולא אתקבל ברעוא ארום מרי עלמא אחד דשי תיובתא באנפי:
ו) אמרת כנשתא דישראל צביתי למתבע אולפן מן קדם יי ואיהו סליק שכינתיה מביני ונפשי תאיבא לקל מלוי, תבעית שכינת יקריה ולא אשכחית. צליתי קדמוהי ואיהו טליל שמיא בעננוי ולא קביל צלותי:
ז) אדביקו לי כשדאי דנטרין אורחתא ומעיקין חזור חזור על קרתא דירושלם. מני קטלו בחרבא ומני אובילו בשביא. נטלו תגא דמלכותא מעל צוריה דצדקיהו מלכא דיהודה ואובילו יתיה לרבלה וסמיאו ית

עינוהי

תפסיר הרס"ג

ה) קמת אנא אפתח לכלילי, וידיי תנטף מסך, ואצאבעי מסך כאץ, עלא כדור אלמגלק:
ו) פתחת אנא לכלילי וכלילי גפאני וגאז, נפסי כרגת ענד כטאבה, אבתגיתה ולם וגדתה, ודעיתה ולם אגאבני:
ז) צאדפוני אלחראס, אלדאירין פי אלקריה, צרבוני ושגוני, אכדו רדאי

חראס

רש"י

רוצה לפתוח לבעלה הדלת. ולפי שפתח הכ' בל' אני ישנה קול דודי דופק סיים בל' תשובה הנופלת על ל' דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: ד) **דודי שלח ידו מן החור.** שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: ה) **קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור.** כלומר בלב שלם ונפש חפצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: **מור עבר.** ריח עובר ומתפשט לכל צד: ו) **ודודי חמק עבר.** נסתר ונכסה ממני כמו (שיר ז) חמוקי ירכיך, סתרי ירכיך ע"ש שהירך בסתר (ירמיה לא) עד מתי תתחמקין תעתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: **נפשי יצאה בדברו.** שאמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: **בקשתיהו וגו'. מצאני השמרים הסבבים בעיר.** ותופסין גנבים המהלכים בלילות: **הכוני פצעוני.** הכלו בי חבורה. כל פצע ל' מכת כלי זיין הוא נברדור"א בלע"ז: **רדידי.** עדיי המרודד והמרקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו. וזו היא הדוגמא: **דודי שלח ידו מן החור.** כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע"א שבחרתי בה: **שלח ידו.** והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם (ד"ה ב כח) ויכו בו וישב ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליה ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: **ומעי המו עליו.** בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב"ה וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו' יאשיהו נאמר בו (מלכים ב' כב) וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו עליו: **פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר.** לא ביטל גזירתו שנא' בחזקיהו (ישעיה לט) הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף ביאשיהו על ידי חולדה הנביאה (ירמיה יח) הנני מביא רעה אל המקו' הזה ועל יושביו וגו' ואו' (מלכים ב כב) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסרותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת: **נפשי יצאה בדברו.** יצאה ממני בדברו דבר זה: **בקשתיהו ולא מצאתיהו.** ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפרענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לנוטעם מאין נתישה ולבנותה מאין הורס: ז) **מצאוני השומרים.** נבוכדנאצר וחיילותיו: **הסובבים בעיר.** לנקום נקמתו של מקום: **נשאו את רדידי:** בית המקדש: **שומרי החומות.** אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנאמר

ח הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם אִם־תִּמְצְאוּ
אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃
ט מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ
מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם
דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ יא רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו
תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃ יב עֵינָיו כְּיוֹנִים
עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־
מִלֵּאת׃ יג לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת

מרקחים

עינוהי עמא דבבל דמעיקין על קרתא ונטרין ית שוריא: ח) אמרת כנשתא דישראל אשבעית לכון נביאיא בגזירת מימרא דיי מאם יתגלי עליכון רחימי חויאו קדמוהי דמרעיתא מן חבת רחמוהי אנא: ט) ענו נביאיא ואמרו לבית ישראל אידין אלהא אנת בעיא למפלח כנשתא דישראל שפירתא מכל עממיא לאידין אנת צביא למדחל דהכדין קיימת עלנא: י) בכן שריאת כנשתא דישראל למשתעי בשבחא דמרי עלמא וכן אמרת, להוא אלהא רעותי למפלח דעטיף בימא באצטלא חיור כתלגא ועסיק בעשרין וארבעה ספרין דאוריתא ופתגמי נבואה וכתיבי, ובליליא הוא עסיק בשיתא סדרי משנה וזיו יקרא דאנפוהי זהרין כנורא מסגיאות חכמתא וסברא דהוא מחדית שמועין חדתין בכל יומא ועתיד לפרסומינון לעמיה ביומא רבא. וטקסיה על רבוא רבון מלאכין דמשמשין קדמוי: יא) אוריתיה דהיא רגיגא מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין, למן דנטרין להון חורין כתלגא ודלא נטרין יתהון אוכמין כאגפי עורבא: יב) עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישה דשתא ועד סופה דשתא כיונין דקימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין זכותא דיתבי סנהדרין דעסקין באוריתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחייבא: יג) תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שטין דמיין לשטי

גינת

תפסיר הרס"ג

חראס אלאסואר: ח) אקסמת עליכם יא בנאת דאר אלסלאם, אן וגדתם כלילי, לתקולו לה, אני מריצה מן אלמחבה: ט) מא צפה' ודידך מן אלודוד, יא גמילה מן אלנסא, מא כלילך מן כליל, אד כדא אחלפתנא: י) כלילי צאפי אביאץ ילחקה חמרה, מבנד באלבנוד, מתל עסכר פי רבוה: יא) ראסה כפצוץ מן פוז, דואיבה מסלסל סוד, כסואד אלגראב: יב) עינאה כחמאם עלא גדראן אלמא, מגסולה (נ"א גאסלאת) באללבן, גאלסאת עלא נצאם: יג) כדיה כסבאיב אלטיב,

מרביאת

רש"י

(ישעיה סב) על חומותיך ירושלים וגו'. הם הציתו בו את האור כענין שנאמר (איכה א) ממרום שלח אש וגו': ח) **השבעתי אתכם.** האומות אנשי נבוכדנצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרי' עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן: **אם תמצאו את דודי.** לעתיד לבא ליום הדין שיבקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר (ישעיה מג) יתנו עדיהם ויצדקו: **מה תגידו לו.** שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי ביסורי' קשים ביניכם יבא נבוכדנצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה: ט) **מה דודך מדוד.** כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו: **שככה השבעתנו.** להעיד לו על אהבתך. י) **דודי צח.** לבן כמו (איכה ד) צחו מחלב: **ואדום.** אפרש תחלה כל הענין לפי פשוטו בקילוס נוי בחור כשהוא לבן ופניו אדמוניות: **דגול מרבבה.** נדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו. רבבות הרבה קרויין רבבה שנא' (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך: יא) **ראשו.** מבהיק ככתם פז. כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן (איכה ד) ישנא הכתם הטוב וכן (איוב לא) אמרתי לכתם מבטחי וכן (משלי כה) וחלי כתם: **קבוצותיו תלתלים.** לשון תלויים פונדלוי"ש בלע"ז: **שחורות כעורב.** כל אלה נוי לבחור: יב) **עיניו כיונים על אפיקי מים.** עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים, אפיקי מים ערבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים: **רחצות.** עיני דודי בחלב: **ישבות על מלאת.** כל זה לשון נוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הענין (ס"א הענין לפי הגומא) לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאות גומא העשויה לו למושב כמו (שמות כה) אבני מלואים (שם כח) ומלאת בו מלואת אבן: יג) **לחיו כערוגת הבשם.** אשר שם באותם ערוגות גידולי מרקחים:

מגדלות

מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור
עבר: יד ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש
מעיו עשת שן מעלפת ספירים: טו שוקיו
עמודי שש מיסדים על־אדני־פז מראהו
כלבנון בחור כארזים: טז חכו ממתקים
וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

אנה

גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמה דגנתא מרביא בוסמין ושפותי חכימוי דעסקין באוריתא זלחין טעמין בכל סטר ומימר פומהון כמירא בחירא: יד) תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם תלתא אבהת עלמא אברהם יצחק ויעקב. ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כוחלי יששכר גליף על אזמורד זבולון גליף על גוהר דן גליף על בורלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימין גליף על אפנטור דמיין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין: טו) וצדיקיא אנון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אינון פתגמי אוריתא דעסקין בהון ומוכחין ית עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחוור חוביהון דבית ישראל כתלג ומתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולים גיבר וחסין כגולמישין: טז) מילי

מוריגוי

תפסיר הרס"ג

מרביאת אֿעטר, שפתיה סואסן, ינטפין מסך כֿאֿץ: יד) ידאה מתֿל בנדאת אֿדהב, מרצֿעה באֿגואהר אֿבחרייה אכֿצֿר, מעֿכֿנה באֿעאג, מכללה באֿפצוץ: טו) סאקיה אעמאדה רכֿאם, מאססה עלא קואעד אֿפוז, מנצֿרה כאֿלבנאן ומכֿתאר כאֿארוז: טז) חנכֿה חלו, וכלה מנא, הדֿא

כלילי

רש"י

מגדלות מרקחים. מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח: יד) גלילי זהב. כאופני זהב: ממולאים בתרשיש. כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת: עשת. ל' (ירמיה ה כח) שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת מששא"ה בלע"ז: שן. מעצמות פיל: מעולפת ספירים. מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: טו) שוקיו. כעמודי שש המיוסדים על אדני פז: עמודי שש. עמודי שיש והברו במגלת אסתר (אסתר א) על גלילי כסף ועמדי שש. ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים. נבחר בין הבנים כארז בין שאר העצים: טז) חכו ממתקים. דבריו ערבים: זה דודי. זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו. והדוגמא כלפי הקב"ה כך היא: דודי צח. ולבן להלבין עונותי. צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט (דניאל ז) לבושיה כתלג חור ושער רישיה כעמר נקא: ואדום. ליפרע מסונאיו כענין שנאמר (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושיך: דגול מרבבה. הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז. תחילת דבריו הבהיק ככתם פז וכן הוא אומר (תהלים קיט) פתח דבריך יאיר, פתח אנכי ה' אלהיך הראה תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזרותיו: קוצותיו תלתלים. על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב. על ים סוף כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה ד"א קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור נלחם בגבורה: עיניו כיונים על אפיקי מים. כיונים שעיניהם צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מוצאי התורה המשולים למים: רוחצות בחלב. כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: ישבות על מלאת. על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים. ד"א תלמידי חכמים שהקב"ה נותן להם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה: על אפיקי מים. על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה: רוחצות בחלב. לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה היא אמר רוחצות לשון נקבה הם מאהלין עצמן בחלב של תורה ומלבינים סתריה וסתומותיה: יושבות על מלאת. מישבים דברים על אופניהם. ד"א עיניו עניניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתם. על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מלוהלחות כחלב כמו שפרשתי: לחיו. דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות: שפתותיו שושנים. דבורים שנדבר באהל מועד שהם לרצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו. הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה: גלילי זהב. אלו הדברות שבהן נאמר הנחמדים מזהב ומפז רב. א"ר יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין. ד"א על שם שמגלגלות טובה לעולם: ממלאים בתרשיש. שכלל בעשרת הדברות תרי"ג מצות: מעיו עשת שן. זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף: עשת שן מעולפת ספירים. נראית חלקה כעשת שן והיא סדורה לדקוקים רבים

גזירות

ו א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך: ב דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: ג אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים: ד יפה את רעיתי כתרצה נאוה

כירושלם

מוריגוי מתיקן כדובשא וכל פקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהי רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי. נביאיא דמתנבאין בירושלם: ו א) אתיבו נביאיא כד שמעו תושבחתא דיי מפום כנשתא דישראל וכן אמרו על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירן עובדיך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחימיך באסתלקותיה ממקדשיך. אמרת כנשתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור דאשתכחו בי. אמרין נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמיך: ב) ומרי עלמא קביל צלותהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רווחא לעמיה ואסיקנון מגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אישתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבניא וית קטורת בוסמין. וכגבר דמפרנים ית בריה רחימיה בתפנוקין כן פניקנון וכגבר דמנגיב ורדין מן מישרא כן כנישנון מן בבל: ג) ובההוא יומא אנא פלחא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשיה ביני וזן יתי בתפנוקין: ד) אמר יי במימריה כמה יאייא את חביבתי בזמן דצבותיך למעבד רעותי שפיר בית מקדשא דבנית לי כמקדש קדמאי דבנא לי שלמה מלכא בירושלם. ואימתיך על כל עממיא כיומא

דהליכו

תפסיר הרס"ג

כלילי והלאצאחבי, יא בנאת מדינה' דאר אלסלאם: ו א) אין דהב ודידך, יא גמילה פי אלנסא, אין ולא כליך, נבתגיה מעך: ב) ודידי אנחדר אלא בסתאנה, ואלי' סביבה' אלטיב, לירעא פי אלגנאן, ולילקט סואסן: ג) אנא לכלילי וכלילי לי, אלראעי פי אלסואסן: ד) אנת גמילה יא צאחבתי מתל

צפירייה

ר ש" י

גזירות שוות וכנין אב וקלים וחמורים: מיוסדים על אדני פז. א"ר אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסים למטן א"ר שמואל בר גדא פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן ובסים למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל (ויקרא כה) וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ב"מ וערכין וכגון (במדבר כז) יפקד ה' איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו': מראהו כלבנון. המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור. נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקים. דבריו ערבים (ויקרא יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם אני ה' הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה. אל תחבלו בעצמיכם ותקבלו שכר. ובשוב רשע מרשעתו (יחזקאל יד) ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: ו א) אנה הלך דודך. מאנים ומקנטרים האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר (עזרא ד) וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה. והם משיבים: ב) דודי ירד לגנו. צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגות הבשם. מקום מקטר הקטרת: לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: וללקוט שושנים. שומע ומקשיב נדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנא' (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' וגו' ומה שאתם אומרים לבקש עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר (עזרא ד) לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים: ג) הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: ד) יפה את רעיתי כתרצה. והקדוש ברוך הוא מקלס' על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בספרי: נאוה את עתה כאשר בראשונה בירושלים: איומה כנדגלות.

קייני

כִּירוּשָׁלָ͏ִם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: ה הָסֵבִּי עֵינַיִךְ
מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד: ו שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים
שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה
אֵין בָּהֶם: ז כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד
לְצַמָּתֵךְ: ח שִׁשִּׁים הֵמָּה מְּלָכוֹת וּשְׁמֹנִים
פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר: ט אַחַת הִיא
יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא
לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת

ופילגשים

תרגום

דְהַלִיכוּ אַרְבְּעַת טִקְסִין בְּמַדְבְּרָא:
ה) אַסְחַרִי רַבָּנַיִךְ חַכִּימֵי כְּנִשְׁתָּא רַבְּתָא
חֲזוֹר חֲזוֹר לְקִבְלִי דְאִינוּן אַמְלְכוּנִי
בְּגָלוּתָא וְקָבְעֵי מִדְרָשָׁא לְאוּלְפַן אוֹרַיְתִי.
וּשְׁאָר זַעְטוּטַיִךְ וְעַמָּא דְאַרְעָא אַצְדִּיקוּ
בְּמֵימַר פּוּמְהוֹן כִּבְנוֹי דְיַעֲקֹב דִּלְקַטוּ
אַבְנִין וַעֲבַדוּ גַּלְשׁוּשִׁיתָא בְּטוּרָא
דְגִלְעָד: ו) וְכָהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי אָכְלֵי קוּרְבָּנַיִךְ
וּמַעֲשַׂר קוּדְשָׁא וְאַפְרָשׁוּתָא דַּכְיָין מִכָּל
אוֹנְסָא וְגָזֵילָא הֵיכְמָה דַּהֲווֹ דַּכְיָין עֶדְרֵי
עָנָא דְיַעֲקֹב בִּזְמַן דְּסָלְקָן מִן נַחְלָא
דְיוּבְקָא דְלָא הֲוַת בְּהוֹן אֲנִיסָא וּגְזֵילָא
וְכוּלְּהוֹן דָּמְיָין דָּא לְדָא וְיָלְדָן תְּיוֹמִין בְּכָל עִדָּן. וּמְתַכְּלָא וְעַקְרָא לָא הֲוַת בְּהוֹן: ז) וּמַלְכוּת בֵּית
חַשְׁמוֹנָאֵי כּוּלְּהוֹן מַלְיָין פִּקּוּדַיָּא כְּרִמּוֹנָא בַּר מִן מַתִּתְיָה כָּהֲנָא רַבָּא וּבְנוֹהִי דְאִנּוּן צַדִּיקִין מִכּוּלְּהוֹן
וּמְקַיְּמִין פִּקּוּדַיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּצָהוּתָא: ח) בְּאַדַּיִן קָמוּ יְוָנָאֵי וּכְנַשׁוּ שִׁתִּין מַלְכִין מִבְּנוֹי דְעֵשָׂו
מְלוּבְּשִׁין שִׁרְיוֹנִין רָכְבִין עַל סוּסָוָן וּפָרָשִׁין וְתַמְנַן דּוּכוּסִין מִבְּנוֹי דְיִשְׁמָעֵאל רָכְבִין עַל פִּילַיָּא בַּר מִן
שְׁאָר עַמְמַיָּא וְלִישָּׁנַיָּא דְלֵית לְהוֹן מִנְיָן. וּמַנִּיאוּ אַנְטִיוֹכַס מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן לְרֵישָׁא וַאֲתוֹ לְאַגָּחָא קְרָבָא
בִּירוּשְׁלֵם: ט) וּבְעִדָּנָא הַהוּא הֲוַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּמַתִּילָא לְיוֹנְתָא שְׁלֵימְתָא פָּלְחָא בְּלֵב חַד לְמָרַהָא
וְאַחֲדָא לְאוֹרַיְתָא וְעָסְקָא בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּלֵב שְׁלִים וּבְרִירָן זָכְוָתַהָא כְּיוֹמָא דִנְפַקַת מִמִּצְרַיִם. הָא

בכן

תפסיר הרס"ג

צפוריה. (נ"א תרצה) חסינה מליחה כמדינה' דאר
אלסלאם, מהיובה כאלמראכז: ה) אדירי עיניך
(נ"א טרפיך) מן חדאי, אנהמא קד אפתנאני,
שערך כקטוע אלמאעז, אלדי קד אנגאזת מן גבל
ג'רש: ו) אסנאנך כקטוע אלרכ'א, אלדי צעדן מן
אלרחצה, פכ'להא צתאח ולים בהא מתכל:
ז) וכפלע אלרמאן וגנתיך, מן בעד נקאבך:
ח) כדאך הם סתין מלכאת. ותמאניין סורייה,
ואחדאת אלגואר בגיר אחצא: ט) חמאמתי הי
ואחדה לאמהא צחיחה, נקייה הי לואלדתהא,

ראוהא

רש"י

חיילי מלאכים. אימתך הטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: ה) הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אותך לבי מתחזק ומתגאה עלי ורוחי גסה בי ואיני יכול להתאפק: הרהיבוני. הגיסו לבי כמו (תהלים צ) ורהבם עמל ואון (ישעיה ל) רהב הם שבת אשמיי"ר בלע"ז והדוגמא כך הוא אמר הקב"ה במקדש זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי: שערך כעדר העזים. בקטנים ורכים ודקים שבכם יש שבח הרבה: ו) שניך. קציניך וגבורים שבך כולם לטובה: כעדר הרחלים. הרחלה הזאת כולה קדושה צמרה לתכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילין מעיה לכנורות עורה לתוף אבל הרשעים נמשלו לכלבים שאין בהם לקדושה כלום: ח) ששים המה מלכות. אברהם ויוצאי ירכו בני קטורה שש עשרה. ישמעאל ובניו שלש עשרה. יצחק ובניו ג'. בני יעקב שנים עשר. בני עשו ט"ז (בדברי הימים) הרי ששים. וא"ת לא מהם תמנע שהיא אשה אברהם מן המנין: ושמנים פילגשים. נח ובניו עד אברהם כל תולדות יוצאי התיבה שמנים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היו אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתרים בחשיבות על הכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פילגש לעשו ואומר (בראשית יד) אל עמק שוה וגו' השוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה נחלקו כל אלה: ט) אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה. לכנסייתה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כלם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה: ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה כלה פסול והוד' וקילס למקום שנאמר (בראשית מז) וישתחו ישראל על ראש המטה: ראוה בנות. את ישראל בגדולתה: ויאשרוה. ומה

היא

וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃ י מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה
כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה
כַּנִּדְגָּלוֹת׃ יא אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת
בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ
הָרִמֹּנִים׃ יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי
מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃ ז א שׁוּבִי שׁוּבִי
הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ
בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ
בנעלים

בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידהון וכד חזו יתבי פלכיא אשרו יתהון ומלכוות ארעא ושלטוניא קלסו להון: י) אמרו אומיא כמה זיותנין עובדי עמא הדין כקריצתא. שפירן עולימהא כסיהרא ובירן זכוותהא כשמשא. ואימתהא על כל יתבי ארעא כזמן דהליכו ארבעת טקסהא במדברא: יא) אמר מרי עלמא לבית מקדש תניין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכינתי למחמי עובדין טבין דעמי. ולמחמי אלוהי פשן וסגן חכימיא דמתילין לגופנא ולבלוביהון מליין עובדין טבין הכרמונין: יב) וכדו דאתגלי קדם יי דאנון צדיקין ועסקין באוריתא אמר יי במימריה לא אוסיף למסכינון ואף לא אעביד עמהון גמירא. אלהין אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכותא דצדיקי דרא דדמיין בעובדיהון לאברהם אבוהון: ז. א) תובי קותי כנשתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אוריתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא דמתנבאין בשום מימרא דיי. ומה טבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון דאתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה: ב) אמר שלמה ברוח נבואה מן
קדם

תפסיר הרס"ג

ראוהא פוצפוהא, ואלמלכאת ואלסראי פמדחוהא: י) מן הדה אלמטלעה כטלוע אלפגר באלסחר, הי גמילה כאלקמר, ונקייה כאלשמס, מהובה כאלמראכז: יא) אלי גנאן בסתאן אלגוז אנחדרת, לאנצ'ר פי אואן אלואד, וארא הל פרעת אלגפן, והל אזהר אלרמאן באלנואר: יב) לא מא עלמת, בל נפסי געלתני, מראכב לשעבי אלשריף: ז א) אלא ארגעי יא מעאפה. תם ארגעי ועודי חתא ננצ'ר בך, מא תנצ'רו באלמקדסיה, כמריצה' אלעסכרין: ב) מא אגמל קדמך פי אלנעל יא
בנאת

רש"י

היא קילוסן: י) **מי זאת הנשקפה.** עליהו. ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות: **כמו שחר** הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחילה זרובבל פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס וליון ואחר כך נלחמו בית חשמונאי ונעשו מלכים: **איומה בנדגלות.** איומה כגבורים כנדגלות של מלכים. כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין ע"כ: יא) **אל גנת אגוז ירדתי.** עוד זה מדברי שכינה הנה בואתי אל מקדש שני זה אליך: **לראות באבי הנחל.** מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך: **הפרחה הגפן.** אם תפריחו לפני ת"ח וסופרים ושונים: **הנצו הרמונים.** מקיימי מצות מלאי זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר מה בתוכו פוצעו ומצאו מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ועגוותנין במעשיהם ואין תלמידים שבהן נכרים ואין מתפארים להכריז על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין: יב) **לא ידעתי.** כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסטובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות: **עמי נדיב.** כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד של (דברים לג) שכני סנה (בראשית לא) גנובתי יום (איכה א) רבתי עם: **נפשי שמתני.** אני בעצמי מניתים עלי כענין שנאמר (ירמיה יג) ואת למדת אותם עליך אלופים לראש: ז. א) **שובי שובי השולמית.** אומרים אלי שובי שובי מאחרי המקום: **השולמית.** השלימה באמונתך עמו. שובי שובי אלינו: **ונחזה בך.** נציב ממך נציבים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא. ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ליתן לך והיא אומרת מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר: ב) **מה יפו פעמיך בנעלים.** הם אומרים לה חפצים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי והשיבות שראינו בך בעודך ביפיך: **מה יפו פעמיך.** בעליית
הרגלים

בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־
יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה
בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי
צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת
בחשבון

קדם יי כמה שפירן רגלידון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון. ובניהון נפקי ירכיהון יאין כיוחרין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא׃ ג) וריש מתיבתך דבזכותיה מתפרנסין כל עלמא היכמא דעוברא מתפרנים מן פרתא במעיא דאמיה. בחיק באוריתא כאוגנא דסיהרא במיתיה לדכאה ולסאבא לזכאה ולחייבא ולא חסרין פתגמי אוריתא תדירא מפומיה היכמא דלא חסרין מוי דנהרא רבא דנפיק מעדן. ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאדר סגלגל ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסיגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנשתא רבתא דמתילין לורדין בגין דיהי להון חילא למעסק באוריתא יימם וליליי׃ ד) תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילין לתרין אורזילין תיומי טביא׃ ה) ואב בית דינא דדאין דינך חסין על עמא לכפתא יתהון ולמנגד מן דאתחייב בדינא לנגדא. כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן דפיל וכבש ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא. וספריך מליין חכמתא כפרקטינין דמיא וידעין לממני חושבני עבורין ומעברין שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית בא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא מצדתא דציון דמתקרי מגדלא דלבנן דכל מן דיקום עלוהי יכיל לממני כל מגדלין
דבדמשק

תפסיר הרס"ג

בנאת אלשריף, אוראכך אלגאביה (נ"א אלגאפייה) מתל אלכרז, צנעת ידי אלאסתאד: ג) סרתכי מתל דור אלהלאל, לא יעוז אלמזאג, בטנך ערמה' (נ"א מרחה') אלחנטה, אלמסוגה באלסואסן: ד) כלא תדאייך ככלא גפרין תאמי צביה: ה) ענקך כחצן אלעאג, עיניך כברך פי חשבון, עלא
מחל

ר ש" י

הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך כמו חלאים. קבוצות עדיי זהב קרויה חלי כתם אלחל"י בלשון ערבי. ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך. כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליית הבור: מעשי ידי אמן. ידי הקב"ה במסכת סוכה אמן כמו אומן. קילוסו של הקב"ה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסם מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכה אליו: ג) שררך אגן הסהר. טבורך כאגן של מים צלולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי שהר על שם שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה אינו מענין נוי אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והדוגמא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ: אל יחסר המזג. לא יכלה משם משקה רולה לומר לא יכלה ולא יפסוק משם שום דברי הוראה: בטנך ערמת חטים. שהכל צריכין לה: סוגה בשושנים, גדורה ומסויינת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי החתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחיבת חתוניו בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו. הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של בעלים הם גם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים: ד) שני שדיך. שתי הלוחות. דבר אחר מלך וכהן גדול: ה) צוארך. ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויה לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך. כבריכות אשר בחשבון המושכות מים. כך עיניך על שער בת רבים חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלים העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות הכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים. ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריד בריכה ראשונה קוביר"ש בלע"ז: אפך כמגדל הלבנון. איני יכול לפרשו ל' חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קילוס נוי יש בחוטם גדול וזקיף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפיך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסס והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות (יחזקאל ג) מצחך חזק לעומת מצח כל הבאים
להרעותך

בחשבון על־שער בת־רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק: ו ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן מלך אסור ברהטים: ז מה־יפית ומה־נעמת אהבה בתענוגים: ח זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכלות: ט אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו־נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים: י וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי

ישנים

דבדמשק: (ו) מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא כאליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטור כרמלא ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דיי ודלת עמא דאזלין ברישא מכא על דאנון מסכינין עתידין למלבש ארגוונא היכמא דלבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתיה דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסידותיה דיעקב דקליף על חוטריא ברטיא: (ז) אמר מלכא שלמה כמה יאייא אנת כנשתא דישראל בזמן דתסבלי עלך ית ניר מלכותי בעידן דאנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים. דמיין באנפיך כתפנוקין: (ח) ובעידן דפרסין כהניא ידיהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמיין אצבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדקלא וקהליך קיימין אפין באפין כל קביל כהניא ואפיהון כבישין לארעא כאתכלין דענבין: (ט) אמר יי במימריה אסק ואנסי לדניאל ואחזי אי כהיל למיקם בנסיונא חדא היכמא דקם אברהם דדמי ללולבא דתמר בעסרא נסיונין. ובחין אף אנא לחנניה מישאל ועזריה אי כהלין למיקם בנסיונהון אפרוק בדיל זכותהון לעמא בית ישראל דמתילין לאתכלין דענבין. ושומהון דדניאל חנניה מישאל ועזריה אשתמע בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגנתא דעדן: (י) אמר דניאל וחברוהי קבלא נקביל עלנא גזירת מימרא דיי היכמא דקביל עליה

אברהם

תפסיר הרס"ג

מחל אלכתרה אנפך כחצן אללבנאן, נאצר וגה דמשק: (ו) ראסך עליך כאלכרמל. וארתפאע ראסך פאלארגואן, מלך מרבוט באלאחואץ: (ז) מא אגמלך ומא אנעמך, יא מחבה באלתדלל: (ח) הדה קאמתך תשבה אלנכלה. ותדאייך כאלענאקיד: (ט) תוסמת (נ"א קלת) אטלע (נ"א אצעד) פי אלנכלה. אצבט באעדאקהא, ויכונאן תדאייך כענאקיד אלגפן. וראיחה' אנפך כאלתפאח: (י) וחנכך כאלכמר אלגייד. אלמנטלק לא ודידי מסתקים, יחרך שפתי אלנאימין:

אנא

רש"י

להרעותך ולפתותך: **כמגדל הלבנון צופה פני דמשק.** ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק. דבר אחר פניך צופות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלים עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק: (ו) **ראשך עליך ככרמל.** אלו תפילין שבראש שנאמר בהן (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומוראך כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים: **ודלת ראשך.** קליעת שערות נזיריך נאה במצות כקליעת ארגמן: על שם שהקליעה מודלת על גובה הראש: **מלך אסור ברהטים.** שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר (במדבר ו) נזר אלהיו על ראשו: **רהטים.** קורנ"ץ בלע"ז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות. ד"א מלך אסור ברהטים הקב"ה נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו: (ז) **מה יפית ומה נעמת.** אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה: (ח) **זאת קומתך דמתה לתמר.** ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעו' ונופלות לפני הצלם ואת עומדת בקומה זקופה כתמר הזה: **ושדיך לאשכלות.** דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעות משקה כך הם השפיעו להניק וללמוד את הכל שאין יראה כיראתכם עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות: (ט) **אמרתי אעלה בתמר.** מתפאר אני בין היילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות. **אחזה בסנסניו.** ואני אאחוז ואדבק בכם. סנסנים ענפי': **ויהיו נא שדיך.** ועתה האמיני את דברי שלא תתפתי אחרי האומות ויהיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותם שילמדו מהם הקטנים שבכם: (י) **וחכך**

כיין

ישנים: יא אני לדודי ועלי תשוקתו: יב לכה
דודי נצא השדה נלינה בכפרים: יג נשכימה
לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח
הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דודי
לך: יד הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו
כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי
לך: ח א מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי

אמצאך

אברהם אבונא דמתיל לחמר עתיק, ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמא דאזלו אליהו ואלישע נביאיא דבזכותהון קמו מיתיא דדמיין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא: יא) אמרת ירושלם כל זמן דאנא מהלכא באורחא דמרי עלמא, משרי שכינתיה ביני ועלי מתווה ובעידן דאנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטיל יתי ביני עממיא. ואנון שלטין בי כגבר דשליט באנתתיה: יב) כד חבו עמא בית ישראל אגלי יי יתהון בארעא דשעיר חקלי אדום. אמרת כנשתא דישראל בבעו מנך רבון כל עלמא קביל צלותי דאנא מצליא קדמך בקרוי גלותא ובפלכי עממיא: יג) אמרין בני ישראל אלין לאלין נקדים בצפרא ונהך לבית כנשתא ולבית מדרשא ונבקר בספרא דאוריתא ונחמי אי מטא זמן פורקנא דעמא בית ישראל דמתילין לגופנא לאתפרקא מגלותהון. ונשאל לחכימיא אי אתגלי קדם יי זכותא דצדיקיא דמליין פקודיא כרמונא אי מטא קצא למסק לירושלם למתן תמן שבח לאלהא דשמיא ולמקרב עלון ונכסת קודשיא: יד) וכד יהי רעוא מן קדם יי למפרק ית עמיה מן גלותא. יימר למלכא משיחא הא כבר שלים קץ גלותא וזכות צדיקיא אתבסם קדמי כריח בלסמון, וחכימי דרא קביען על תרעי מדרשא עסקין בפתגמי ספריא ופתגמי אוריתא. כען קום קביל מלכותא דגניזת לך: ח א) ובההוא זמנא יתגלי מלכא משיחא לכנשתא

דישראל

תפסיר הרס"ג

יא) אנא לודידי, ועלי אנקיאדה: יב) אנטלק יא ודידי נכ'רג' אלי אלצחרי, נבאת פי אלמחאל: יג) נדלג לאלכרום, ננצ'ר אן כאן קד פרעת אלגפן, ואנפתח אלסמנדר, ונור אלרמאן, תם אעטי מודתי לך, (נ"א אגעל מחבתי מעך): יד) ואלפאח קד פאח באלראיחה, ועלי אבואבנא גמיע אלפואכה, אלחאדתה ואלעאתקה, יא ודידי (נ"א כלילי) קד דכרת לך דאך:

ח א) יא ליתך כונת לי כאך, תרצע תדאיא אמי, אגדך פי אלסוק ואקבלך, לא יזדרון לי בך:

אקודך

רש"י

כיין הטוב. הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב: הולך לדודי למישרים. זהירה אני להשיב להם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקיבה: כיין הטוב. שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בי ויודו על חלקם. דובב מרחיש פרומי"ר בלע"ז ויסודו ל' דיבור וכך היא התשובה אני לדודי וגם הוא משתוקק לי: יב) לכה דודי נצא השדה. דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק. נלינה בכפרים. נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך: יג) נשכימה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: נראה אם פרחה הגפן. אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר. כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה. הנצו הרמונים. כשהם גמורים והנץ שסביבותיהן נופל. הגלו נופל גלו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות: שם אתן את דודי. שם אראך את כבודי וגודל שבח בני ובנותי: יד) הדודאים נתנו ריח. דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנאמר (ירמיה כד) הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד א' תאנים טובות וגו' והדוד הב' תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה. אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך: ועל פתחינו כל מגדים. יש בידינו שכר מצות הרבה: חדשים גם ישנים. שחדשו סופרים עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך. לשמך ולעבודתך צפנתי בלבי. ד"א צפנתי להראותך שקיימתים: ח, א) מי יתנך כאח לי. שתבוא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונא' בו (בראשית נ) וינחם אותם: אמצאך בחוץ אשקך. אמצא

נביאיך

אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃
ב אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי
אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ
תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ מַה־תָּעִירוּ | וּמַה־
תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ה מִי זֹאת
עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת

התפוח

דישראל וימרון ליה בני ישראל איתא תהי עמנא לאח ונסק לירושלם ונהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמא דיניק ינקא בתדיא דאמיה. דכל זמן דהויתי מטולטלא לבר מן ארעי כד הויתי דכרא ית שום אלהא רבא ומסרא נפשי על אלהותיה אף עממי ארעא לא הוו מבזין לי׃ (ב) אדברינך מלכא משיחא ואעלינך לבית מקדשי ותאליף יתי למדחל מן קדם יי ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא דלויתן ונשתי חמר עתיק דאצטנע בענבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא בגנתא דעדן׃ (ג) אמרת כנשתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא דאנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי וקבעא מזוזתא בסטר ימינא דדשי תולתא לקביל תקי דלית רשו למזיקיא לחבלא בי׃ (ד) יימר מלכא משיחא משבע אנא עליכון עמי בית ישראל מא דין אתון מתגרן בעממי ארעא למפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחיילותיה דגוג ומגוג, אתעכבו פון זעיר עד דישתיצון עממיא דעלו לאגחא קרבא בירושלם, ובתר כן ידכר לכון מרי עלמא רחמי צדיקיא ויהי רעוא מן קדמוהי למפרקכון׃ (ה) אמר שלמה נביא כד ייחון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוכיא מלרע לארעא ונפקין מתחות טור משחא. ורשיעיא דמיתו ואתקברו בארעא דישראל עתידין למהויהון רמיין היכמא דרמי גבר אבנא באלא. בכן יימרון כל דיירי ארעא מא היא זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבוא רבוון כיומא דסליקת מן מדברא לארעא דישראל ומתפנקא על רחמי מרהא כיומא דאתחמת תחות טורא דסיני לקבלא ית אוריתא. ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא

אמהון

תפסיר הרס״ג

(ב) אקודך אני בך, אדכלך אלא בית אמי תעלמני, אסקיך מן אלכמר אלמעטר, מן ארמאן׃ (ג) פאדא בשמאלה תחת ראסי, וימאנה תעאנקני׃ (ד) אקסמת עליכם יא בנאת דאר אלסלאם, אן לא תצהרו ותנבהו אלמחבה אלי אן תריד׃ (ה) מן הדה אלצאעדה מן אלבריה, מתדללה עלי ודידהא,

תחת

רש״י

נביאיך מדברים בשמך ואהבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדאי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת להזר אחריה׃ ב) אל בית אמי. בית המקדש׃ תלמדני. כאשר הורגלת לעשות באהל מועד׃ אשקך מיין הרקח. נסכים׃ מעסים. יין מתוק׃ ג) שמאלו תחת ראשי וגו׳׃ ד) השבעתי. אתכם עכשיו כנסת ישראל מסבבת דבורה כלפי העכו״ם אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם׃ מה תעירו ומה תעוררו. כי לא יועיל לכם׃ ה) מי זאת. הקב״ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראית חיבתה לכל ועודנה בגלותה׃ מתרפקת על דודה. מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו. רפק בלשון ערבי רפקתא חבורה׃ תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו׃ שמה חבלתך אמך. הרי אמרנו שהקב״ה קראה אמו שם נהיתה לך לאם. חבלתך. לשון חבלי יולדה, חבלתך באו .לה חבלים ממך כמו (ירמיה י) בני יצאוני יצאו ממני׃ ו) שימני כחותם. בשביל אותה אהבה תתחמני על לבך שלא תשכחני ותראה׃ כי עזה כמות אהבה. האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגת עליך׃ קשה כשאול קנאה. התגר שנתקנאו

התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה
חבלה ילדתך: ו שימני כחותם על־לבך
כחותם על־זרועך כי־עזה כמות אהבה
קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש
שלהבתיה: ז מים רבים לא יוכלו לכבות
את־האהבה ונהרות לא ישטפוה אם־יתן
איש את־כל־הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו:
ח אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה־נעשה
לאחותנו ביום שידבר־בה: ט אם־חומה
היא

אמהון דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא: ו) אמרין בני ישראל ביומא ההוא לרבונהון בבעו מנך שוי יתן כגלף דעזקא על לבך כגלף דעזקא על אדרעך דלא נוסיף עוד למהוי גליין. ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך וחסינא כגיהנם קנאתא דעמא מקנאין לן. ודבבו דנטרין לן דמייא לגומרין דאשא דגיהנם דברא יתיה יי ביומא תנינא לבריאת עלמא לאוקדא ביה פלחי פולחנא נוכראה: ז) אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל, אלולי מתכנשין כל עממיא דמתילין למוי דימא דאנון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מניך. ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילין למוי דנהרא דנגיד בתקוף לא יכלין לממחי יתיך מעלמא. ואלולי יהיב גבר כל ממון ביתיה למקני חכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי. וכל בזתא דיבזון מן משרייתיה דגוג יהי דיליה: ח) בעדנא ההוא יימרון מלאכי שמיא אלין לאלין, אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכוותהא. ומלכין ושלטונין לית לה למיפק לאגחא קרבא עם משרייתיה דגוג. מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למסק עלה לקרבא: ט) יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאשא ביני עממיא ויהבא כספא למקני ייחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה, היכמא דלית רשו
לזחלא

תפסיר הרס"ג

תחת אלתפאח תרת בך (נ"א אנבהתך), הנאך מכצת בך אמך, הנאך מכצת ואלדתך: ו) צירני כבאלכאתם עלי קלבך, או כבאלכאתם עלי אדראעך, אן אלמחבה שדידה כאלמות, ואלגירה צעבה כאלתרא, והגהא והג אלנאר להיבהא: ז) אלמאיא אלכתירה לא יסתטיעון יטפון אלמחבה, ואלאנהאר לא יגרקוהא, ולו אן אעטא אלמר גמיע מאלה באלמחבה, אזדראא יזדרא בה: ח) אכת לנא צגירה, ותדאיא ליס להא, מא דאך נצנע לאכתנא, פי יום יכלם פיהא: ט) אן הי כסור
פנבני

רש"י

שנתקנאו ונתגרו בי האומות בשבילך. קנאה בכל מקום אינפרמנ"ט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: **אש שלהבת יה.** רשפים של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גיהנם טעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש שלהבת יה: ז) **מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה.** על שכינס בלשון רשפים נופל עליהם ל' לא יכבו: **מים רבים.** האומות עכו"ם: **ונהרות.** שריהם ומלכיהם: **לא ישטפוה** על ידי הוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה: **אם יתן איש את כל הון ביתו.** כדי להמיר אהבתך: **בוז יבוזו לו.** כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה: ח) **עתה אחות לנו.** בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגו' שהם מקטינים עצמם. **אחות.** ל' איחוי אלו קרעים שאין מתאחין: **ושדים אין לה.** כענין שנאמר בגלות מצרים (יחזקאל טז) שדים נכונו בהגיע עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים: **מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה.** כשהעכו"ם מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר (תהלים פג) לכו ונכחידם מגוי: ט) **אם חומה היא.** אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחושת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: **נבנה עליה טירת כסף.** נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחירה: **ואם דלת היא:** הסובבת על צירה ובהקים עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם: **נצור עליה לוח ארז.** נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת
גוררתן

הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא
נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי
כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃
יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־
הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף׃
יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה
וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ יג הַיּוֹשֶׁבֶת

בגנים

תרגום

לזחלא למשלט בכספא. ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלה קדם יי וידכר לה זכות אורייתא דעסקין בה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא, ומתעתדא לקביל אומיא כארזא :
י) מתיבא כנשתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובני חסינין כמגדלא. ובההוא זמנא תהא כנשתא דישראל משכחא רחמין בעיני מרהא, ויהון שאלין בשלמה כל דיירי ארעא :
יא) אומה חדא סליקת בעדביה דמרי עלמא דשלמא. דיליה דהיא מתילא לכרמא. אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמא דאריסא נטיר לכרמא. בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארת בידא דרחבעם בריה ואתא ירבעם בר נבט ופלג עמיה מלכותא ודבר מן ידוי עשרתי שבטין על מימר פומיה דאחיה דמן שילה דהוא גוברא רבא :
יב) כד שמע שלמה מלכא דישראל נבואתיה דאחיה דמן שילה בעא למקטליה וערק ירבעם מן קדם שלמה ואזל למצרים. ובההיא שעתא אתאמר בנבואה למלכא שלמה למהוי איהו שליט בעסר שבטין כל יומוהי, ובתר מותיה יהי שליט בהון ירבעם בר נבט. ותרין שבטין יהודה ובנימין יהי שליט בהון רחבעם בר שלמה :
יג) אמר שלמה בסוף נבואתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנשתא דישראל בסוף יומיא אנת כנשתא דישראל דמתילא לגנתא קלילא ביני אומיא ויתבא בבית מדרשא עם חבירי סנהדרין. ושאר עמא דצייתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מפומיה פתגמי אוריתא. אשמיעיני קל מליך בעדן דאת יתבא

לזכאה

תפסיר הרס"ג

פנבני עליהא קצר פצ'ה, ואן הי כמצראע נחצ'ר עליהא לוח ארז : י) אנא כסור שאמך, ות'דיי כאלחצון, חיניד כנת ענדה כואג'דת חט'אא וסלאם : יא) כרם כאן לסלימאן פי בעל המון, (נ"א פי סהל אלגמהור), אעטה ד'לך אלכרם מן יחפט'ה, כ'ל אמר יאתי בתמרה אלף דרהם פצ'ה : יב) כרמי אלדי לי קדאמי, פאלאלף לך יא סלימאן, ואלמאיתין למן יחפט' תמרה : יג יא גאלסה פי אלגנאן, אלאצחאב

מצגי

רש"י

גוררתן ואוכלתן. וכנסת ישראל אומרת : י) **אני חומה.** חזקה באהבת דודי : **ושדי כמגדלות.** אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה : **אז.** באמרי זאת : **הייתי בעיניו כמוצאת שלום.** ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה : יא) **כרם היה לשלמה.** זו כנסת ישראל שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל : **בבעל המון.** בירושלים שהיא רבת עם והמון רב : **בעל.** לשון מישור כמו (יהושע יב) מבעל גד בבקעת הלבנון : **נתן את הכרם לנטרים.** מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום במדרש שיר השירי' מצאתי מקלת סמך על נוטרים הללו שהם המלכיות : **איש יבא בפריו.** כל מה שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרות הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם : יב) **כרמי שלי לפני.** ליום הדין יביאם הקב"ה במשפט ויאמר כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם. והם אומרים ; **האלף לך שלמה.** אלף הכסף שגביתו מהם הכל נחזיר לך : **ומאתים לנטרים את פריו.** ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר (ירמיה טו) תחת הנחשת אביא זהב : **לנטרים את פריו.** אלו תלמידי חכמים ואותם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנא' (ישעיה כג) כי ליושבי' לפני ה' יהיה סחרה ואתננה של צור. ויש לפרש ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קידוש ישראל לה' ראשית תבואתו קרן וחומש חומשו של קרן ומאתים הם חומשו של. אלף ;
יג) **היושבת בגנים.** הקב"ה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ; **חברים מקשיבים לקולך.** מלאכי השרת חבריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות : **השמיעני.** ואח"כ

יקדישו

בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי:
יד בְּרַח | דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר
הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

לְזַכָּאָה וּלְחַיָּבָא וְאִיהִי מַסְכַּיִם לְכָל מַה דְּאַתְּ עָבֵדָא: יד) בְּהַהִיא שַׁעֲתָא יֵימְרוּן סָבֵי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֱרוֹק לָךְ רְחִימִי מָרֵי עָלְמָא מֵאַרְעָא הָדָא מְסָאַבְתָּא וְתַשְׁרֵי שְׁכִינְתָךְ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא. וּבְעִדָּן עָקְתַן דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּן קֳדָמָךְ תְּהֵי דָמֵי לְטַבְיָא דִּבְעִדָּן דְּדָמֵיךְ עֵינָא חֲדָא קָמִיץ וְעֵינָא חֲדָא פְּתִיחַ אוֹ כְּאוּרְזִילָא דְאַיַּלָא דִּבְעִדָּן דְּעָרֵיק מִסְתַּכַּל בָּתְרֵיהּ. כֵּין אַנְתְּ תְּהֵי מַשְׁגַּח בַּן וּמִסְתַּכַּל בְּצַעֲרַן וּבְסִגּוּפַן מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא עַד זְמַן דְּתִתְרְעֵי בַּן וְתִפְרוֹק יָתַן וְתָעֵיל יָתַן עַל טוּרָא דִירוּשְׁלֵם וְתַמָּן יַסְקוּן כָּהֲנַיָּא קֳדָמָךְ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין:

תפסיר הרס״ג

מצגיין לצותך פאסמעינה: יד) אהרב יא ודידי ואשבה לך אצבי או גפר אאיאל. עלי גבאל אלעטר:

ר ש״ י

יקדישו הס סנא' (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואח״כ ויריעו כל בני אלהים: יד) ברח דודי. מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי. למהר הגאולה והשרה שכינתך: על הרי בשמים. הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן:

חסלת שיר השירים

תפלה אחר שיר השירים.

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שבזכות שיר השירים אשר קראתי ולמדתי שהוא קודש קדשים בזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים והנוראים היוצאים ממנו שתהא שעה זו שעת רחמים שעת הקשבה שעת האזנה ונקראך ותעננו נעתיר לך והעתר לנו ושיהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים כאלו השגנו כל הסודות הנפלאות והנוראים אשר הם התומים בו בכל תנאיו ונזכה למקום שהנשמות נחצבות משם וכאלו עשינו כל מה שמוטל עלינו להשיג בין בגלגול זה בין בגלגול אחר ולהיות מן העולים והזוכים לעולם הבא עם שאר צדיקים וחסידים ומלא כל משאלות לבי לטובה ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו ועם ידינו בעת מעבדינו ותשלח ברכה והצלחה והרוחה בכל מעשי ידינו ומעפר תקימנו ומאשפות דלותינו תרוממנו ותשיב שכינתך לעיר קדשך במהרה בימינו אמן:

ביאור המלות הקשות שבתרגום.

אמר המו"ל. ראיתי להביא פה עוד איזה תיקון, והוא: ביאור המלות הקשות שבתרגום שה"ש מאת המאוה"ג מהרי"ץ זלה"ה. ועוד הוספנו ביאורים אשר מצאנו ממפרשים שונים שנכתבו על הגליון בכתבי יד שונים, וסדרנו אותם בסוף כל סימן באותיות יותר קטנות, למען ידע הקורא להפריש בין הביאור של מהרי"ץ ז"ל ובין הפירושים האחרים. וכמו"כ סדרנו בסוף מגלת קהלת ביאור על התרגום מהרב הנ"ל.

סימן א. ח) ברזילהא ומדברי דרהא. פי' מנהיגי הדור ולשון גמרא הוא במס' קמא: ט) חיוון קלן. נחשים שורפים: וערבלאין. ערב רב: לשנקותהון. לטבעם: טז) בפוריינא. בחדר מטתינו: יז) קיסי גולמוש. מין ארז: בראתי ושאגי ושורבני. כולם מין ארז:

סימן ב. ג) אתרוגא. כתב הרב המחבר וז"ל: י"ג תפוחא, ועיקר: בסימן על מוריגי. מתוקים על חכי: ה) שרבא. קדח: ח) וטפז על קיצא. ושוור. שתיהן לשון קפילה ודילוג למהר הקץ: ט) חזיזא קלילא. עב הענן מן ה' עושה חזיזים, ורז"ל אמרו חמשה שמות יש לו, אד, עב, ענן, נשיאים, חזיז: יד) ובחביוני דרגיתא. ל' מעלות, ובל' ערבי דרג: יז) בשתין אתין היא ברכת כהנים שיש בה ששים אותיות:

סימן ג. ד) באידרון בית מדרשא. בהיכל: ובקיטונא. ל' חדר ואהל: ו) ומתגמרא. ל' מוגמר: ומתמרקא. ל' מפיחה: מיסק קריצתא. עלות השחר: ח) ושקלן וטרן. נושאים ונותנים בדין:

סימן ד. א) גלשושיתא. קרחה, קרח הוא תרגום אונקלוס גליש הוא: ג) לחוט זהוריתא. כתולע: כעמר נקי. כלמר: אמרכליא. אמרכל שעל ידו נעשה הכל: ו) טלני וצפרירי וטיהרי. מיני מזיקים הם: יב) באנפליין. באוהלים: ד) הסין בזכותא. פי' חזק: יא) זלחין שפוותהון. ל' דיבור, ופי' דיבור פיהם של כהנים מתוק כדבש:

סימן ה. ב) עיירא יתהון מדמוך לבהון. מעירה אותם משינת לבם: ובועי. תרגום רצי ושמחי בועי: י) מחדית מחדש: יא) רגיגא. נחמדת, מן ונחמד העץ ת"א ומרגג: דגורין דגורין. תילי תילים: כאגפי עורבא. ככנפי עורב: ד) למחרט. הטי"ת דגושה והיא בשו"א פתח ופי' להתחרט: י) באצטלא. פי' בגד משי:

סימן ו. א) והשתדור. בדפוס גרים ואשתדור. ופי' בו המפרשים ז"ל שהיא מורכבת משתי מלות כלומר ע"י החטא גורם שאש של הקב"ה תדור ותבער באדם החוטא, ובס' עזרא סי' ד' ומרד ואשתדור ופי' המפרשים ענין מרד והרד"ק פירש בו ל' שליחות, תרגום וישלח ושדר, והטעם כי המורדים ישלחו לאחרים לעזור להם, יעויין שם: ודרך מפרש התרגום הוא דרך דרש לא דרך פשט, ודו"ק:

סימן ז. ב) ביוחרין. כפנינים: ג) מן פרתא. מן הפרס: באוננא דסיהרא. כטבור שהוא אמצע הגוף כן ארץ ישראל אמצע הישוב: באידר סגלגל. כחלי גורן עגולה: ח) דמיין אצבעת ידיהון. י"ג אדבעת בדל"ת, והיא כמו אצבעת בלד"י כי כן יהיה משפט האותיות ותיבת אצבעת נכונה היא: יא) ועלי מתוה. תרגום תשוקתו דהאיי קרא וכן ואל אישך תשוקתך, תרגום יונתן מתותך, ובדפוסים גרסי מתוייה והיא היא: יד) בריח בלסמון שמן אפרסמון: ב) דסשנונא. מין חיה היתה לשעה בימי משה והיא הנקראת תחש, ופי' ששגוא שהיה שש בגוונין שלו: ה) כפרקטינין. ברכות. לכפתא. פי' לכפות את הגלגלה ולקשור ידיו: ו) ברישא מבא. נמוך וכפוף: ט) אי כהיל. אם יכול:

סימן ח. א) בחדיא דאמיה. בחזה והוא חיק אמו, וכ"ל שצריך להיות בתדיא. והוא תרגום שדי הנזכר בפסוק, וכן תרגום יב"ע במגילת איכה פסוק גם תנים חלצו שד, טלקו תדיהון, ויהיה פי' תדיא כמו דדים, וכן תמלא במגילת אסתר פ' לך כנוס את כל היהודים והמפרש שם ע"ש: ה) אורח כוביא. דרך גלגול מחילות, ופי' כוך מחילה: אבנא באלא. פ' כמו אדם שעושה אבן בתוך הקלע וזורקה לאיש שרוצה להכותו ולכוון אליו: ו) כגלף דעזקא. תרגום פתוחי חותם: יא) דאריסא. כמו המקבל שדה באריסות, הב"ה ישמור כרמו ישראל אכי"ר: ג) תלתא לקביל תקי. בתחילת שליש העליון של מזוזת הפתח: ה) ביומא דאיתחמת. לשון הגבלה: כאושא. השי"ן דגש ופי' ל' הומה מן ואושיא יהיטו (עזרא סי' ד' פ' י"ב):

מגלת רות.

א א וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי
רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית
לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ
וּשְׁנֵי בָנָיו: ב וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי וְשֵׁם שְׁנֵי־בָנָיו ׀ מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן
אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי־
מוֹאָב וַיִּהְיוּ־שָׁם: ג וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי
וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ: ד וַיִּשְׂאוּ לָהֶם
נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים: ה וַיָּמֻתוּ
גם

א א) והוה ביומי נגיד נגידיא. והוה
כפן תקיף בארעא דישראל. עשרתי
כפנין תקיפין אתגזרו מן שמיא למהוי
בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד
דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון
דיירי ארעא. כפן קדמאי ביומי אדם.
כפן תניין ביומי למך. כפן תליתאי
ביומי אברהם. כפן רביעאי ביומי
יצחק. כפן חמישאי ביומי יעקב. כפן
שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן
צדיקא דמן בית לחם יהודה. כפן
שביעאי ביומי דויד מלכא דישראל. כפן
תמינאי ביומי אליהו נביא. כפן תשיעאי
ביומי אלישע בשומרון. כפן עשיראי
עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צהותא למשתי מיא אלהין למשמע פתגם נבואה מן קדם
יי. וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גוברא רבא מן בית לחם יהודה. ואזל לדור
בחקלי מואב. הוא ואתתיה ותרין בנוהי: ב) ושום גוברא אלימלך. ושום אתתיה נעמי. ושום תרין
בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין. מן בית לחם יהודה. ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין:
ג) ומית אלימלך בעלה דנעמי. ואשתארת היא ארמלא ותרין בנהא יתמין: ד) ועברו על גזירת מימרא
דיי ונסיבו להון נשין נוכראין מן בנת מואב. שום חדא ערפה. ושום תנייתא רות בת עגלון מלכא
דמואב. ויתיבו תמן כזמן עשר שנין: ה) ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין
אתקטעו יומיהון. ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא. ואשתארת אתתא. מתכלא
מתרין

תפסיר הרס"ג

א א) פלמא כאן פי וקת חכם אלחכאם, חדת
גוע פי אלארץ, פמצא רג'ל מן בית לחם יהודה,
ליסכן פי צ'יאע מואב, הו וזוג'תה ואבניה:
ב) ואסם אלרג'ל אלימלך, ואסם זוג'תה נעמי, ואסם
אבניה מחלון וכליון ריסא, מן בית לחם יהודה,
פג'או אלא צ'יאע מואב ואקאמו הנאך: ג) פמאת
אלימלך רג'ל נעמי, ובקת הי פי חאל תרמלהא
ובניהא יתאמא: ד) פתזוג'ו להם נסאא מן
אלמואביין, אסם אחדהמא ערפה, ואסם אלתאנייה
רות, פאקאמו תם נחו עשר סנין: ה) פמאתא
כליהמא

רש"י

א. א) ויהי בימי שפוט השופטים. לפני מלוך מלך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז: ויולך איש. עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מא"י לחוץ לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש: ב) אפרתים. חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אבגינו"ס. ראה חשיבותו שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה. ד"א אפרתים בית לחם קרויה אפרת: ג) איש נעמי. למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו (ואמר איש נעמי כלומר לפי שהוא היה איש נעמי ושולט עליה והיא טפלה לו לכן פגעה בו מדת הדין ולא בה): ה) גם
שניהם

גַּם־שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה
מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃ ו וַתָּקָם הִיא וְכַלֹּתֶיהָ
וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃
ז וַתֵּצֵא מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה וּשְׁתֵּי
כַלֹּתֶיהָ עִמָּהּ וַתֵּלַכְנָה בַדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ
יְהוּדָה׃ ח וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ
לֵכְנָה שֹּׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּהּ יַעַשׂ יְהוָה
עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם־הַמֵּתִים
וְעִמָּדִי׃ ט יִתֵּן יְהוָה לָכֶם וּמְצֶאןָ מְנוּחָה
אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ וַתִּשַּׁק לָהֶן וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן
וַתִּבְכֶּינָה׃ י וַתֹּאמַרְנָה לָּהּ כִּי־אִתָּךְ נָשׁוּב
לְעַמֵּךְ׃ יא וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה בְנֹתַי לָמָּה
תֵלַכְנָה עִמִּי הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ לָכֶם
לַאֲנָשִׁים׃ יב שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי
מהיות

מתרין בנהא וארמלא מבעלה: ו) וקמת היא וכלתהא. ותבת מחקל מואב. ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא. ארום דכר יי ית עמיה בית ישראל למתן להון לחמא. בגין זכותיה דאבצן נגידא. ובצלותיה דצלי קדם יי. הוא בועז חסידא: ז) ונפקת. מן אתרא דהות תמן. ותרתין כלתהא עמה. ומהלכן באורחא. למתב לארע יהודה: ח) ואמרת נעמי לתרתין כלתהא. איזילנא תובנא. אתתא לבית אמה. יעביד יי עמכון טיבו כמא דעבדתון עם בעליכון שכיביא דסריבתון למסב גובריא בתר מותיהון. ועמי דזנתון וסוברתון יתי: ט) יתין יי לכון אגר שלים על טיבותא דעבדתון לי. ובההוא אגר תשכחון נייחא כל חדא וחדא לבית בעלה. ונשיקת להון. ונטלא קליהון ובכיאן: י) ואמרא לה. לא נתוב לעמנא ולדחלתנא. ארום אלהין עמיך. נתוב לעמיך לאתגיירא: יא) ואמרת נעמי תובנא ברתאי. למא תיזלן עמי. העוד כען אית לי ולדיא במעי. ויהון לכון לגוברין: יב) תובנא ברתאי מבתרי איזילנא לעמכון. ארום סיבית מלמהוי מבעלא לגבר. ארום אמרית אלו אנא ריבא אית לי סבר. ברם הויתי מבעלא בליליא לגבר. וברם הויתי
ילדא

תפסיר הרס"ג

כ̇ליהמא מחלון וכליון, ותבקת אלמראה, מת̇כלה מן אולאדהא וארמלה מן זוגהא: ו) פקאמת הי וכנ̇תיהא, ורגעת מן ציאע מואב, למא סמעת, אן קד ד̇כר אללה קומה, (נ"א שעבה) ליעטיהם טעאמא: ז) פכ̇רגת מן אלמוצע אלד̇י כאנת הנאך, וכנ̇תיהא מעהא, וסארין פי אלטריק, לירגוע אלא ארץ יהודה: ח) פקאלת נעמי לכנ̇תיהא, אמצ̇ין וארגעין, כ̇ל אמראה אלא בית ואלדתהא, פליצנע אללה מעאכ̇ן פצ̇לא, כמא צנעתן מע אלאמואת ומעי: ט) פלירזקכ̇ן אללה, חתא תגדין קרארא, כ̇ל אמראה פי בית בעלהא, פקבלתהמא ורפעין אצואתהן ובכין: י) פקאלתא להא, לא בל נעוד מעך אלא מד̇הב קומך: יא) פקאלת נעמי ארגעין יא אבנתאי, למה תמציאן מעי, הל בקי
מעי

רש"י

שניהם. מהו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואח"כ מתו גם הם: ז) ותצא מן המקום. למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדי מואב ומהיכן תצא אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע: יב) כי זקנתי מהיות לאיש. שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינם אסורים לכם ואינכם אסורות להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שתהיה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהן שנכריות היו שלא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד: כי אמרתי יש לי תקוה. כי אפילו
אמר

מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם
הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים׃
יג הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן
תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי־
מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה בִי יַד־יְהוָה׃
יד וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשַּׁק
עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה־בָּהּ׃ טו וַתֹּאמֶר
הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ
שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ טז וַתֹּאמֶר רוּת אַל־
תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־
אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ
עמי

ילדא בנין: יג) דלמא להון אתון מתינן עד דירבון כאתתא דנטרא ליבם קליל למסבה לאנתו. הבדילהון אתון יתבן עגימן בדיל דלא למהוי מתנסבן לגבר. בבעו ברתאי לא תמררון נפשי. ארום מריר לי יתיר מנכון. ארום נפקת בי מחא מן קדם יי: יד) ונטלא קליהון. ובכיאן עוד זמנא אוחרנא. ונשיקת ערפה לחמתה. ורות אתדבקת בה: טו) ואמרת. הא תבת יבמתיך. לות עמה ולות דחלתה. תובי בתר יבמתיך לעמיך ולדחלתיך: טז) ואמרת רות לא תקניטי בי. למשבקיך למתב מבתריך. ארום תאיבא אנא לאתגיירא. אמרת נעמי אתפקדנא למטר שביא ויומי טבי בדיל
דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין. אמרת רות לכל מה דאת אזלא איזיל. אמרת נעמי אתפקדנא דלא למבת כחדא עם גובריא. אמרת רות בכל אתר דתביתי אבית. אמרת נעמי אתפקדנא למטר שית מאה ותלת עסר פקודיא. אמרת רות מה דנטרין עמיך אהא נטרא אנא כאלו הוו עמי מקדמת דנא. אמרת נעמי אתפקדנא דלא למפלח פולחנא נוכראה. אמרת רות
אלהיך

תפסיר הרס"ג

מעי אולאדא פי אמעאי, (נ"א פי בטני), פיצירו לכׄן רגׄאלא: יג) ארגען יא בנאתי ואמצׄין, פאני קד שכׄת מן אן אציר לרגׄל, פאקול הל בקי לי רגׄאא, אן אכון הדׄה ﭏלילה דׄאת בעל, ואיצׄא אלד בנין: יג) והל להׄם תרתגׄין ﭏי אן יכברו, הל בסבבהׄם תקפין מתעזבאת, מן אן תצירין לרגׄל, לים דׄלך גׄאיז יא בנאתי, אנה מר לי גׄדא מנכׄם, למא כׄרגׄת בי אפה מן ענד ﭏלה: (נ"א למא נﭏתני עקובה ﭏלה): יד) פרפען אצואתהׄן, ובכין איצׄא, תׄם קבׄלת ערפה חמאתהא, ורות לאזמתהא: טו) פקׄאלת להא, הודׄא קד רגׄעת סליפתך, ﭏי מדׄהב קומהא ומעבודהא, פארגׄעי תבעהא: טז) קׄאלת רות לא תלחׄין עלי, פי תרכׄך וﭏרגׄוע ען אתׄבאע טאעתך, לכׄן פי איׄה׳ טריק תסלכׄינהא אמצׄי, וחית תביתי אבית, ויכונו קומך קומי, ומדׄהבך מדׄהבי: יז) ובﭏדׄי תמותי
אמות

רש"י

אמר לי לבי יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים: **גם הייתי הלילה לאיש.** ויותר מכן אפילו הייתי הלילה זכרים: **וגם ילדתי בנים.** או אפילו כבר ילדתי בנים: יג) **הלהן תשברנה.** בתמיה שמא להם תצפנה עד אשר יגדלו. לשון שברו על ה' אלהיו: **תעגנה.** לשון אסור וכלוא כמו עגונה ועמד בתוכה. ויש פותרין ל' עיגון. ולא יתכן שא"כ היה לו לינקד הנו"ן דגש או לכתוב שני נוני"ן: **כי יצאה בי יד ה'.** אמר רבי לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר הוא ובנין אב לכולם הנה יד ה' הויה: טו) **הנה שבה יבמתך.** זה טעמו למעלה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר. ובבקר היא שבה טעמו למטה בבי"ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם: טז) **אל תפגעי בי.** אל תפצרי בי: **כי אל אשר תלכי אלך.** מכאן אמרו רבותינו ז"ל גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשים שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה שאמרה לה נעמי. אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אלך. אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמרה לה באשר תליני אלין. עמינו מובדלים משאר עמים בתרי"ג מצות עמך עמי. אסור לנו עבודת כוכבים אלהיך אלהי. ארבע מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות. שני קברים נמסרו לב"ד אחד לנסקלין ונשרפין ואחד לנהרגין ונחנקין
אמרה

עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ יז בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת
וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף
כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ יח וַתֵּרֶא כִּי־
מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר
אֵלֶיהָ׃ יט וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד־בּוֹאָנָה בֵּית
לָחֶם וַיְהִי כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר
עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי׃ כ וַתֹּאמֶר
אֲלֵיהֶן אַל תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָה
כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ כא אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי
וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי
וַיהוָה עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע־לִי׃ כב וַתָּשָׁב
נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה
מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם בִּתְחִלַּת
קציר

תרגום

אֱלָהִיךְ הוּא אֱלָהִי׃ (יז) אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לַנָא אַרְבַּע דִינֵי מוֹתָא לְחַיָּבַיָא. רְגֵימַת אַבְנָא. וִיקִידַת נוּרָא. וְקַטִילַת סַיְיפָא וּצְלֵיבַת קֵיסָא. אֲמַרַת רוּת בְּכָל מַה דִתְמוּתִי אֲמוּת. אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לַנָא בֵּית קְבוּרְתָא. אֲמַרַת רוּת וְתַמָן אֱהֵא קְבִירָא וְלָא תוֹסִיפִי עוֹד לְמַלָלָא. כִּדְנָן יַעֲבֵיד יְיָ לִי וְכִדְנָן יוֹסִיף עֲלַי. אֲרוּם מוֹתָא. יְהֵי מַפְרֵישׁ בֵּינָא וּבֵינִיךְ׃ (יח) וַחֲזָת. אֲרוּם מְאוּלְמָא הִיא לִמְהָךְ עִמַהּ. וּפְסַקַת מִלְמַלָלָא לַהּ׃ (יט) וַאֲזַלָא תַרְוֵיהוֹן. עַד דְעָלָן לְבֵית לֶחֶם. וַהֲוָה. כַּד עָלָן לְבֵית לֶחֶם. וַאַרְגִישׁוּ כָּל יָתְבֵי קַרְתָּא עֲלֵיהוֹן. וַאֲמַרָא הֲדָא נָעֳמִי׃ (כ) וַאֲמַרַת לְהוֹן. לָא תְהֻוְיָן קָרַן לִי נָעֳמִי. קְרוֹ לִי מָרִירַת נַפְשָׁא. אֲרוּם אַמְרֵיר שַׁדַי. לִי לַחֲדָא׃ (כא) אֲנָא מַלְיָא אֲזַלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי. וְרֵיקַנְיָא אֲתִיבְנִי יְיָ מִנְהוֹן. לְמָא דֵין אַתּוּן קָרַן לִי נָעֳמִי. וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְסְהַד בִּי חוֹבְתִי. וְשַׁדַי אַבְאֵישׁ לִי׃ (כב) וְתָבַת נָעֳמִי. וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַלְתַהּ עִמַהּ. דְתָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב. וְאִינוּן. אֲתוֹ בֵית לֶחֶם בְּמֵעַלֵי יוֹמָא דְפִסְחָא. וּבְהַהוּא יוֹמָא שָׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִחְצַד יָת עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא
דהוה

תפסיר הרס"ג

אמות, ותם אדפן, וקאלת אנא חאפה, כדא יצנע אללה בי וכדי יזיד עליי, אן אמות, הו אלדי יפרק ביני ובינך׃ (יח) פלמא נצרת, אנהא משדדה פי אלמסיר מעהא, פאמתנעת מן מכאטבתהא בדלך׃ (יט) פמצתא גמיעא, חתא גאא אלי בית לחם, פענד דכולהמא, ארגת אלקריה גמיעהא באלטוף עליהן, וקאלו הדה נעמי׃ (כ) קאלת להן, לא תסמוני נעמי, אסמוני מרירה צ"יקה' אלחא, פאן אלכאפי, אמר חאלי גדא׃ (כא) אנא מצית מלאנה, (נ"א גנייה) מן אלנעמה, ופארגה רדני אללה, פלמא דא תסמוני נעמי, ואללה קד אסעפני (נ"א אשקאני) בדנבי, ואלכאפי אסא חאלי׃ (כב) פרגעת נעמי, ורות אלמואביה כנתהא, אלראגעה מעהא מן צ'יאע מואב, וכאן וצולהמא אלי בית לחם, פי אבתדא
חצאר

רש"י

אמרה לה ושם אקבר׃ יז) כה יעשה ה' לי. כאשר התחיל להרע שילאה כי ידו להמית אישי ולירד מנכסי׃ וכה יוסיף. אם יפריד ביני ובינך כי אם המות׃ יח) ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו׃ יט) ותלכנה שתיהם. אמר רבי אבהו בא וראה כמה חביבים הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי׃ ותהום כל העיר. נעשית הומיה כל העיר, כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום׃ הזאת נעמי. הה"א נקודה חטף מפני שהיא בתמיה הזאת נעמי שרגילה לצאת בגלגים ובפרדים חזיתם מה עלתה לה על אשר יצאתה לחוצה לארץ׃ כא) מלאה הלכתי. בעושר ובנים. דבר אחר שהיתה מעוברת׃ ענה בי. העיד עלי שהרשעתי לפניו. ד"א ענה בי מדת הדין כמו (הושע ה') וענה גאון ישראל׃ כב) בתחלת קציר
שעורים

קְצִיר שְׂעֹרִים׃ ב א וּלְנָעֳמִי מוֹדַע לְאִישָׁהּ
אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃
ב וַתֹּאמֶר רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֶל־נָעֳמִי אֵלְכָה־
נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃
ג וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים
וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז אֲשֶׁר
מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא מִבֵּית
לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ
לוֹ יְבָרֶכְךָ יְהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב
עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ ו וַיַּעַן
הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה
מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם־נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃
ז וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים
אחרי

דהוה מן שערין: ב. א) ולנעמי אשתמודע לגוברה. גבר גיבר תקיף באוריתא. מן ייחוס אלימלך. ושמיה בועז: ב) ואמרת רות מואביתא לנעמי. איזיל כען לחקלא ואכנוש בשובלין. בתר דאשכח רחמין בעינוי. ואמרת לה איזילי ברתי: ג) ואזלת ועלת וכנשת בחקלא. בתר חצודיא. ואירע ארעהא. אחסנת חקלא דהוה לבועז. דמן ייחוס אלימלך: ד) והא בועז. אתא מבית לחם. ואמר לחצודיא יהי מימרא דיי בסעדכון. ואמרו ליה יברכינך יי: ה) ואמר בועז לעולימיה. דמני רב על חצודיא. לאידין אומה ריבא הדא: ו) ואתיב. עולימא. דאתמנא רב על חצודיא ואמר. ריבא מן עמא דמואב היא. דתבת ואתגיירת עם נעמי מחקל מואב: ז) ואמרת. אצבור כען ואכנוש שובלין באלומיא. מה דמשתאר בתר חצודיא. ואתת וקמת. ואתעכבת כען מקדם צפרא ועד כען פון זעיר. דין דיתבא בביתא צבחר:
ואמר

תפסיר הרס"ג

חצאד אלשעיר:
ב א) וכאן לנעמי מערופא לבעלהא, רג'ל גב'אר ד'וי חיל, מן עשירה' אלימלך, וכאן אסמה בועז: ב) וקאלת רות אלמואביה לנעמי, אמצ'י אלי אלצ'יעה ואלקט מן אלסנבל, מעא אלד'י אגד חט'א ענדה, קאלת להא אמצ'י יא אבנתי: ג) פמצ'ת .מצ'יא ולקטת פי אלצ'יעה, תבע אלד'י יחצדון, וכאן אתפאק חדיקה' אלצ'יעה לבועז, אלד'י מן עשירה' אלימלך: ד) ואד'א בועז, קד אתא מן בית לחם, וקאל לאלחצאד אללה מעכ'ם, פרדו עליה בארך אללה פיך: ה) פקאל בועז לג'לאמה, אלד'י נצבה משארף עלי אלחצאד למן הד'ה אלג'אריה: ו) פג'אובה אלג'לאם, הי גאריה מואביה אלד'י רגעת מע נעמי מן צ'יאע מואב: ז) וקאלת אלקט אלאן ואגמע אלאחצאן, ורא אלחצאד, פגאת ווקפת, מן חין אגדאה אלי אלאן, והו אן רגעת אלי מנזלהא, כמא צאר הנא לענאהא קלילא:
פקאל

רש"י

שעורים. בקצירת העומר הכתוב מדבר: ב. א) מודע. קרוב בן אחיו של אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילה להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוצה לארץ: ב) אלכה נא השדה. לאחד משדות אנשי העיר אחרי אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי: ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו. אחר מי אשר אמצא חן בעיניו: ג) ותלך ותבוא ותלקט בשדה. מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבוא ואחר ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכים קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילין ותדע לשוב: ויקר מקרה. לבא בחלקת השדה אשר לבועז: ה) למי הנערה הזאת. וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דבר צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה: ו) השבה עם נעמי. הטעם למעלה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר ואינה לשון פועלת: ז) ותאמר כלכה: אלקטה נא. לקט השבלים: ואספתי בעמרים שכחה של עומרים:
וצמית

אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר
וְעַד־עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט׃ ח וַיֹּאמֶר
בֹּעַז אֶל־רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל־תֵּלְכִי
לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא־תַעֲבוּרִי מִזֶּה
וְכֹה תִדְבָּקִין עִם־נַעֲרֹתָי׃ ט עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה
אֲשֶׁר־יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא צִוִּיתִי
אֶת־הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל־
הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים׃
י וַתִּפֹּל עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר
אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי
נָכְרִיָּה׃ יא וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל
אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ
וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי
אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
יב יְשַׁלֵּם יְהוָה פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה
מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת לַחֲסוֹת

תחת

תרגום

ח) ואמר בועז לרות הלא קבילי מני ברתי. לא תהכין למצבר שובלין בחקל אחרן. ואף לא תעברי מכא למיזל לאומה אחרא. והכא תתוספין עם עולימתי׃ ט) תהא מסתכלא בחקלא דיחצדון ותהכין בתריהון. הלא פקידית ית עולימיא דלא יקרבון ביך. ובעידן דאת צהיא למיא איזילי למניא. ותהא שתיא מיא. מדימליין עולימיא׃ י) ונפלת על אפהא. וסגידת על ארעא. ואמרת ליה. מא דין אשכחית רחמין בעינך לאשתמודעותני. ואנא מעמא נוכראה מבנתהון דמואב. ומעמא דלא אידכי למיעל בקהלא דיי׃ יא) ואתיב בועז ואמר לה. אתחואה אתחוא לי על מימר חכימיא. דכד גזר יי לא גזר על נוקביא אלהין על גובריא. ואתאמר עלי בנבואה דעתידין למיפק מניך מלכין ונביאין. בגין טיבותא דעבדת עם חמתיך. דפרנסת יתה בתר דמית בעליך. ושבקת דחלתיך ועמיך אבוך ואמיך. וארע ילדותיך. ואזלת לאתגיירא ולמתב. בין עם. דלא אשתמודע ליך מאתמלי ומדקמוהי׃ יב) יגמול יי ליך גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב. ויהי אגריך שלים לעלמא דאתי. מן קדם יי אלהא דישראל. דאתת לאתגיירא ולאתחבאה תחות טלל שכינת יקריה. ובההיא זכותא תשתיזבי מן דין גיהנם

למהוי

תפסיר הרס"ג

ח) פקאל להא בועז אן כאן תסמעי יא אבנתי, לא תמצי לתלתקטי פי ציעה אכ׳רא, ואיצא לא תזולי מן ההנא, בל תלתזמן מע גוארי׃ ט) אנצ׳רי איה׳ ציעה יחצדונהא לי ואמצי תבעהם, פקד אמרת אלג׳למאן אן לא יאדוך, ואן עטשת אמצי אלי אלאניה, ואשרבי מן חית יסתקון אלג׳למאן׃ י) פוקעת עלי וגההא, וסגדת עלי אלארץ, וקאלת לה, מא באל אן וגדת חט׳א ענדך אן תתבתני, ואנא אגנבייה׃ יא) פאגאב בועז וקאל להא, אני קד עלמת ואכ׳ברת, בגמיע מא צנעתיה מע חמאתך, בעד מות בעלך, אד׳ תרכת אביך ואמך, ובלד מולדך, ומצית, אלי קום לם תערפין מדהבהם מן אמס ומא קבלה׃ יב) יכאפיך אללה בצ׳ניעך, ויכון אגרך כאמלא, מן ענד אללה אלאה אסראל, אלד׳י גית

לתסכני

ר ש" י

ט) וצמית והלכת אל הכלים. ואם תצמאי אל תכלמי מלכת ולשתות מכלי המים אשר ישאבון הנערים׃ יג) לא אהיה כאחת שפחתך אינני חשובה כאחת מן השפחות שלך׃ יד) וטבלת פתך בחומץ. מכאן שהחומץ יפה לשרב׃ ויצבט לה קלי. ויושט לה ואין לו דמיון במקרא

תַּחַת־כְּנָפָיו׃ יג וַתֹּאמֶר אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ
וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ׃ יד וַיֹּאמֶר
לָה בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן־
הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד
הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע
וַתֹּתַר׃ טו וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו
לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא תַכְלִימוּהָ׃
טז וְגַם שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן־הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם
וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ׃ יז וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה
עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַיְהִי
כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃ יח וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא הָעִיר וַתֵּרֶא
חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ
אֵת אֲשֶׁר־הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ יט וַתֹּאמֶר לָהּ
חמותה

למהוי חולקיך עם שרה ורבקה ורחל
ולאה: יג) ואמרת. אשכח רחמין בעינך
רבוני ארום ניחמתני. לאכשרותני למדכי
למיעל בקהלא דיי. וארום מלילתא
תנחומין על לבא דאמתך. דאבטחתני
למחסן עלמא דאתי הי כצדיקתא. ואנא
לית לי זכו למהוי לי חולקא לעלמא
דאתי. אפילו עם חדא מן אמהתך:
יד) ואמר לה בועז לעידן סעודתא.
קריבי הלכא ותיכלין מן לחמא. ותמישי
סעדייך בתבשילא דאתבשל בחלא.
ויתיבת מסטר חצודיא. ואושיט לה קמח
קלי. ואכלת ושבעת ואשארת: טו) וקמת
למצבר שובלין. ופקיד בועז ית עולימוהי
למימר. אף ביני אלומיא. תהי צברא
ולא תכספונה: טז) ואף. מיתר תתירון
לה מן אסיריא. ותשבקון למהוי צברא
ולא תנזפון בה: יז) וצברת שובלין
בחקלא עד רמשא. ודשת ית שובלין דצברת. והוה שיעורהון כתלת סאין שערין: יח) וסוברת ועלת
לקרתא. וחזת חמתה ית מה דכנשת. ואפיקת מן תרמילא ויהבת לה. ית מזונא דאשתאר לה משבעה:
יט) ואמרת לה חמתה. לאן צברת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד. יהי גוברא דאשתמודע ליך
מברך

תפסיר הרס"ג

לתסכני תחת צלה: יג) פקאלת לה, אגד חצ֗אא
ענדך יא סידי אד֗ עאזיתני, ודארית גארייתך,
ואנא אקל מן אן אכון כאסג֗ר גוארך: יד) פקא֗
להא בועז ענד וקת חצ֗ור אלטעאם, תקדמי אלי
ההנא ותאכלי מן אלטעאם, ואג֗מסי מתאעך פי
אלכ֗ל, וג֗לסת מן גאנב אלחצ֗אד פמד להא סויקא
מקלי פאכלת מנה ושבעת ופצ֗לת: טו) ת֗ם קאמת
לתלקט, פאמר בועז ג֗למאנה קאילא, ולו
חת֗א תלקט מן בין אלאחצ֗אן איצ֗א, ולא תכ֗זונהא:
טז) ואיצ֗א תנת֗רו להא נת֗רא מן אלחזם, ואתרכון
להא לחתי תלקטה ולא תזגרוהא: יז) ת֗ם לקטת
פי אלציעה אלי אלעשא, ודקת אלדי לקטתה, וכאן
קיאסה חזר ויבה מן שעיר: יח) פחמלת דלך
ודכ֗לת אלי אלקריה, פלמא ראת חמאתהא אלדי
לקטת, ואכ֗רגת אלבאקי מן שבעהא ואעטתהא:
יט) קאלת להא חמאתהא, מן אין לקטת אליום ואין
כסבת, פליכון אלדי אעתרף בך מבארכא,
פאכ֗ברתהא, באלדי כסבת ענדה, וקאלת, אסם
אלרגל.

רש"י

במקרא אלא בלשון משנה אחוריים ותוך ובית הלביטה: טז) וגם של תשלו. שכוח תשכחו עשו עצמיכם כאלו אתם שוכחים, תרגום של שגגה שלותא וכן על השל. דבר אחר לשון כי ישל זיתך: צבתים. עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מלאן צבתים או כריכות: יט) יהי מכירך ברוך. בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקוט בשדהו: כ) את החיים ואת המתים. שזן ומפרנס את החיים ונטפל
בצרכי

חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי
מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר-
עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר
עשיתי עמו היום בעז: כ ותאמר נעמי
לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא-עזב
חסדו את-החיים ואת-המתים ותאמר לה
נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא:
כא ותאמר רות המואביה גם | כי-אמר אלי
עם-הנערים אשר-לי תדבקין עד אם-כלו
את כל-הקציר אשר-לי: כב ותאמר נעמי
אל-רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם-
נערותיו ולא יפגעו-בך בשדה אחר:
כג ותדבק בנערות בעז ללקט עד-כלות
קציר-השערים וקציר החטים ותשב את-
חמותה: ג א ותאמר לה נעמי חמותה בתי
הלא אבקש-לך מנוח אשר ייטב-לך:
ב ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את-
נערותיו הנה-הוא זרה את-גרן השערים
הלילה: ג ורחצת | וסכת ושמת שמלתיך

עליך

תרגום

מברך. וחויאת לחמתה. ית דאשתדלת
למעבד עמיה. ואמרת. שום גוברא
דאשתדלת למעבד עמה. יומא דין מתקרי
בועז: כ) ואמרת נעמי לכלתה. מברך
הוא מפום קודשא דיי. דלא שבק
טיבותיה. עם חייא ועם מיתיא. ואמרת
לה נעמי. קריב לנא גוברא. מפריקנא
הוא: כא) ואמרת רות מואביתא. אף
ארום אמר לי. עם עולימיא דילי תתוספין.
עד זמן דכדי ישיצון. ית כל חצדא דילי:
כב) ואמרת נעמי לרות כלתה. שפיר ברתי.
ארום תפקין. עם עולימתוי. ולא יערעון ביך
בחקל אחרן: כג) ואדבקת. בעולימתוי
דבועז למצבר. עד דשיצי חצד סערין
וחצד חטין. ויתיבת עם חמתה:
ג א) ואמרת לה נעמי חמתה. ברתי.
בשבועה לא אניח עד זמן דאתבע ליך
נייחא. בגין דייטב ליך: ב) וכען. הלא
בועז דאשתמודע לנא. דהוית בחקלא
עם עולימתוי. הא הוא. מבדר. ית אידר
שערין ברוחא דליליא: ג) ותחליל
במיא ותסוכי בוסמנין. ותשואי
תכשיטיך. עלך ותיחתין לאידרא.
לא תתפרסמי לגוברא. עד שיציותיה
למיכל

תפסיר הרס"ג

ארג'ל אלדי כסבת ענדה אליום בועז: כ) פקאלת
נעמי לכנתהא, יכון מבארכא ללה, אלדי לם יכל
פצ'לה, מע אלאחיא ואלמותא, ת'ם קאלת להא
חמאתהא. אן אלרג'ל קריב לנא, והו מן מתוליינא:
כא) קאלת רות אלמואביה, והו איצ'א קאל לי, מעא
ג'למאני תלאזמין, אלי אן יכמלו גמיע חצאדי:
כב) קאלת להא נעמי, אלאצלח יא אבנתי, אן
תכרג'ין מעא גוארה, ולא יואפיך אחד בשר פי
ציעה אכרא: כג) ת'ם לאזמת גואר בועז ולקטת,
אלי אן פרג' חצאד אלשעיר וחצאד אלחנטה, ת'ם
סכנת מע חמאתהא:
ג א) פקאלת להא חמאתהא, יא אבנתי, קד ראית
אן אטלב לך מסתקרא, כמא יצלח בה שאנך:
ב) ואלאן הודא בועז מערוף לנא, באנה מן קראבנא,
אלדי כנת מע גוארה, אנמא הו ימדח אללילה פי ג'רן
אלשעיר: ג) פארחצי ותטהרי ואדהני, ותגעלי

אתואבך

רש"י

בצרכי המתים: ג, ב) מודעתנו. קרובנו: הנה הוא זרה המוץ. ווינטו"ר בלע"ז: הלילה. שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו: ג) ורחצת. מטינוף עבודת כוכבים שלך: וסכת. אלו מצות: ושמת שמלותיך. בגדים של שבת. וירדת הגורן.

וירדתי

עָלַיִךְ וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן אַל־תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד
כַּלֹּתוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ ד וִיהִי בְשָׁכְבוֹ וְיָדַעַתְּ
אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־שָׁם וּבָאת וְגִלִּית
מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתְּ וְהוּא יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂין׃ ה וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי
אֵלַי אֶעֱשֶׂה׃ ו וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃ ז וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב
לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט
וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃ ח וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת
מַרְגְּלֹתָיו׃ ט וַיֹּאמֶר מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי
רוּת אֲמָתֶךָ וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי
גֹאֵל אָתָּה׃ י וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בִּתִּי
הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־
לכת

למיכל ולמשתי: ד) ויהי בעידן משכבי
דמכיה. ותדעין ית אתרא דידמוך תמן.
ותיעלין; ותגליאי ית רגלוי ותדמוכי;
ותהא שאלא מניה עיטא והוא יחוי
ליך בחכמתיה. ית דתעבדין: ה) ואמרת
לה. כל דתימרין לי אעביד: ו) ונחתת
לאידרא. ועבדת. ככל דפקידתה
חמתה: ז) ואכל בועז ושתי ואוטיב
ליביה. ובריך שמא דיי דקביל צלותיה
ואעדי כפנא מן ארעא דישראל. ואתא
לדמכא בסטר ערימתא. ועלת רות ברז.
וגליאת רגלוי ודמכת: ח) והוה בפלגות
ליליא. ותוה גוברא ורתית ואתרכיך
כלפתא בשריה מן רתיתא. וחזא איתתא
דמכא לקבל רגלוי. וכבש יצריה ולא
קריב לותה. היכמא דעבד יוסף צדיקא
דסריב למקרב לות מצריתא איתת
רבוניה. והיכמא דעבד פלטיאל בר ליש
חסידא דנעץ סיפא בין מימריה ובין מיכל בת שאול איתת דויד. דסריב למקרב לותה: ט) ואמר מן
את. ואמרת. אנא רות אמתך. ויתקרי שמך על אמתך למסבי לאנתו. ארום פריק את: י) ואמר.
בריכא את מן קדם יי ברתי. אוטיבת טיבותיך בתראי מן קדמאי. קדמאי דאתגיירת ובתראי דעבדת
גרמיך

תפסיר הרס"ג

אתואבך, עליך ואנחדרי אלי אלג'רן, לא תתביני לרג'ל,
אלי אן יפרג' מן אלאכל ואלשרב: ד) וענד נאימה,
תערפין אלמוצע אלד'י ינאם פיה, פתאתי ותכשפי
נחו קדמיה ותנצ'געין, וענד ד'לך הו יכ'ברך,
במא תפעלין: ה) קאלת להא, כל מא תקוליה
אפעלה ואמתת'לה: ו) פאנחדרת אלי אלג'רן,
וצנעת, ג'מיע מא אוצתהא בה חמאתהא: ז) פלמא
אכל בועז ושרב וטאבת נפסה, ואג'א לינאם בטרף
אלמרחה, (נ"א אלמדחה), פג'את רוידא בכפי,
וכשפת נחו קדמיה ונאמת: ח) פלמא כאן פי
נצף אלליל, ענד מא אחס בהא, זעג' אלרג'ל ואלתפת,
פאד'א באמראה, נאימה ענד קדמיה: ט) פקאל
להא מן אנת, קאלת, אנא רות אמתך, אשא אן
תבסט סתרך עלא אמתך, לאנך ולייא: י) פקאל
להא

רש"י

וירדתי כתיב זכותי תרד עמך: אל תודעי לאיש לבועז: ו) ותרד הגורן ותעש. היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחלה הגורן ואח"כ קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה: ז) וייטב לבו. עסק בתורה: ותבא בלט. בנחת: ח) ויחרד האיש. כסבור שד הוא ובקש לצעוק והיא אחזתו ולפפתו בזרועותיה: וילפת. ויאחז כמו וילפת שמשון: והנה אשה. נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה: ט) ופרשת כנפך. כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין: כי גואל אתה. לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' והמותי ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא של השדה יאמרו זאת אשת מחלון: י) מן הראשון. אשר עשית עם חמותך: יב) ועתה כי אמנם כי. אם כתיב ולא קרי כלומר
משמע

לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃
יא וְעַתָּה בִּתִּי אַל־תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת
חַיִל אָתְּ׃ יב וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי אם כתיב ולא קרי
גֹאֵל אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ יג לִינִי
הַלַּיְלָה וְהָיָה בַבֹּקֶר אִם־יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל
וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי־
יְהוָה שִׁכְבִי עַד־הַבֹּקֶר׃ יד וַתִּשְׁכַּב מַרְגְּלוֹתָיו
עַד־הַבֹּקֶר וַתָּקָם בְּטֶרֶם יַכִּיר אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אַל־יִוָּדַע כִּי־בָאָה הָאִשָּׁה הַגֹּרֶן׃
טו וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר־עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי־
בָהּ וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיָּמָד שֵׁשׁ־שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת
עליה

גרמיך באתתא דנטרא ליבם קליל עד זמן דירבי. בגין דלא למהך בתר רביין למעבד זנו עמהון. אם מסכין ואם עתיר:
יא) וכען. ברתי לא תדחלין. כל דתימרין לי אעביד ליך. ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי. ארום אתתא צדיקתא את. ואית ביך חילא לסוברא ניר פקודיא דיי:
יב) וכען ארום בקושטא. ארום פריק אנא. ואף. אית פריק אחרן דחזי ליה למפרק יתיר מני:
יג) ביתי בליליא. ויהי בצפרא אם יפרקיך גוברא דחזי ליה למפרקיך מדאוריתא הרי טב ויפריק לחיי. ואם לא יצבי למפרקיך ואפרוקניך אנא. אמרית בשבועה קדם יי כמא דמליליתליך כדין אעביד. דמוכי עד עידן צפרא:
יד) ודמכת לקביל רגלוי עד צפרא. וקמת בקריצתא. עד לא אשתמודע גבר ית חבריה מן קדם חשוכא. ואמר לעולימוי. לא ישתמודע לגבר. ארום אתת אתתא לאדרא:
טו) ואמר. הבי. סודרא דעלך. ואחידי בה ואחידת בה: וכל שית סאין סערין ושוי עלה. ואתיהב לה כח מן קדם יי לסוברותהון. ומן יד אתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שיתא צדיקי עלמא. דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך
בשית

תפסיר הרס"ג

להא, תכוני מבארכא ללה יא אבנתי, לקד אחסנת פצ'לך אלאכ'ר מן אלאול, אד' לם תמציין תבע אלשבאב, פקירא כאן או גניא: יא) ואלאן יא אבנתי לא תכ'אפי, גמיע מא תקולי אצנעה לך, אד' קד עלם גמיע אהל מחלי, אנך אמראה דאת חיל צאלחה: יב) ואלאן יקינא וחקא, אני ולייא, ולאכן עאד מוגוד ולייא אקרב מני: יג) ביתי אללילה ההנא, פאד'י כאן באלגדאה, אן תולאך פג'יר מתולי, ואן לם יריד דאלך, פאנא אתולאך וחק אללה אלבאקי, פאנצ'געי אלי אלצבח קארה: יד) פאנצ'געת נחו קדמיה אלי אלצבאח, וקאמת באלגלס, קבל אן יתבת אלאנסאן צאחבה, תם קאל לג'לאמה לא יעלם, אן אמראה אתתנא אלי אלג'רן: טו) פקאל להא, האתי אלמנדיל (נ"א אלקנאע) אלדי עליך ואמסכי בה, פמסכת אלמנדיל, וכאל סתה אצואע מן אלשעיר וחמלהא בסכא, ודכ'ל אלי
אלקריה

ר ש " י

משמע ספק. ודאי יש גואל קרוב ממני. (ס"א כי אם משמע ספק והוא ודאי) אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בועז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר: קרוב ממני. שהוא אח ואני בן אח: יג) ליני הלילה. לילי בלא איש: חי ה'. אמרה לו בדברים אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים. ויש מרבותינו אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בוא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נשואין: יד) ויאמר אל יודע. מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרזה לקום כי אמר בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן: טו) שש שעורים. א"א לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זו אלא שש שעורים
ממש

עָלֶיהָ וַיָּבֹא הָעִיר׃ טז וַתָּבוֹא אֶל־חֲמוֹתָהּ
וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי וַתַּגֶּד־לָהּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה־לָהּ הָאִישׁ׃ יז וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ־הַשְּׂעֹרִים
הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר אלי קרי ולא כתיב אַל־
תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל־חֲמוֹתֵךְ׃ יח וַתֹּאמֶר שְׁבִי
בִתִּי עַד אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר כִּי לֹא
יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי־אִם־כִּלָּה הַדָּבָר הַיּוֹם׃
ד א וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגֹּאֵל
עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר־בֹּעַז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה־פֹּה
פְּלֹנִי אַלְמֹנִי וַיָּסַר וַיֵּשֵׁב׃ ב וַיִּקַּח עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃
ג וַיֹּאמֶר לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ
לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה
מוֹאָב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר

קנה

תרגום

בשית ברכן. דוד ודניאל וחברוהי
ומלכא משיחא. ועאל בועז לקרתא:
טז) ואתת לות חמתה בקריצתא. ואמרת
מן את ברתי. וחויאת לה. ית כל מה
דעבד לה גוברא. על פום מימר מן
קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה:
יז) ואמרת. שית סאין סערין אלין יהב
לי גוברא. ארום אמר לי. לא תהכין
ריקנין לות חמתיך: יח) ואמרת תיבי
ברתי עמי בביתא. עד זמן דתדעין.
איכדין יתגזר מן שמיא ואיכדין יתפרש
פתגם. ארום לא ינוח גוברא. ארום
אלהין ישיצי לטב פתגמא יומא דין:
ד א) ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין
ויתיב תמן עם סביא. והא פריקא חלף
דמליל בועז לרות. ואמר. סטי תיב
הכא גבר דצניען אורחתיה. וסטא
ויתיב: ב) ודבר. עשרתי גוברין. מסבי
קרתא ואמר תיבו הכא. ויתיבו: ג) ואמר לפרוקא. אחסנת חקלא. דלאחונא לאלימלך. זבינת נעמי.
דתבת מחקל מואב: ד) ואנא אמרית אגלי אודנך למימר. קני. כל קביל יתבי תרעא דבית דינא
דסנהדרין וכל קביל סביא דעמי: אם אית רעותך למפרק פרוק. ואם לא אית רעותך חוי לי.
ואנדע. ארום לא אית בר מנך דהוא רשאי למפרק קדמך ודהוא קריב למיתב כוותך. ואנא ארע

מנך

תפסיר דרס"ג

אקריה: טז) פלמא גאת אלי חמאתהא באלגלס,
קאלת מן אנת יא אבנתי, פאכברתהא, בגמיע
מא צנע להא אלרגל מן כיר: יז) וקאלת, הדה
אלסתה אלאצואע אלשעיר אעטאני, אד קאל לי, לא
תרגעי אלי חמאתך פארגה: יח) פקאלת, אגלסי
יא אבנתי חתי תעלמין, מא יקע מן אלאמר,
פאן אלרגל לא יקר, חתי יכמל אמרך הדי אליום:
ד א) פלמא צעד בועז אלי מגלס אלחכאם וגלס
הנאך, פאדי באלולי אלדי קאלה בועז קד מר, פקאל
לה, מל ואגלס ההנא יא איה אלפלאני (נ"א אלמחזון)
פמאל וגלס: ב) תם קדם, עשרה אנאס, מן
משאיך אלקריה, וקאל אגלסו ההנא, פגלסו:
ג) פקאל לאלולי בחצרתהם, חדיקה' אלציעה, אלתי
לאכינא לאלימלך, באעתהא נעמי, אלראגעה מן
ציעה' מואב: ד) ואנא קלת אשהר דאך ענדך
קאילא, אשתרי בחצרת אלגלוס וחצרה' שיוך

קומי

רש"י

ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה': יח) כי אם כלה.
האיש את הדבר היום: ד. א) פלוני אלמוני. ולא נכתב שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני אלמוני. מתורגם בנביאים כסי וטמיר:
פלוני. מכוסה ונעלם ל' כי יפלא. היפלא מה' דבר: אלמוני. אלמון מבלי שם (ס"א אלמוני שהיה אלמון מד"ת שהיה לו לדרוש עמוני
ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא אמר פן אשחית את נחלתי): ד) ואדעה כי אין זולתך. קרוב לגאול: ה) ומאת רות המואביה.

אתה

קְנֵה נֶגֶד הַיּוֹשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־
תִּגְאַל גְּאָל וְאִם־לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי וְאֵדְעָה
כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ
וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־
קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתָ לְהָקִים שֵׁם־
הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל
לִגְאָל־לִי פֶּן־אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ
אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־אוּכַל לִגְאוֹל׃ ז וְזֹאת
לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה
לְקַיֵּם כָּל־דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ
וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל
לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר בֹּעַז
לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן

ומחלון

מנך. ופרוקא אהא בתרך. ואמר אנא
אפרוק: ה) ואמר בועז. ביום זבנותך
ית חקלא מן ידא דנעמי. ומן ידא דרות
מואביתא אתת מיתא חייב את למפרק.
ובעי ליבמא יתה למסבה לאנתו. מן
בגלל לאקמא שום שכיבא על אחסנתיה:
ו) ואמר פרוקא. כהאי גוונא לית אנא
יכיל למפרק לי על דאית לי אתתא.
לית לי רשו למסב אוחרנתא עלה דלמא
תהי למצו בביתי. ואיהי מחביל ית אחסנתי.
פרוק לך את ארום לית לך אתתא.
ארום לית אנא יכיל למפרק: ז) וכהדא
מנהגא בעידנא דמלקדמין מתנהגא
בישראל. בזמן דשקלן וטרן ופרקן
ומחלפן חד מן חבריה ומקיימין כל
מדעם. אטלע גבר נרתיק יד ימיניה
ואושיט ביה קניין לחבריה. והכין נהגין
בית ישראל למקני חד מן חבריה קדם
סהדיא: ח) ואמר פרוקא לבועז.
אושיט ידך לקניינא וקני לך. וטלע
בועז ית נרתיק יד ימיניה וקנא ליה: ט) ואמר בועז לסביא ולכל עמא. הוו סהדין אתון עלי
יומא דין. ארום קניתי ית כל מה דהוה לאלימלך. וית כל מה דהוה לכליון ומחלון. מן ידא דנעמי:

ואף

תפסיר הרס"ג

קומי, פאן תולית ד̇לך פתולא, ולא פאכ̇ברני,
חתא אעלם, אד̇ אנת אקדם מן גירך, אלולאיה
ד̇לך, ואנא אתולא בעדך הד̇א אלאמר, לכן בעד
אמתנאעך, פקאל אנא אתולאה: ה) פקאל בועז,
אעלם אנך פי יום תשתרי אלצ̇יעה מן יד נעמי,
פבאכ̇תיאר רות אלמואבייה זוג̇ה' אלמיית תמלך
הי איצ̇א, חתי' אן תקים אסם אלמיית עלא
חלתה: ו) פקאל אלולי, לא אטיק אן אתולא
ד̇לך לי, כלא אפסד נחלתי, פתולא לך אנת
ולאתי, פאני לא אטיק אן אתולא ד̇אלך:
ז) והד̇י' מא סלף עהדה פי אל אסראיל, שי' פיה
ולאיה ושי' פיה בדאיל ליוג̇ב כל חק, אן יכ̇לע
אלרג̇ל נעלה ויעטי לצאחבה, וכאנת האד̇ה
אלשהאדה פי אל אסראיל: ח) פקאל אלולי, לבועז
אשתרי לך ד̇לך, וכ̇לע נעלה: ט) פקאל בועז
לאלשיוך̇ וג̇מיע אלקום, אנתם שהוד אליום, אני
אקתנית ג̇מיע מא כאן לאלימלך, וג̇מיע מא הו
לכליון ומחלון, שראא מן יד נעמי: י) ואיצ̇א

רות

רש"י

אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה: ו) **פן אשחית את נחלתי.** זרעי כמו נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית: ז) **על הגאולה.** זו מכירה: **תמורה.** זו חליפין: **שלף איש נעלו.** זהו קנין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו ז"ל נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש אומרים קונין
בכליו

וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי׃ י וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה
אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־
הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם־הַמֵּת מֵעִם
אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם׃
יא וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים
עֵדִים יִתֵּן יְהוָה אֶת־הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ
כְּרָחֵל ׀ וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־שֵׁם
בְּבֵית לָחֶם׃ יב וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר־
יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן
יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ יג וַיִּקַּח בֹּעַז
אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן
יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן׃ יד וַתֹּאמַרְנָה
הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא
הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל׃
טו וְהָיָה לָךְ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־
שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ
אשר

י) וְאַף יָת רוּת מוֹאֲבִיתָא אִתַּת מַחְלוֹן
קְנֵיתִי לִי לְאִנְתּוּ. בְּגִין לְאָקָמָא שׁוּם
שְׁכִיבָא עַל אַחְסַנְתֵּיהּ. וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי שׁוּם
שְׁכִיבָא. מִלְּוָת אֲחוֹהִי וּמִתְּרַע סַנְהֶדְרִין
דִּבְאַתְרֵיהּ. סָהֲדִין אַתּוּן עֲלַי יוֹמָא דֵין׃
יא) וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא דִּבְתְרַע סַנְהֶדְרִין
וְסָבַיָּא סָהֲדִין אֲנַחְנָא. יִתֵּין יְיָ יָת אִתְּתָא הָדָא
דְּאָתְיָא לְבֵיתָךְ. כְּרָחֵל וּכְלֵאָה דִּבְנוֹ
תַּרְוֵיהוֹן יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲבוּנָא בִּתְרֵי
עֲסַר שִׁבְטִין. וַעֲבֵיד חֵילָא בְּאֶפְרָת. וּתְהֵי
קָרֵי שְׁמָא בְּבֵית לָחֶם׃ יב) וִיהֵי מַצְלַח
בֵּיתָךְ כְּבֵית פֶּרֶץ. דִּילֵידַת תָּמָר לִיהוּדָה.
מִן זַרְעָא. דְּיִתֵּין יְיָ לָךְ. מִן רִיבָא הָדָא׃
יג) וּנְסֵיב בּוֹעַז יָת רוּת וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ.
וְעָל לְוָתַהּ. וִיהַב יְיָ לַהּ. עִידּוּי וִילֵידַת
בַּר׃ יד) וַאֲמַרָא נְשַׁיָּא לְנָעֳמִי. בְּרִיךְ
שְׁמֵיהּ דַּיְיָ. דְּלָא פְסַק לִיךְ פָּרוֹקָא יוֹמָא
דֵין. וְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל׃
טו) וִיהֵי לִיךְ לִמְקַיֵּים נַפְשׁ. וּלְכַלְכָּלָא יָת
סֵיבְתִיךְ בְּתַפְנוּקִין. אֲרוּם כַּלְּתִיךְ
דְּרַחֵימַת יָתִיךְ יְלֵדְתֵּיהּ. דְּהִיא הֲוָת
טבתא

תפסיר הרס״ג

רות אלמואביה זוגת מחלון אקתניתהא לי זוגה,
לאקים אסם אלמית עלא נחלתה, ולא ינקטע
אסמה, מן בין אכ׳ותה ומן באב מוצ׳עה, כונו
שהוד עליי אליום בד׳אך: יא) פקאלו גמיע אלשעב
אלד׳י פי אלמגלס ואלשיוך נחן שהוד בד׳אך, יגעל
אללה אלאמראה אלדאכ׳לה אלי מנזלך, מת׳ל רחל
ולאה אלד׳י בניא כ׳ליהמא בית אל אסראיל,
פאכתסאב אלצ׳לח פי אלמוצ׳ע אלכ׳אץ, (נ״א ואצנע
חיל פי אפרת), ותדעא באסמא פי בית לחם:
יב) ויכון ביתך כבית פרץ, אלד׳י ולדתה תמר
ליהודה, מן אלנסל אלד׳י ירזקך אללה מן הד׳ה
אלגאריה: יג) פאכ׳ד׳ בועז רות וצארת לה זוגה,
ודכ׳ל אליהא, ורזקהא אללה חמלא, פולדת אבנא:
יד) פקאלין אלנסא לנעמי, תבארך אללה אלד׳י לם
יעטל לך וליא אליום, ויסמא אסמה פי אל
אסראל: טו) ויכון ראדא לנפסך, ועונא לשיכ׳וכ׳תך,
אד׳ כנתך אלד׳י אחבת קלבך ולדתה, אלד׳י כאן
מחבתהא לך, אכ׳יר מן כת׳יר מן אלאולאד:
הם

ר ש ״ י

בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז: וזאת התעודה בישראל. משפט העדות: י) להקים שם המת על נחלתו. מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה ומכנסת ומוציאה אומרים זאת היתה אשת מחלון ושמו נזכר עליה: יא) כרחל וכלאה. אע״פ שהיו משבט יהודה ומבני לאה מודים הם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה: וקרא שם. כלומר יגדל שמך: יב) כבית פרץ. שיצאנו ממנו:
ואלה

אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים׃ טז וַתִּקַּח
נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי־לוֹ
לְאֹמֶנֶת׃ יז וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר
יֻלַּד־בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא
אֲבִי־יִשַׁי אֲבִי דָוִד׃ יח וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פָּרֶץ
פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֶצְרוֹן׃ יט וְחֶצְרוֹן הוֹלִיד
אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב׃ כ וְעַמִּינָדָב
הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָה׃
כא וְשַׂלְמוֹן הוֹלִיד אֶת־בֹּעַז וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־
עוֹבֵד׃ כב וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי וְיִשַׁי הוֹלִיד
אֶת־דָּוִד׃ חזק

טָבְתָא לִיךְ בְּעִידָן אַרְמְלוּתִיךְ. מִסַּגִּיאִין
בְּנִין׃ טז) וּנְסִיבַת נָעֳמִי יָת רָבְיָא וְשַׁוִיאַת
יָתֵיהּ בְּעִטְפַהּ. וַהֲוָת לֵיהּ לְתוּרְבִּיְינְתָא׃
יז) וּקְרַאָן לֵיהּ שֵׁיבָבְתָן שׁוּם לְמֵימַר.
אִתְיְלִיד בַּר לְנָעֳמִי. וַהֲווֹ קָרַן שְׁמֵיהּ
עוֹבֵד. הוּא אֲבוּי דְיִשַׁי אֲבוּי דְדָוִד׃
יח) וְאִלֵּין תּוּלְדָת פֶּרֶץ. פֶּרֶץ אוֹלֵיד יָת
חֶצְרוֹן׃ יט) וְחֶצְרוֹן אוֹלֵיד יָת רָם. וְרָם
אוֹלֵיד יָת עַמִּינָדָב׃ כ) וְעַמִּינָדָב אוֹלֵיד
יָת נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית
יְהוּדָה. וְנַחְשׁוֹן אוֹלֵיד יָת סַלְמָה צַדִּיקָא
הוּא סַלְמָה מִן בֵּית לֶחֶם וּנְטוֹפָה.
דְבַטִּילוּ בְנוֹהִי פְרוּזְדָוָן דְּאוֹתֵיב
יָרָבְעָם חַיָּבָא עַל אוֹרְחֵי. וַהֲוָאָה עוֹבָדֵי
אָב וּבְנִין יָאִין כִּנְטוֹפָא׃ כא) וְשַׂלְמוֹן אוֹלֵיד יָת אִבְצָן נְגִידָא הוּא בוֹעַז צַדִּיקָא. דְּעַל זְכוּתֵיהּ אִשְׁתֵּיזַבוּ
עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן. וּבְגִין צְלוֹתֵיהּ עֲדָא כַפְנָא מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. וּבוֹעַז אוֹלֵיד יָת
עוֹבֵד דִּפְלַח לְמָרֵי עָלְמָא בְּלֵב שְׁלִים׃ כב) וְעוֹבֵד אוֹלֵיד יָת יִשַׁי דְמִתְקְרֵי נָחָשׁ בְּגִין דְּלָא אִשְׁתְּכַחַת
בֵּיהּ עַוְלָה וּשְׁחִיתָה לְאִתְמְסָרָא בִידוֹי דְמַלְאֲכָא דְמוֹתָא לְמִיסַב יָת נַפְשֵׁיהּ מִנֵּיהּ. וַחֲיָא יוֹמִין סַגִּיאִין. עַד
דְּאִדְּכַר קֳדָם יְיָ עֵיטָא דִיהַב חִוְיָא לְחַוָּה אִתַּת אָדָם לְמֵיכַל מִן אִילָנָא דְאָכְלֵי פֵּירוֹהִי חָכְמִין בֵּין טָב לְבִישׁ
וְעַל הַהִיא עֵיטָא אִתְחַיַּיבוּ מוֹתָא כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא. וּבְהַהִיא עַוְלָה שְׁכִיב יִשַׁי צַדִּיקָא. הוּא יִשַׁי דְאוֹלֵיד
יָת דָוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ חזק

תפסיר הרס"ג

טז) תֹם אכֿדֿת נעמי צֿצבי וגעלתֿה פי חגרהא,
וצארהֿ לה חאצֿנה: יז) פאסמתה גֿאראת
אסם קאילאת, קד ולד לנעמי אבנא, פאסמתה
עובד, הו אבו יישי אבו דאוד: יח) והדֿי׳ שרח
תֿיֿיד פרץ, פרץ אולד חצרון: יט) וחצרון אולד
רם ורם אולד עמינדב: כ) ועמינדב אולד נחשון,
ונחשון אולד שלמה: כא) ושלמון אולד בועז,
ובועז אולד עובד: כב) ועובד אולד יישי, ויישי
אולד דאוד:

רש"י

יח) ואלה תולדות פרץ. לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואביה חזר וייחסו על שם יהודה:

חסלת מגלת רות.

א א דִּבְרֵי

קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ב הֲבֵל
הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל׃
ג מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ׃ ד דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ
לְעוֹלָם עֹמָדֶת׃ ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא
הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא
שם

א א) פִּתְגָמֵי נְבוּאָה דְאִתְנַבִּי קֹהֶלֶת, הוּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד מַלְכָּא דַהֲוָה בִירוּשְׁלַם׃ ב) כַּד חֲזָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה יָת מַלְכוּת רְחַבְעָם בְּרֵיהּ דַעֲתִידָא לְאִתְפַּלְגָא עִם יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְיָת יְרוּשְׁלַם וּבֵית מַקְדְּשָׁא דְאִינוּן עֲתִידִין לְמִחְרַב וְיָת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל דְאִינוּן עֲתִידִין לְמִגְלֵי. אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ הֲבֵל הַבְלַיָא עָלְמָא הָדֵין הֲבֵל הַבְלַיָא כָּל מַה דִטְרַחִית אֲנָא וְדָוִד אַבָּא כּוּלָא הַבְלוּ׃ ג) מָה מוֹתַר אִית לֶאֱנָשׁ בָּתַר דִימוּת מִן כָּל טוּרְחֵיהּ דְהוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין, אֱלָהֵין לְמִעְסַק בְּאוֹרָיְתָא לְקַבָּלָא אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי קֳדָם מָרֵי עָלְמָא׃ ד) אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה, דָרָא טָבָא דְצַדִּיקַיָא דְאָזֵיל מִן עָלְמָא בְּגִין חוֹבֵי דָרָא בִישָׁא דְרַשִׁיעַיָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בָּתְרֵיהוֹן. וְאַרְעָא לְעָלְמֵי עָלְמִין קַיְמָא לְסוֹבָרָא פוּרְעָנוּתָא דְאָתְיָא עַל עָלְמָא בְּגִין חוֹבֵיהוֹן דִבְנֵי אֱנָשָׁא׃ ה) וְיָדְנַח שִׁמְשָׁא בִימָמָא מִן סְטַר מַדְנְחָא וְיֵיעוֹל שִׁמְשָׁא לִסְטַר מַעְרְבָא בְּלֵילְיָא. וּלְאַתְרֵיהּ שָׁאֵיף וְאָזֵיל אוֹרַח תְּהוֹמָא וְדָנַח לִמְחַר מִן אַתְרָא דִדְנַח
תמן

תפסיר הרס"ג

א א) כלאם קהלת אבן דאוד, מלך פי דאר אלסלאם (נ"א ירושלם)׃ ב) מסתחיל נהאיה' אלאסתחאלה קאל קהלת, מסתחיל נהאיה' אלאסתחאלה אלכל מסתחיל׃ ג) אי אתרה לאלאנסאן, פי גמיע כדה, אלדי יכדה דון פלך אלשמס׃ ד) גיל מנקלב וגיל מקבל, ואלארץ קאימה מדה' אלדהר׃ ה) ואלשמס שארקה וגארבה, ולא תזאל מתשוופה טאלעה אלי מוצע אלדי שרקת מנה׃
ותמר

רש"י

א. א) דברי קהלת. כל מקום שנא' דברי אינו אלא דברי תוכחות. (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה. (שם לב) וישמן ישורון (עמוס א) דברי עמוס (שם ז) שמעו את הדבר הזה פרות הבשן (ירמיה א) דברי ירמיהו (שם ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו' (שמואל ב כג) אלה דברי דוד (שם) ובליעל כקוץ מונד כלהם. דברי קהלת. וזרח השמש. כל הנחלים הולכים אל הים. כינה את הרשעים בחמה ולבנה וים שאין להם מתנת שכר כך שנוי' בספרי. ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשלם לתגבורת החמה ששופה שוקעת. תוס' ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל. בשעודי ע"ג נאמר שוטים המשתחוים למים שסבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת שמימי הנהרות ההולכים לתוך הים הם המי' עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעל' מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע"כ׃ קהלת. על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורהו (משלי ל) אגור בן יקה שאגר כל החכמ' והקיאה וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל׃ מלך בירושלם. עיר החכמה׃ ב) הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהכל של הבלים הוא׃ הבל. הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית׃ ג) מה יתרון. שכר ומותר׃ תחת השמש. תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר (משלי ו) ותורה אור כל עמל שהוא מהליך בו את עסק התורה מה שכר בו׃ ד) דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מגלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר (איוב כ) בניו ירצו דלים׃ והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכי' המגיעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר (תהלי' לז) וענוים ירשו ארץ. ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנאמר (מלאכי ג) כי תהיו אתם ארץ חפץ׃ ה) וזרח השמש וגו'. דור הולך ודור בא כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך
כל

שָׁם׃ ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־
צָפוֹן סוֹבֵב | סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו
שָׁב הָרוּחַ׃ ז כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם
וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים
הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת׃ ח כָּל־הַדְּבָרִים
יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן
לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ ט מַה־שֶּׁהָיָה
הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין
כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר
רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר

היה

תרגום

תמן מאתמלי: ו) אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזר לסטר צפונא בליליא אורח תהומא. מחזר מחזר ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז. ועל סחרנוהי תייב לרוח עיבר צפונא בתקופת תשרי וטבת. נפיק מחרכי מדנחא בצפרא ועייל לחרכי מערבא ברמשא: ז) כל נחליא ומבועי מיא אזלין ונגדין למי אוקיינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא, ואוקיינוס ליתוהי מתמלי. ולאתר דנחליא אזלין ונגדין, תמן אינון תייבין למיזל מצנורי תהומא: ח) כל פתגמיא דעתידין למהוי בעלמא אשתלהיאו בהון נבייא קדמאין ולא יכילו למשכח סופהון. ברם הכי לית ליה רשו לגבר למללא מה דעתיד למיתי בתרוהי. ולא יכלא עינא למחזי כל מה דעתיד למהוי בעלמא. ולא יכלא אודנא לאתמלאה מלמשמע כל פתגמי כל דיירי ארעא: ט) מה דהוה מן קדמת דנא הוא עתיד למהוי בתר כן. ומה דאתעביד מן קדמת דנא הוא עתיד לאתעבדא עד סוף כל דרי עלמא. ולית כלום פתגם חדת בעלמא הדין תחות שמשא: י) אית פתגם דיימר אנש חזי דין פתגם חדת הוא. הא כבר הוה לעלמין ביומי דריא דהוו לקדמנא:

לית

תפסיר הרס"ג

ו) ותמר אלי נאחיה' אלג'נוביה, ת'ם תסתדיר אלי אלשמאל, ותקטע כל נאחיה בדורהא, ת'ם תנצרף באסתדארתהא אלי אנ'קטה, אלדי טלעת מנהא בדיא: ז) וג'מיע מיאה' אלאנהאר תנצב אלי אלבחר דון אן ימתלי, ואלי אלמצב אלדי תסיר, אליה תתכרר באלסיר: ח) גמיע אמור אלדניא שאקה, לא ימכן נטק אלאנסאן איעאבהא, לא תשבע אלעין מן נצ'רהא, ולא תמתלי אלאד'ן מן סמאעהא: ט) מא כאן מן אלמכונאת פי אלסאלף יכון פי אלמסתאנף, ומא עמל פי מא סבק יעמל פי מא בעד, וליס שי גדיד דון פלך אלשמס: י) ורב אמר יכון גדידא, והו קד תקדם פי אלזמאן אלמאץ' אלסאבק

לנא

רש"י

כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום: ו) **הרוח.** רוחו של שמש טלנ"ט בלעז כמו (יחזקאל א) אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת: **ועל סביבותיו שב.** גם מחר כל היקף וסיבוב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: **הולך אל דרום.** לעולם ביום: **וסובב אל צפון.** לעולם בלילה: **סובב סבב הולך.** אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה. בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן. אף הרשעים כל מה שממשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכי' ומתגברי' סופם לשוב אל מקום לחנתם. ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו. וכן: ז) **כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא.** לפי שאינן נסתרי' בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנא' (עמוס ה) הקורא למי הים ויסב וגו'. ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כלעומת שבא כן ילך: ח) **כל הדברים יגעים וגו'. לא תשבע עין ולא תמלא אזן.** מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: ט) **מה שהיה הוא שיהיה וגו'.** בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית. אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חידושי טעמים כענין שנאמר (משלי ה) דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם אף ד"ת כן, וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה: י) **יש דבר.** בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא.

היה מלפנינו: יא אין זכרון לראשנים וגם
לאחרנים שיהיו לא־יהיה להם זכרון עם
שיהיו לאחרנה: יב אני קהלת הייתי מלך
על־ישראל בירושלם: יג ונתתי את־לבי
לדרוש ולתור בחכמה על כל־אשר נעשה
תחת השמים הוא | ענין רע נתן אלהים לבני
האדם לענות בו: יד ראיתי את־כל־
המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל
הבל ורעות רוח: טו מעות לא־יוכל לתקן
וחסרון לא־יוכל להמנות: טז דברתי אני עם־
לבי

(יא) לית דוכרנא לדריא קדמאין ואף לבתראין דעתידין למהוי, לא יהי להון דוכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא: (יב) כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה לביה לחדא על עותריה, ועבר על גזירת מימרא דיי וכנש סוסון ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין, מן יד תקף רוגזא דיי עלוהי ושדר לותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מכורסי מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטולטל וגלי בעלמא לאוכחותיה, והוה מחזר על כרכי פלכי וכרכי ארעא דישראל, בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוה שמי שלמה מתקרי מן קדמת דנא, הויתי מלכא על ישראל בירושלם: (יג) ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלי לי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מניה. ואנא לא תבעית מניה אלהין חכמתא למדע בין טב לביש, וסוכלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין, וחזית כל עובדי בני אנשא חייביא גוון ביש דיהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה: (יד) חזיתי ית כל עובדי בני אנשא דאתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין, והא כולא הבלו ותבירות רוחא: (טו) גבר דסריבן אורחתיה בעלמא הדין ומית בהון ולא הדר בתיובתא, לית ליה רשו לאיתקנא בתר מותיה. וגבר חסיר מן אורייתא ופקודיא בחיוהי, בתר מותיה לית ליה רשו לאתמנאה עם צדיקיא בגנתא דעדן: (טז) מלילית אנא בהרהור לבי למימר אנא הא אסגיתי ואוסיפית
חכמתא

תפסיר הרס"ג

לנא: (יא) לא דכר למן תקדם, וכדאך תאבעתהם, לא דכר להם מע אלכאינין פי אלאכרה: (יב) אנא קהלת צרת מלכא, עלי אל אסראל פי דאר אלסלאם: (יג) וצירת קלבי וגהדי לאטלב ואבחת פי אלחכמה, וגמיע מא יעמל דון אלשמס, הו אעתנא שדיד (נ"א שריד), רזקה אללה בני אדם ליעתנא בה: (יד) ועאינת גמיע אלאעמאל אלמעמולה דון פלך אלשמס, פאדא בגמיעהא מסתחיל ומראעת ריח: (טו) אלמעוג לא ימכנה אלתקוים, ואלנאקץ לא ינחצר תחת אלעדד:
ואחאדתת

ר ש " י

הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש: (יא) **וגם לאחרונים שיהיו.** לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם. ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו למחות שנאמר (עובדיה א) ולא יהיה שריד לבית עשו: (יב) **אני קהלת הייתי מלך.** על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלים לבדה ולבסוף על מקלי שהרי נאמר הייתי מלך בירושלים אבל עכשיו איני מלך: (יג) **ונתתי את לבי לדרוש.** בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמו' למעלה הנעשה תחת השמש וביינותי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לפני בני האדם (דברים ל) את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע: **ענין רע.** מנהג רע להם: **לענות בו.** להתנהג בו. ענין יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו ל' עיון ומחשבה וכן לענות בו: **נתן אלהים.** הניח לפניהם: (יד) **ורעות רוח.** שבר רוח כמו (ישעיה ח) רועו עמים וחתו. רוח טלנ"ט סוף המעשה בא לידי כאב לב: (טו) **מעות.** בחייו לא יוכל לתקן משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחלתו ונתעוות: **וחסרון לא יוכל להמנות.** זה שהיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם: (טז) **דברתי אני עם לבי.** עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר
מי

לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה
על כל־אשר־היה לפני על־ירושלם ולבי
ראה הרבה חכמה ודעת: יז ואתנה לבי
לדעת חכמה ודעת הללות ושכלות ידעתי
שגם־זה הוא רעיון רוח: יח כי ברב חכמה רב־
כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: ב א אמרתי
אני בלבי לכה־נא אנסכה בשמחה וראה
בטוב והנה גם־הוא הבל: ב לשחוק
אמרתי מהולל ולשמחה מה־זה עשה:
ג תרתי בלבי למשוך ביין את־בשרי ולבי
נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד | אשר
אראה אי־זה טוב לבני האדם אשר יעשו
תחת

תרגום

חכמתא על כל חכימיא דהוו קדמי
בירושלם, ולבי חזא סגיאות חכמתא
ומנדעא: יז) ויהבית לבי למנדע
חכמתא וחולחולתא דמלכותא ומנדעא
וסוכלתנו. בחנית למידע דאף דין הוא
תבירות רוחא. לגבר דמשתדל למשכח
יתהון: יח) ארום גבר דמסגי חכמתא,
כד יחוב ולא יתוב בתיובתא מסגי רגז
קדם יי: ודמוסיף מנדעא וימות
בטליותיה, מוסיף כאיב לבא לקריבוי:
ב א) אמרית אנא בלבי איזיל כען הכא
ואבחין בחדוא ואחזי בטוב עלמא הדין
וכדי מטא עלי צערא וסיגופא. אמרית
במימרי הא אף דין הוא הבלו:
ב) לחוכא אמרית בעידן צערא ליצנותא
הוא, ולחדוא מא הנאה אית לגבר
דיעבדינה: ג) אלילית בלבי לנגדא בבית משתיא דחמרא ית בסרי, ולבי דבר בחכמתא
ולאחדא בשטות עולימיא, עד דבחנית וחזית אידין מנהון טב לבני אנשא דיעבדון עד דאינון
קיימין

תפסיר הרס"ג

טז) ותחדתת קלבי, אני קד ארבית ואזתדת עלמא, עלא גמיע מן כאן קבלי פי ירושלם (נ"א דאר אלסלאם), ואן קלבי, ראי כתירא מן חכמה ומערפה: יז) וציירת קלבי למערפה' אלחכמה, ומערפה' פנון אלסכאפה ואלגהל, ותיקנת אן הדא איצא מן הוא אלנפס: יח) ואן מע אלדנוב, עלי' כתרה' אלחכמה כתרה' אלאנצאב, ומא זאד מערפה זאד אכתראבא:

ב א) שרחה קלת לקלבי, תעאל אמזגך באלפרח, ותנאל אלכיר ואלנעים, ואדי בה איצא מסתחיל: ב) וקלת ען אלסרור הגנה וספאהה, וען אלפרחה מא להא פאיד ואתרה: ג) ארתדת (נ"א ארדת) פי קלבי, לאמד פי אלכמר גסמי, וקלבי מעה סאך מסאך אלחכמה ואלצבט עלי' פנון אלגהל ואלגנון, אלי' אן ארא ואתעבר, איהו אפצל לאלנאס אן יפעלוה תחת אלסמא, מדה' איאם חיאתהם (נ"א חיותהם):
אטתבתרת

רש"י

מי יאמר עלי שאבא לידי מדה זו: אני הנה הגדלתי וגו': יז) ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות: הוללות. שעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו (ישעיה מ) מהול במים: ושכלות. שטות: ידעתי עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי (מלכים א יא) נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנא' (משלי ל) נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: ב. א) אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אהדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו (משלי ט) מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב. כמו וראות בטוב: והנה גם הוא הבל. שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולי' באים מתוך שחוק. בלשצר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: ב) לשחוק אמרתי מהולל. מעורבת בבכי ואנחה: ולשמחה מה זה. טובה עושה הרי סופה תוגה: ג) תרתי בלבי. חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובהסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי. כל סעודת עונג קרויה על שם היין: ולבי נוהג בחכמה. אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות. בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם (משלי ל) לאיתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר (להלן ז) טוב אשר
תאחוז

תחת השמים מספר ימי חייהם: ד הגדלתי
מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים:
ה עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ
כל־פרי: ו עשיתי לי ברכות מים להשקות
מהם יער צומח עצים: ז קניתי עבדים
ושפחות ובני־בית היה לי גם מקנה
בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו
לפני בירושלם: ח כנסתי לי גם־
כסף וזהב וסגלת מלכים והמדינות
עשיתי לי שרים ושרות ותענגות בני האדם

שדה

תרגום

קיימין בעלמא הדין תחות שמיא מנין יומי חייהון: ד) אסגיתי עובדין טבין בירושלם בניתי לי בתין, בית מקדשא לכפרא על ישראל ובית מקרת מלכא ואידרון ואולם ובית דינא, אבנין פסילן דתמן יתבין חכימיא ודיינין ית דינא, עבדית כורסיא דשן דפיל למותב מלכותא, אנציבית לי כרמין ביבנה כל קבל כרמין דענבין למשתי מנהון חמרא אנא ורבני סנהדרין, ואף לנסכא חמר חדת ועתיק על מדבחא: ה) עבדית לי גינת שקיין ופרדיסין, וזרעית תמן כל מיני עסבין, מנהון לצורך מיכלא ומנהון לצורך משתיא ומנהון לצורך אסותא, וכל מיני עסבי בוסמין, נציבית בהון אילני סרק וכל אילני בוסמין דאיתיאו לותי טלני ומזיקי מן הנדקא, וכל אילן דעביד פירין ותחומיה מן שור קרתא דירושלם על כיף ימא דשילוח: ו) בחנית בית משקיא דמיא אידין חזי לאשקאה אילניא ואידין חזי לאשקאה עסבין, עבדית לי פרקטינין דמיא לאשקאה מנהון, אפילו חורשא דמרבי קיסין לאשקאה: ז) קניתי עבדין ואמהן מבניהון דחם ושאר עממין נוכראין וגזברין דממונן על מזונא דביתי הוו לי לפרנסא יתי וית אנשי ביתי תרי עסר ירחי שתא, וחד לפרנסותי בירחא דעיבורא. אף קניין תורין ועאן הוה לי יתיר מכל דריא דהוו קדמי בירושלם: ח) כנשית לי אף אוצרין כסף ודהב. דאפילו מתקלין ומוזנון דקשוט עבדית מן דהב טב, וטסברי מלכין ופלכין אתיהיבו לי לכרגא. עבדית בבית מקדשא זיני זמרא לזמרא בהון ליואי על קורבניא, וקתרוסין ואבובין לזמרא בהון זמריא וזמרייתא בבית משתיא דחמרא. ותפנוקי בני אנשא ודימוסיא ובי בנאון, מרזיבין דשדיין מיא פשורי ומרזיבין

דשדיין

תפסיר הרס"ג

ד) אסתכתרת מכאסבי, ואבתנית קצורא, ואגתרסת כרומא: ה) ואכתרת גנאנאת ובסאתין, ואגרסתהא כל שגרה חסינה מתמרה: ו) וצנעת לי צהאריגא לאמא, לאסקי מנהא, אריאץ אלפיף מנבת אלשגר: ז) ואקתנית עבידא ואמא, וכלא וחשמא צאר ענדי, ומואשי אלבקר ואלגנם כאן לי, אכתר מן גמיע מן סבקני פי ירושלם: ח) וגמעת אלפצה ואלדהב, וטראיף אלמלוך ואלמדן, ואכתסבת

מגניין

רש"י

תאהוז בזה וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות: ד) **הגדלתי מעשי.** בימי גדולתי: ה) **עץ כל פרי:** שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ חרובין ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם מושתתו של עולם שנא' (תהלי' נ) מציון מכלל יופי לכך נאמ' עץ כל פרי, במדרש תנחומא: ו) **ברכות מים:** כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע: ח) **וסגלת מלכים.** גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: **והמדינות.** סגולת כל סוחרים: **שרים ושרות.** מיני כלי זמר: **שדה ושדות.** מרכבות כגו

עגלות

שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ ט וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה
לְפָנַי בִּירוּשָׁלָ͏ִם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃ י וְכֹל
אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־
מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ
מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃
יא וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל
שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ
וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יב וּפָנִיתִי אֲנִי
לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי ׀ מֶה
הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר
עָשׂוּהוּ׃ יג וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה
מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃

החכם

תרגום

דְּשַׁדְיָין מַיָּא חַמִּימֵי׃ ט) וְאַסְגֵּיתִי טוּבָא
וְאוֹסֵיפִית עוּתְרָא מִן כָּל דָּרַיָּא דַּהֲווֹ
קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֶם. בְּרַם חָכְמְתִי קָמַת לִי
וְהִיא סִיַּיעָא יָתִי׃ י) וְכָל מַה דִּבְעוֹ מִנִּי
רַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין לְדַכָּאָה וּלְסַאָבָא לְזַכָּאָה
וּלְחַיָּיבָא, לָא כְּלֵיתִי מִנְהוֹן פְּשַׁר מִלַּיָּא
וְלָא מְנַעִית יָת לִבִּי מִן כָּל חֶדְוַת אוֹרָיְתָא.
אֲרוּם הֲוָה לִי פְּנַאי דְּלִבִּי בָּדַח בְּחָכְמְתָא
דְּאִתְיְהֵיבַת לִי מִן קֳדָם יְיָ מִן כָּל אֱנָשָׁא,
וַחֲדִית בַּהּ יַתִּיר מִכָּל טַרְחוּתִי, וְדֵין הֲוָה
חוּלָקִי טָב דְּאִזְדַּמַּן לִי לְקַבָּלָא עֲלוֹהִי
אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי מִכָּל טַרְחוּתִי׃
יא) וְאִסְתַּכַּלִית אֲנָא בְּכָל עוּבָדַי דַּעֲבַדוּ
יְדַי וּבְטַרְחוּתִי דִּטְרַחִית לְמֶעְבַּד, וְהָא
כּוּלָּא הַבְלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא. וְלֵית מוֹתַר
בְּהוֹן תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין,
אֱלָהֵין אִית לִי אֲגַר שְׁלִים עַל עוּבָדַי טָבַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ יב) וְאִסְתַּכַּלִית אֲנָא לְמִחְזֵי חָכְמְתָא
וְחוּלְחוּלְתָא דְמַלְכוּתָא וְסוּכְלְתָנוּ. אֲרוּם מָה הֲנָאָה אִית לִגְבַר לְצַלָּאָה בָּתַר גְּזֵירַת מַלְכָּא וּבָתַר
פּוּרְעָנוּתָא, הָא כְּבַר אִתְגְּזַרַת עֲלוֹהִי וְאִתְעֲבֵידַת לֵיהּ׃ יג) וַחֲזֵית אֲנָא בְּרוּחַ נְבוּאָה דְּאִית מוֹתַר

לחכמתא

תפסיר הרס״ג

מגנּיין ומגנּייאת, ולדׄאת אׄנאס, וׄדאת אׄגאני:
ט) ושרׄפת וטׄפׄפת עלי׳ גמיע מן כאן קבלי פי
ירושלם, מע תׄבות עלמי וחכמתי: י) וגמיע מא
אמתדׄ אׄיה בצרי ורגׄב בׄה, לם אקטעׄה ענׄה,
ולא צדׄדת קלבי ׳ען גמיע אׄפראחאת, ענד מא
כׄנת מסתסרׄא במא כדׄדת פיה, והו נציבי מן
גמיע כדׄי: יא) תׄם אנׄי למׄא תאמׄלת, גמיע
אׄמכאסב אׄדי אכתסבת ידי, וגמיע אׄכדׄ אׄדי
כדׄדת פיה, פאדׄי׳ בגמיעׄה מׄסתחיל, (נ״א הבא)
ומראעת רוח, ולא אׄתׄרה פיהא דון אׄשמס:
יב) וגׄלות לנצׄרי אׄחכמה, וׄגנון וׄחׄמק, לאן מא
גׄרץׄ אׄנסאן אןׄ יתבע אתׄר אלמלׄךׄ, מע אׄדין
קד פעלו דׄאךׄ: יג) וראית אנא, אׄן לאׄחכמה
פצׄילה עלי׳ אׄגהאׄה, כפצׄילת אׄנור עלי׳ אׄצׄלאם:

לאן

ר ש״י

עגלות לב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל: ט) את חכמתי. גם הכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה. ד״א עמדה לי לעזרה מכל אלה: י) לא אצלתי. לא רחקתי להבדיל מהם וכן (במדבר יא) ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום: וזה היה חלקי. ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה. רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו. מקידה של חרס ששותין בה ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות: יער צומח עצים. עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים: יא) ופניתי. עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: יב) ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחנן לו על גזרה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזרה לגוזרה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש: יג) מן הסכלות. הוא הרשע: יד) החכם עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופה:

וידעתי

יד הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ
וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־
כֻּלָּם׃ טו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל
גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר
וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טז כִּי אֵין זִכְרוֹן
לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים
הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־
הַכְּסִיל׃ יז וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי
הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל
הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ יח וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־
עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ
לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃ יט וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם

יהיה

לְחָכְמְתָא מִן שְׁטוּתָא, יַתִּיר כְּמוֹתַר נְהוֹר יְמָמָא מִן חֲשׁוֹךְ לֵילְיָא׃ יד) חַכִּימָא מִסְתַּכַּל בְּרֵישָׁא מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפָא, וּמְצַלֵּי וּמְבַטֵּיל גְּזֵירְתָא בִּישְׁתָא מִן עָלְמָא, וְשַׁטְיָא בַּחֲשׁוֹכָא אָזֵיל. וִידַעִית אַף אֲנָא דְּאִי לָא מְצַלֵּי חַכִּימָא וּמְבַטֵּיל גְּזֵירְתָא בִּישְׁתָא מִן עָלְמָא, כַּד יֵיתֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא, אִרְעוּן חַד יְאוֹרַע יָת כּוּלְּהוֹן׃ טו) וַאֲמַרִית אֲנָא בְּלִבִּי, כְּאִרְעוּן שָׁאוּל בַּר קִישׁ מַלְכָּא דְּסָט בְּסַטְיוּתֵיהּ וְלָא נְטַר תַּפְקֵידְתָּא דְּאִתְפַּקַּד עַל עֲמָלֵק וְאִתְנְטֵילַת מִנֵּיהּ מַלְכוּתָא, אַף אֲנָא יְעָרְעִנַּנִי. וּלְמָא דֵין חֲכִימִית אֲנָא כְּבֵין יַתִּיר מִנֵּיהּ, וּמַלֵּילִית אֲנָא בְּלִבִּי דְּאַף דֵּין הַבְלוּ, וְלֵית אֱלָהֵין גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ׃ טז) אֲרוּם לֵית דּוּכְרָנָא לְחַכִּימָא עִם שַׁטְיָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי. וּבָתַר דִּימוּת גּוּבְרָא, מָה דַּהֲוָה כְּבָר בְּיוֹמוֹהִי, כַּד יֵיתוּן יוֹמַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בָּתְרוֹהִי כּוּלָּא אִשְׁתַּכַּח. וְאֵיכְדֵין יֵימְרוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּהָוֵי סוֹפָא דְּצַדִּיקַיָּא כְּסוֹפָא דְּחַיָּבַיָּא׃ יז) וּסְנֵיתִי אֲנָא יָת כָּל חַיִּין בִּישִׁין, אֲרוּם בִּישׁ עֲלַי עוּבָדָא בִּישָׁא דְּאִתְעֲבֵיד עַל בְּנֵי אֱנָשָׁא תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין. אֲרוּם כּוּלָּא הַבְלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא׃ יח) וּסְנֵיתִי אֲנָא יָת כָּל טַרְחוּתִי דְּטָרַחִית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין, בְּגִין דְּאַשְׁבְּקִינֵּיהּ לִרְחַבְעָם בְּרִי דְּאָתֵי בָּתְרַאי, וְיֵיתֵי יָרָבְעָם עַבְדֵּיהּ וְיִסַּב מִן יְדוֹי עַסְרְתֵּי שִׁבְטַיָּא, וְיַחְסֵין פַּלְגוּת מַלְכוּתָא׃ יט) וּמַן יָדַע הֲחַכִּים יְהֵא אוֹ טִפֵּשׁ מַלְכָּא דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בָּתְרַאי וְיִשְׁלַט. בְּכָל טַרְחוּתִי דְּטָרַחִית בְּעָלְמָא הָדֵין, וּבְכָל מַה דְּאַתְקֵינִית

בחכמתי

תפסיר הרס"ג

יד) לאן אלחכים עינאה אתאן יבצ׳ר בהמא פי צדרה, ומעהא אלגאהל סאיר פי אלט׳למה, לכני עלמת, אן כלאהמא מסתויאן פי ערץ׳ אלמות: טו) פצרת אקול פי נפסי, אדא כאן מא יציב אלגאהל יציבני, פלם אד׳ן חכמת חיניד׳ כת׳רה, ת׳ם צרת אקול, אנה קול באטל מסתחיל: טז) לאן לא ד׳כר לאלעט׳ם, מע אלגאהל אבדא, פי מא סלף, ומא יסתאנף מן אלאיאם אלאתיה אלד׳י ינסא אלכל, פכיף אדא מאת אלעט׳ם מעא אלגאהל: יז) ובג׳צ׳ת אלחיאה, למא אסאני אלעמל, אלד׳י יעמל דון פלך אלשמס, לאן גמיעה מסתחיל ומראעת רוח: יח) ובג׳צ׳ת אנא איצ׳א גמיע אלכד אלד׳י אנא כאד פיה דון פלך אלשמס, אד׳ אתרכה למן יכון בעדי: יט) ומן יעלם, אחכימא יכון

או

רש"י

וידעתי גם אני. גם אני (ידעתי) אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע אני שכולם ימותו: טו) **ואמרתי אני בלבי וגו'** כלו' לפי שכולם ימותו שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר: **ודברתי בלבי.** שאם אהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה: טז) **בשכבר הימים הבאים הכל נשכח.** בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: **ואיך ימות החכם עם הכסיל.** אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקב וגו' (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעוריך: יז) **ושנאתי את החיים.** שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו

רשעים

יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי
וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל׃
כ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל
שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כא כִּי־יֵשׁ אָדָם
שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם
שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה
רַבָּה׃ כב כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ
וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
כג כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־
בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא׃
כד אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה
אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי
כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃ כה כִּי מִי יֹאכַל וּמִי

יחוש

בחכמתי תחות שמשא בעלמא הדין. ותהית בלבי ותבית למימר אף דין הבלו: כ) וחזרית אנא ליאשא ית לבי על כל טורחא דטרחית למקני ודחכימית לתקנא תחות שמשא בעלמא הדין: כא) ארום אית גבר דטורחיה בחכמתא ובסכלתנו ובצדקו וימות בלא ולד. ולגבר דלא טרח ביה יתניניה למהוי חולקיה, אף דין הבלו ובשתא רבתא: כב) ארום מה הנאה אית ליה לגבר בכל טורחיה ובתבירות לביה, דהוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין: כג) ארום כל יומוהי כאיבן ותקיף רוגזיה גווניה, אף בליליא לא דמיך מן הרהורי לביה, אף דין הבלו הוא: כד) לית דשפיר באנשא אלהין דייכול וישתי ויחזי ית נפשיה טב קדם בני אנשא למעבד ית פקודיא דיי למהך באורחן דתקנן קדמוהי בגין דיוטיב ליה מן טורחיה. אף דין חזית אנא דגבר דמצלח בעלמא הדין, מן ידא דיי הוא דאתגזר למהוי עלוהי: כה) ארום מן הוא דיעסוק בפתגמי אוריתא ומן הוא גוברא דאית ליה חששא מן יום דינא רבא דעתיד למיתי בר מני:

אדום

תפסיר הרס"ג

או גאהלא, וימתלך גמיע כדי, אלדי כדדתה וחכמת פיה דון פלך אלשמס, והדא איצא מסתחיל: כ) תם תכררת ליאס קלבי, ען גמיע אלכד, אלדי כדדתה תחת אלשמס (נ"א דון פלך אלשמס): כא) לאן מוגוד אנסאן, כדה בחכמה ומערפה וקיאס, ולמן לם יכד פיה יעטיה רזקה, ואן הדא מסתחיל ובאס כביר: כב) לאן מא יחצל לאלאנסן פי גמיע כדה והוא קלבה, אלדי יכדה תחת אלשמס: כג) פצארת גמיע איאמה אצואבא, ואלאמא אעתנאה, חתא פי אלליל לא ינאם ולא יסתריח, ואן הדא איצא מסתחיל: כד) יקול לא סעיד וכיר פי אלנאס אלא אן יאכל וישרב, וירא נפסה כירא פי כדה, פאן הדא ממא ראיתה מן אללה: כה) פמן דא יאכל ומן יחס בלדתה סואיי: כו) לאן

אלאנסן

רש"י

רשעים: יט) גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: כ) וסבותי אני ליאש. שלא לייגע ולעמול: כא) כי יש אדם. משמעו כפשוטו. ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנא' בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם: שעמלו בחכמה. שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו: גם זה הבל ורעה רבה. והם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול: כב) כי מה הוה וגו'. כי מה מותר הוה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים: כג) ענינו. מנהגו: גם זה. אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם: כד) אין טוב באדם. בתמי' שיאכל וישתה ויראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים (ירמיה כב) אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: כה) כי מי יאכל וגו'. למה לא אשמח בחלקי במאכל ובמשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדי. זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים

יחוש חוץ ממני: כו כי לאדם שטוב לפניו
נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין
לאסף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים
גם־זה הבל ורעות רוח: ג א לכל זמן ועת
לכל־חפץ תחת השמים: ב עת ללדת ועת
למות עת לטעת ועת לעקור נטוע: ג עת
להרוג ועת לרפוא עת לפרוץ ועת לבנות:
ד עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת
רקוד: ה עת להשליך אבנים ועת כנוס
אבנים עת לחבוק ועת לרחק מחבק: ו עת

לבקש

כו) ארום לאנש דתקנן עובדוהי קדם יי יהב חכמתא ומנדעא בעלמא הדין וחדוא עם צדיקיא לעלמא דאתי, ולגוברא חייבא יהב גוון ביש למכנש ממון ולמצבר קנין סגי למהוי מתנסיב מניה ולמהוי מתיהיב לגבר דשפיר קדם יי, אף דין הבלו הוא לחייבא ותבירות רוחא: ג. א) לכל גבר ייתי זמנא ועידנא לכל עסקא תחות שמיא: ב) עידן בחיר למילד בנין ובנן ועידן בחיר לקטלא בנין מסרבין ומרגזין לקטלותהון באבניא על מימר דיינא, עידן בחיר למנצב אילן ועידן בחיר לשרשא אילן נציב: ג) עידן בחיר לקטלא בקרבא ועידן בחיר לאסאה שכיב מרע. עידן בחיר לפרכא בניינא, ועידן בחיר למבני חורבנא: ד) עידן בחיר למבכי על שכיבא ועדן בחיר למחדי בחוגא. עדן בחיר למספד על קטילא, ועידן בחיר לטפזא בהלולא: ה) עידן בחיר לפקחא דגור אבנין ועידן בחיר למצבר אבנין לבניינא. עידן בחיר לנפפא אתתא ועידן בחיר לרחקא מנפפא בשבעת יומי אבלא: ו) עידן בחיר למתבע

נכסיא

תפסיר הרס"ג

אנסן אכיר ענדה, רזקה חכמה ומערפה ופרחה, ולאמעתדי רזק אענא ליצם ויגמע, ליציר למן יחסן ענד אלה ואן הדא איצא מסתחיל ומראעה' ריח:
ג א) לכל שי וקת, וזמאן לכל מראד תחת אסמא:
ב) וקת לאולאדה ווקת לאמות, וקת לאגתראס ווקת לקלע אמגתרס: ג) וקת לאקתל, ווקת לאשפא, וקת לאנקץ ווקת לאבנא: ד) וקת לאבכא ווקת לאסרור, וקת לאנדב ווקת לארקץ: ה) וקת לטרח אחגארה ווקת לצמהא, וקת לאתלאף ווקת לאאבעאד: ו) וקת לאטלב ווקת לאתלף, וקת לאחפץ ווקת לארמי: ז) וקת

לאלשתאת

רש"י

האחרים: כו) כי לאדם שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקיה: ולחוטא נתן ענין. מנהג ודאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנא' (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל: ג. א) לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם עכשיו הוא בידו עוד יירשוהו צדיקים. אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר. כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה: ב) עת ללדת. לתשעה חדשים: ועת למות. קצב שנות של כל דור ודור: עת לטעת: גוי וממלכה: ועת לעקור. עת יבא להעקר: ג) עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר (ישעיה יד) ואחריתך בחרב יהרג: ועת לרפא. שברם כענין שנאמר במצרים (שם יט) ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם: עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר (נחמיה א) וחומת ירושלם מפורצת: ועת לבנות. שנא' (עמוס ט) ובניתיה כימי עולם: ד) עת לבכות. בתשעה באב: ועת לשחוק. לעתיד לבא שנא' (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו: עת ספוד. בימי אבל: ועת רקוד. בחתנים וכלות: ה) עת להשליך אבנים: בחורי ישראל מושלכים בחורבן הבית (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש: ועת כנוס. אותם מן הגולה כמ"ש (זכריה ט) והושיעם ה' אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו: עת לחבוק. (ירמיה יג) כי כאשר ידבק האזור וגו': ועת לרחוק מחבק. (ישעיה ו) ורחק ה' את האדם: ו) עת לבקש. כענין שנאמר (יחזקאל לד) ואת האובדות אבקש. לענין נדחי ישראל: ועת לאבד. ועת שאבדם בגולה

שנאמר

לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃
ז עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת
לְדַבֵּר׃ ח עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה
וְעֵת שָׁלוֹם׃ ט מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר
הוּא עָמֵל׃ י רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן
אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ יא אֶת־הַכֹּל
עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם
מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה
אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃

ידעתי

תרגום

נכסיא ועידן בחיר למיבד נכסיא. עידן
בחיר למנטר עסקא ועידן בחיר למשדי
עסקא בימא בעידן נחשולא רבא:
ז) עידן בחיר למבזע לבושא על שכיבא,
ועידן בחיר לאחאה בזיעא. עידן בחיר
למשתק מלצלאה ועידן בחיר למללא
פתגמי מצותא: ח) עידן בחיר למרחם
חד לחבריה ועידן בחיר למסני לגבר
חייבא. עידן בחיר לאגחא קרבא
ועידן בחיר למעבד שלמא: ט) מה
מותר אית לגבר פלח דהוא טרח
למעבד אוצרין ולמכנש ממון, אילולי
מסתייע במזלא דלעילא: י) חזיתי ית
גוון איסורין ופורענותא דיהב יי לבני אנשא דאינון רשיעין לסגפותהון ביה: יא) אמר שלמה
מלכא ברוח נבואה ית כולא עבד יי שפיר בעידניה. דחזיא מצותא דהות ביומי ירבעם בר נבט
למהוי ביומי שבע בר בכרי, ואתעכבת והות ביומי ירבעם בר נבט. דאלו הות ביומי שבע בר בכרי,
לא הוה מתבני בית מקדשא על עיסק עגלין דדהב דעבד ירבעם חייבא ושוינון חד בבית אל
וחד בדן, ומני פרוזדון על שביליא ופסקו עולי רגלאין. ובגין כן אתעכבת עד זמן דיתבני בית
מקדשא בגין דלא יעכבון ישראל למבני יתיה. אף ית שמא רבא דהוה כתיב ומפרש על אבן
שתיה כסי מנהון, דאשתמודע קדמוהי יצרא בישא דבלבהון. דאילו הוה מסיר ביד אנש הוה
משתמש ביה ומשכח בגויה מה דעתיד למהוי בסוף יומא עד עלמי עלמיא. ואף יום מותא

כסי

תפסיר הרס"ג

לאשתאת ווקת לאסכות ווקת
לאכלאם: ח) וקת לאמחבה ווקת לאבגצה,
וקת לאפתנה ווקת לאדעה: ט) פמא אפאיד
לאמכד, פי מא יכד פיה: י) תאמלת גמיע אגרץ
אלדי רזקה אללה בני אדם, לאעתנא בה:
יא) כל שי פעל פי וקתה חסנא, תם אן אעתמאדאת
אדניא ואכלף, (נ"א ואכל) בהא געלה פי קלובהם
וטביעתהם, דון אן ידרך אאנסאן, אלדי עמלה

אלרב

רש"י

שנאמר (ויקרא כו) ואבדתם בגוים: **עת לשמור.** (במדבר ו) יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו: **ועת להשליך.** (דברים כט)
וישליכם אל ארץ אחרת: ז) **עת לקרוע.** מלכות בית דוד (מלכים א יד) ואקרע את הממלכה וגו': **ועת לתפור.** (יחזקאל לז)
והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: **עת לחשות.** פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא' (ויקרא י) וידום אהרן וזכה
שנתייחד הדבור עמו שנאמר (שם י) וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת: **ועת לדבר.** (שמות טו) אז ישיר משה (שופטי' ה)
ותשר דבורה. (הושע יד) קחו עמכם דברים: ח) **עת לאהוב.** ואהבך. **ועת לשנא.** שנאמר (שם ט) כל רעתם בגלגל על כן שנאתים:
ט) **מה יתרון העושה.** מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: י) **הענין.** המנהג: **לענות.** להתנהג:
יא) **יפה בעתו.** בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב, ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: **גם את העלם
נתן בלבם וגו'.** גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא
האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו וכמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות
ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל עשה יפה
בעתו זה שים עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם

מן

יב יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ
וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ יג וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים
הִיא׃ יד יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים
הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ
אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃
טו מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר
הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃ טז וְעוֹד
רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה
הרשע

כסי מנהון, בגין דלא יהודע לגבר מן רישא מה דעתיד למהוי בסופא: יב) אמר שלמה מלכא ברוח נבואה, ידעית ארום לית טב בהון בבני אנשא ארום אלהין למחדי בחדות אוריתא ולמעבד טב ביומי חיוהי: יג) ואוף כל אנש דייכול וישתי ויחזי טב ביומוי ויחסין לבנוי בעידן מותיה. כל טרחותיה מתנן דאתיהיבת ליה מן קדם יי היא: יד) ידעית ברוח נבואה ארום כל דיעביד יי בעלמא בין טב לביש. כל דאתגזר מפומיה הוא יהי לעלם, עלוהי לית רשו לגבר לאוספא ומניה לית רשו לגבר לבצרא. ובעידן דייתי פורענותא בעלמא, יי הוא דעבד בגין דידחלון בני אנשא מן קדמוהי: טו) מה דהוה מן קדמת דנא הא כבר הוא דאתי, ומה דעתיד למהוי בסוף יומיא, הא כבר הוה. וליום דינא רבא, עתיד יי למתבע חשיכא ומסכינא מן ידוהי דרשיעא דרדיף ליה: טז) ועוד חזיתי תחות שמשא בעלמא הדין, אתר בית דינא דדייני שקרא תמן יחייבון לזכאה למיפק חייבא בדיניה, ואתר דמשתכח תמן גבר זכאי, תמן משתכח גוברא חייבא למשלט ביה, בגין חובי דרא בישא:
אמרית

תפסיר הרס"ג

אלרב̄, מן אלאבתדא אלי אלאנתהא: יב) עלמת אן לא מסתחסן מנהם, אלא מן יסתר̄ מנהם, ויעמל כ̇ירא פי חיאתה̇: יג) ואיצא כל אנסאן יעטיה אלרב, אן יאכל וישרב, ויראכ̇יר פי כד̇ה, הי הבה מן ענד אללה: יד) עלמת אן אלד̇י יפעלה אלרב̄ הו אלכאין אבדא, לא מזיד עליה, ולא נ̇קצאן מנה, והו קד חכם באלתקוא מנה: טו) וחכם אלמאצ̇י הו חכם אלקאים, וחכם אלמסתאנף הו אלמרתסם פי אלסלף, ופי כ̇לא אלזמאניין, אלרב יטאלב אלמתבע אלמצ̇לום: טז) וסוא הד̇א ראית פי דאר אלדניא, אן מנזלה' אלנצפה מנזלה' אלצ̇לם, ומרתבת אלצ̇טק מרתבת אלפסק: יז) פקלת פי
קלבי

רש"י

מן הבריות: יב) ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב לבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: יג) וראה טוב. תורה ומצות: יד) ידעתי כי כל אשר יעשה. הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון וכשנשתנה האלהים גזר ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים נשתנה הלוך החמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שייראו מלפניו, חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו, ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד, כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותו וליראה מלפניו: טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשיו רודף (מלאכי א) ואהב את יעקב ואת עשיו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה: ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה. כאשר בראשונה כן באחרונה. אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם: והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: טז) מקום המשפט וגו'. ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה (ישעיה א) מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנא' (מיכה ג) ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורענותם: מקום הצדק. שער התוך שהיה מקום חתוך הלכות: שמה הרשע. שם ישבו שר סכום רב סרים נרגל שראצר רב מג נבוכדנצר וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות: שמה הרשע. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמ"ץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא

הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע: יז אָמַרְתִּי
אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט
הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה
שָׁם: יח אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי
הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה
הֵמָּה לָהֶם: יט כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה
הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת
זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה
אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל: כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם
אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־
הֶעָפָר: כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה
הִיא לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא

למטה

יז) אמרית אנא בלבי, ית זכאה וית
חייבא ידין יי ביום דינא רבא. ארום
עידן מתעביד לכל עסקא. ועל כל
עובדא דעבדו בעלמא הדין יתדנון תמן:
יח) אמרית אנא בלבי, על עיסק בני
אנשא דייתון עליהון מכתשין ומרעין
בישין בגין לנסואיהון ובגין למבחנהון
עבד יי, למחזי אין תייבין בתיובתא
ישתביק להון ויתסון. ורשיעיא דאינון
כבעירא לא תייבין, בגין כן אינון
מתווכחין בהון. לאבאשא להון: יט) ארום
ארעון אנשא חייבא וארעין בעירא
מסאבא ארעון חד לכולהון. והיכמא
דתמות בעירא מסאבא. כן ימות דין
דלא תאיב בתיובתא קדם מותיה.
ונשמת רוח תרויהון כחדא אתדן לכל
גון. ושארות גוברא חייבא מן בעירא מסאבא, מדעם בין תרויהון אלהין בית קבורתא. ארום כולא
הבלו: כ) כולא אזלין לאתר חד. כל דיירי ארעא אתבריאו מן עפרא, וכד ימותון כולהון עתידין
למתב לעפרא: כא) מן הוא חכימא דידע אין רוח נשמתא דבני אנשא הסלקא היא לעילא לרקיעא.

ורוח

תפסיר הרס"ג

קלבי, אן אללה לה מוקף יחאכם פיה אלצאלח
ואלטאלח, ואן וקת מעדא לכל מראד, ולכל
אלכליקה הנאך: יח) וצרת אקול פי קלבי, עלא
מא יתקאולונה אלנאס, למא ארצחהם אללה
ואשהרהם, ולירון, הם דואתהם אן הם בהאים:
יט) ואן אלנאס פי הדא אלדאר ערץ, וכדלך
אלבהאים בהא ערץ, וערץ ואחד להם, וכמות
הדא מות הדא, וקד תסאוייא פי אלרוח אלחיואני,
ופצל אלנאס מן אלבהאים מעדום, לאן אלכל מסתחיל:
כ) ואלגמיע עאיד אלי מוצע ואחד, לאן אלגמיע
כאנו מן אלתראב, ואליה מנצרפהם: כא) ומן
מנהם יפטן ויעלם, באן ארואח אלנאס הי אלמרתקייה

צעידא

רש"י

באתנחתא וסוף פסוק): יז) **אמרתי אני בלבי וגו'.** לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואע"פ שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו. כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות. ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: **ועל כל המעשה.** שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה. שם באותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבא חוטרי מילי ואבי דרי הוסבנא: יח) **אמרתי אני בלבי.** בראותי כל זאת: **על דברת בני האדם.** שאחזו להם מדת גאוה לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: **לברם.** (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררותם כלום ולהראותם שהם ואף השרים והמלכים: **בהמה המה להם.** כשאר בהמה והיה המה לעצמם: יט) **כי מקרה בני האדם וגו'.** הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן. כי כשם שזה מת כך זה מת: **ומותר האדם מן הבהמה אין.** ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר: כא) **מי יודע.** כמו (יואל ב יד) מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה:

וראיתי

לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ כב וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר
יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי
יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃
ד א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים
אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה ׀ דִּמְעַת
הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם
כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם׃ ב וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים
שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים
עֲדֶנָה׃ ג וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא
הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ד וְרָאִיתִי אֲנִי

את

ורוח נשמתא דבעירא הנחתא היא לרע לארעא: כב) וחזית ארום לית טב בעלמא הדין מדיחדי אנש בעובדוי טבין וייכול וישתי ויוטיב לביה, ארום הוא חולקיה טב בעלמא הדין למקני ביה עלמא דאתי דלא יימר אנש בלביה למא דין אנא מבזביז ממונא למעבד צדקתא, טב לי דאשבקיניה לברי בתראי או אתזן מניה בעידן סיבתי, ארום מן הוא דיעליניה למחזי מה דעתיד למהוי בתרוהי:
ד א) ותבית אנא וחזית ית כל אניסין דאתעבידו לצדיקיא בעלמא הדין תחות שמשא מן יד דחקיהון ולית דימליל להון תנחומין, ולית למפרקהון מן יד אניסיהון בתקוף ידא ובחילא, ולית דינחים להון: ב) ושבחית אנא ית שכיביא דהא כבר מיתו ולא חזו פורענותא דאתיא בעלמא בתר מותיהון. יתיר מן חייא דאינון קיימין בעלמא הדין בעקא עד כען: ג) ושפיר מן תרויהון ית דעד כען לא הוה ולא אתברי בעלמא, דלא חזא ית עובדא בישא דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: ד) וחזית אנא ית כל טורחא וית כל אוטבות עובדא דעבדין בני אנשא, ארום היא קנאתא דקני גבר לחבריה למעבד כותיה, דמקני ליה למעבד טבא כותיה, מימרא

דשמיא

תפסיר הרס"ג

צעודא, וארואח אלבהאים הי אלמנחטה ספלא:
כב) וראית אן לא כ'יר פי הד'ה אלדניא מן פרח אלאנסאן בכסבה, לאנה קסמה, לאן מן יסוקה, לישאהד אלמתהיי בעדה:
ד א) ת'ם אנצרפת ותאמלת גמיע אלמג'שומין פי דאר אלדניא, פאד'י בדמועהם תהטל דון מען להם, ומן אידי ג'אשמיהם קהרא, דון מען להם: ב) פצרת אפצ'ל אלמותי' אלד'י מאתו, מן אלאחיא אלבאקיין אלי' אלאן: ג) ואפצ'ל מן כלאהמא, אלג'יר מוגוד אלי' אלאן, אלד'י לא ישאהד הד'י' אלאמר אלקביח, אלמעמול תחת אלשמס: ד) ת'ם אני ראית, גמיע כד' אלדניא וגמיע אעמאלהא, אנהא

מנאפסת

רש"י

כב) וראיתי. בכל אלה: כי אין טוב. לאדם: מאשר ישמח האדם במעשיו. מיגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להרבות לא לו: כי הוא חלקו. יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו לראות. לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יצליחו: ד. א) ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש: את כל העשקים. הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: תחת השמש. תחת הליפים של התורה: והנה דמעת העשקים. בוכים על נפשותיהם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר (תהלים פד ז) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: ב) שבכבר מתו. עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדוחתם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהן וכגון דוד אבי שלא נעניתי אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (דה"ב ו מב) זכרה לחסדי דוד עבדך: ג) עדן. עדיין: אשר לא ראה את המעשה. ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד דורות שקימטו להבראות ולא נבראו: ד) וראיתי אני את כל עמל. הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה: ואת כל כשרון המעשה. שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמניחים הכל: כי היא קנאת איש. אשר היא קנאת איש:

מרעהו

את־כל־עמל ואת כל־כשרון המעשה כי
היא קנאת־איש מרעהו גם־זה הבל ורעות
רוח: ה הכסיל חבק את־ידיו ואכל את־
בשרו: ו טוב מלא כף נחת ממלא חפנים
עמל ורעות רוח: ז ושבתי אני ואראה
הבל תחת השמש: ח יש אחד ואין שני
גם בן ואח אין־לו ואין קץ לכל־עמלו גם־
עינו לא־תשבע עשר ולמי | אני עמל
ומחסר את־נפשי מטובה גם־זה הבל וענין
רע הוא: ט טובים השנים מן־האחד אשר
יש־להם שכר טוב בעמלם: י כי אם־יפלו

האחד

דשמיא יוטיב ליה, ודמקני ליה לביש
למעבד כבשתיה, מימרא דשמיא יבאיש
ליה, ואף דין הבלו לחייבא ותבירות
רוחא: ה) שטיא אזיל ומנפיף ית ידוי
בקיטא ולא צבי למטרח, ובסתוא ייכול
ית כל מה דאית ליה ואפילו כסו מעל
משך בסריה: ו) טב לגבר מלי חופניה
מיכלא בהניית נפש ובלא גזילא וחטופין,
מן תרין חופנין מליין מיכלא בגזילא
וחטופין, ועתיד לשלמא בדינא בטורחא
ובתבירות רוחא: ז) ותבית אנא וחזית
הבלו דאתגזר למהוי בעלמא הדין תחות
שמשא: ח) אית גבר יחידי ולית תניין
בר מניה, אף ברא ואף אחא לית ליה
למירת ית נכסוי, ולית סוף לכל טורחיה,
ואף עיניה לא תיכול למסבע עותרא. ולא יימר בלביה למא דנן אנא טרח ומחסר ית נפשי מטיבותא,
אקום כען ואעביד מניה צדקתא ואחדי בעלמא הדין עם בני אנשא, ולעלמא דאתי עם צדיקיא. אף
דין הבלו וגרון ביש הוא: ט) טבין תרין צדיקיא בדרא יתיר מן חדא, ואנון דמדברין במזלא ומשתמעין
מליהון, דאית להון אגר טב לעלמא דאתי בטורחיהון דטרחו לסוברא ית דריהון: י) ארום אלהין
אין יפול חד מנהון על ערסא וישכוב מרע, חדא יקים ית חבריה בצלותיה, דאלו חד דהוא זכאי

בלחורוהי

תפסיר הרס"ג

מנאפסת אמר לצאחבה, ואנהא הבא ומראעת
רוח: ה) ואן אגאהל עאגז פי נפסה, מעאנק
ידיה, ואכל לחמה: ו) יקול אן מלא כף מן
דעה וראחה, כיר מן מלו חפניה כדא
ומראעת רוח: ז) תם עדית וראית הבא תחת
אשמס: ח) תגד ואחדא פרידא דון תאן, ולא
אבן ואך לה, ומע דאך לא חד לכדה, ועינאה
לא תשבע יסארא, ולמן אנא סאני ומעוז נפסי
מן אכיר, ולקד הדי הבא וענא שדידא:
ט) ואתנין אמצטחבאן אפצל מן אואחד אפריד,
לאן להמא רבח גייד פי מא יתנאולונה: י) ואן
וקע אחדהמא, פאתאני יקים צאחבה, ומא

אצעב

רש"י

מרעהו: ה) הכסיל. הרשע: חובק את ידיו. ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו. ליום הדין שרואה לדיקים בכבוד והוא נידון. כך נדרש בספרי: ו) טוב מלא כף נחת. להיות קונה נכסים מעט מיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו: ממלא חפנים. נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום: ז) תחת השמש. כמו תחת השמים: ח) יש אחד ואין שני. יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו. אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח. ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן. ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויוצא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו. יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עינו לא תשבע עושר. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה לומד אדם מתלמידיו. ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל. מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: ט) טובים השנים. לכל דבר: מן האחד. לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם. הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: י) כי אם יפולו. כמשמעו. ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק אשר שמע מפי

הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִי לוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל
וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ׃ יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם
וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם׃ יב וְאִם־יִתְקְפוֹ
הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ
לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק׃ יג טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם
מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד׃
יד כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם
בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃ טו רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים
הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי

אשר

בלחודוהי בדריה, בעידן דיפול על ערסיה וישכוב מרע, לית ליה בדריה חבר תניין לצלאה עלוהי, אלהין בזכותיה יקום ממרעיה: יא) אף אין דמכין תרין גבר ואנתתיה ושחין להון בסתוא, ולחד איכדין ישחן: יב) ואין יקום גבר רשיעא ותקיפא בדרא ועובדוהי מקולקלין ומסתקפין לאיתאה פורענותא בעלמא, קיימין תרין צדיקיא לקבליה ומבטלין פורענותא בזכותהון. וכמה יאיין תלתא צדיקיא דאנון בדרא ושלם ביניהון, כתיכא דמגדלא תלת תלת נימין דלא בבהילו אתנתק: יג) טב הוא אברהם דהוא רביא מסכן והות ביה רוח נבואה מן קדם יי ואשתמודע ליה מריה במהוייה בר תלת שנין ולא צבי למפלח לטעוותא, יתיר מן נמרוד רשיעא דהוא מלכא סיב טפש, ומן בגלל דלא צבי אברהם למפלח לטעוותא רמוהי לגו אתון נורא יקידתא ואתרחיש ליה ניסא מן רבון עלמא ושיזביה מתמן. ואפילו מן בתר הכי לא הוה מנדעא בנמרוד לאזדהרא עוד בדיל דלא למפלח לטעוותא דהוה פלח מלקדמין: יד) ארום מן גניסת פלחי טעוותא נפק אברהם ומלך על ארע כנענאי, ארום אף ביומי מלכותיה דאברהם אתעביד נמרוד מסכינא בעלמא: טו) אמר שלמה מלכא ברוח נבואה מן קדם יי, חזיתי ית כל חייא דאזלין בטפשותהון

לסרבא

תפסיר הרס"ג

אצעב אלואחד אלד̇י וקע דון מקים לה: יא) ואלאת̇נין אלד̇י אנצ̇געא תדאפיא. ואלואחד כיף יצח לה ד̇לך: יב) ואן תגלב אחד, באחדהמא קואמה מעא, ואלכ̇יט אלד̇י כאן מת̇לת̇א לם ינסחל בסרעה: יג) אפצ̇ל צבי פקיר עאלם, מן מלך שיך וגאהל, אלד̇י לא יערף אלאחתדא אבדא: יד) לאנה חצל אלי מרתבת אלמלך, כאלכ̇ארג מן אלסגן, לאנה מתוולד פי ראיסתה פקירא: טו) ולמא תאמלת גמיע אלכ̇לק, אלסאירין תחת אלשמס, מע אלפתא אלת̇אני, אלת̇אבת מכאנתה:

אלפית

רש"י

רבו בא חבירו ומעמידו על האמת: ואי לו. ואוי לו: יא) וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים: יב) ואם יתקפו האחד. אם באו לסטים עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו, שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר (ישעיה נט כא) לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. בפנים אחרים נדרש במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם: יג) טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האברים שומעים לו כמו ליה"ר: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. זה יה"ר שהוא שליט על כל האברים. זקן שמשעה שנולד הולד הוא נתון בו שנאמר (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: יד) כי מבית הסורים יצא למלוך. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש. ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו. אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו. כי מבית האסורים יצא למלוך. כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי סמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א כמו (ישעיה יג כא) לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים. וכן דוד (ש"ב ז) אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש. כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים וכן (איוב יא יב) ועיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם: נולד עשה ולשון הוה הוא. טו) ראיתי את כל החיים וגו'. מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם (בראשית ו יט) ומכל

החי

אשר יעמד תחתיו: טז אין־קץ לכל־העם לכל אשר־היה לפניהם גם האחרונים לא ישמחו־בו כי־גם־זה הבל ורעיון רוח: יז שמר רגלך כאשר תלך אל־בית האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי־אינם יודעים לעשות רע: ה א אל־תבהל על־פיך ולבך אל־ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על־הארץ על־כן יהיו דבריך מעטים: ב כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים:

כאשר

לסרבא על רחבעם ברי תחות שמשא ומפלגין ליה ית מלכותא לאתיהבא לירבעם בר נבט. ברם שבטא דבנימין ויהודה הוה לבהון שלים עם רביא, הוא רחבעם ברי דהוא תניין למלכותי דיקום וימלוך באתר אחסנתיה בירושלם: טז) לית סוף לכל עמא בית ישראל לכל צדיקיא דהוה מדבר קדמיהון, ברם אנון יעטוהי בחכמתא למיקל נירא מעליהון, ובטפשותיה אזל ואתייעט עם עולימיא ואנון יעטוהי בטפשותא לייקרא ניר מלכותא על עמא בית ישראל, ושבק מלכת סביא ואזל במלכת בתראי ברם אנון בתראי תוהו בתר כי ולא חדו ביה, ואינון גרמו עלוהי לאסתקפא למהוי מתפלגין מניה עשרתי שבטיא ומלך עליהון ירבעם חייבא. אמרית, אף דין הבלו לרחבעם ברי ותבירות רוחא לדדיליה: יז) אנת בר נש טר רגלך בעידן דתיזיל לבית מקדשא דיי לצלאה דלא תהך תמן מלי חובין קדם עד לא תתוב, ותהי מקריב אודנך לקבלא אולפן אוריתא מן כהניא וחכימיא ולא תהי כטפשיא דמקרבין קורבנא על חוביהון ולא תייבין מן עובדיהון בישיא דאחידין בידיהון, וליתוהי מקביל ברעוא, ארום ליתיהון ידעין למעבד בין טב לביש: ה א) לא תבהיל על מימרך לשבשא ית מילי פומך, ולבך לא יוחי לאפקא ממלל בעידן דאת מצלי קדם יי, ארום יי שליט על כל עלמא ויתיב על כורסי יקריה בשמי מרומא, ואנת יתיב על ארעא, בגין כן יהון מילי פומך קלילין: ב) ארום היכמא דאתי חלמא על הרהורי לבא, וסגיאות קל שטיא בסגיאות פתגמין בטילין:

בעידן

תפסיר הרס"ג

טז) אפית ג׳מלתהם דון חד ונהאיה, לגמיע מן קבלה, מע אמתאכ׳רין מנהם ג׳יר סארין, ואן הד׳י מסתחיל ומהואה׳ ארוח: יז) אחפט׳ קדמך ענד מא תסיר אלי בית אלה, ואקרב מן אסמע ואקבול, מן אעטא אגהאל דבאיחא, לאנהם פי חאל לא ילקנון ענד פעל אשר: ה א) לא תבאדר עלא פאך, וקלבך לא יסרע לאכ׳ראג אכלאם בין ידי אלה, לאנה פי אסמא ואנת עלי׳ אארץ, לד׳לך יכון כלאמך קלילא: ב) וכאנבעאת אאחלאם בכ׳תרה׳ אמעאני

כדאך

רש"י

החי: עם הילד השני. אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו: טז) אין קץ לכל העם. פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר (איוב כא ח) זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם: לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים. דור הפלגה: לא ישמחו. גם הם בטוב הניתן בידם: כי גם זה. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחר יצרו: יז) שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב ושמור עצמך שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב. הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוי טוב וקרוב להקב"ה: מתת הכסילים זבח. שיחטא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו: ה. א) להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה כלפי מעלה: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה אימת חלש על הגבור וכ"ש גבור למעלה וחלש למטה: ב) כי בא החלום ברוב ענין. כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע

לכך

ג כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר
לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר
שַׁלֵּם׃ ד טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא
תְשַׁלֵּם׃ ה אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־
בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה
הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל
אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ו כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים
וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא׃ ז אִם־
עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה
אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ
שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ ח וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל
הוא

ג) בְּעִידָּן דְּתִדַּר נִדְרָא קֳדָם יְיָ לָא תְאַחַר לְשַׁלָּמוּתֵיהּ, אֲרוּם בְּגִין כֵּן לֵית רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּטִפְּשַׁיָּא מִן בְּגַלַל דִּמְעַכְּבִין נִדְרֵיהוֹן וְלָא מְשַׁלְּמִין. וְאַנְתְּ יָת דְּתִנְדַּר שַׁלֵּים: ד) טָב לָךְ דְּלָא תִנְדַּר, מִדְּתִנְדַּר וְלָא תְשַׁלֵּים: ה) לָא תְּנַבֵּיל יָת מֵימַר פּוּמָךְ לְמִגְרַם דִּין גֵּיהִנָּם עַל בִּסְרָךְ, וּבְיוֹם דִּינָא רַבָּא לָא תִיכּוֹל לְמֵימַר קֳדָם מַלְאֲכָא אַכְזְרָאָה דְּרָדֵי בָךְ אֲרוּם שָׁלוּתָא הִיא, לְמָא דֵין יִתְקַף רוּגְזָא דַיְיָ עַל קָל מֵימְרָךְ דְּאִתְאֲמַר בִּגְנוּתָא, וִיחַבֵּיל יָת עוֹבָדֵי יְדָךְ: ו) אֲרוּם בִּסְגִיאוּת חַלְמִין דִּנְבִיֵּי שִׁקְרָא וְהַבְלִין דְבַעֲלֵי חֲרָשִׁין וּמִלִּין סַגִּיאִין דְּרַשִׁיעַיָּא לָא תְהֵימִין, אֲרוּם חַכִּימַיָּא צַדִּיקַיָּא תְּהֵי מְשַׁמֵּישׁ וּמִנְּהוֹן תִּתְבַּע אוּלְפָן, וּמִן קֳדָם יְיָ תְּהֵי דָחֵיל: ז) אִין אֲנִיסוּת מִסְכֵּינִין וְגֵזֵילָא דְּדִין וּצְדַקְתָּא תִּתְחֵמֵי בְּקַרְתָּא, לָא תִתְמַה בְּלִבָּךְ לְמֵימַר אֵיכְדֵין רְעוּתָא דַיְיָ עַל כָּל אִלֵּין, אֲרוּם עַל שְׁמֵי מְרוֹמָא נְטִירִין עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בֵּין טָב לְבִישׁ, וּמִן קֳדָמוֹהִי מִשְׁתַּלְּחִין גּוּבְרִין גֵּיוָתָנִין וְתַקִּיפִין לְמִרְדֵּי בְּרַשִׁיעַיָּא וּלְמִהֱוֵיהוֹן מִתְמַנַּן רַבְּנִין עֲלֵיהוֹן: ח) וּמוֹתַר שְׁבַח פּוּלְחָנוּת אַרְעָא עַל כּוֹלָּא הִיא. דִּבְעִידָּן דְּמָרְדִין
בני

תפסיר הרס"ג

כד׳אך אנבעאת׳ צות ג׳אהל בכת׳רה׳ כלאם: ג) ענד מא תנד׳ר נד׳רא לאלה רבך, לא תוכ׳ר אלופא בה, לאן לא מראד פי אלג׳האל, אלד׳י תנד׳ר בה אסרע בופאיה: ד) כ׳יר אן לא תנד׳ר, מן דון אן תנד׳ר מן דון ופאיה: ה) לא תג׳על פאך סבבא לצ׳לם ד׳אתך, ולא תקול קדאם אלרסול אנך סהית, ללא יסכ׳ט אלרב עלי כלאמך, ויפסד מכאסבך: ו) וענד תג׳לב אלאחלאם ואלהבאא, ואלכלאם אלג׳זיר, כ׳ד׳ בתקוא אלה: ז) אן ראית ג׳שם אלפקרא, וג׳צב דו אלחק חקה מתאיידא פי אלמדן, פלא תתעג׳בן מן הד׳י אלמראד, לאן מסתעליא פוק אלמרתקבא, ראצדא מתשרפא, מתטלעא עליהם: ח) ופצ׳ילה אלארץ שאמלה לאלכל, חתא אלמלך מסתעבדא לאלחקל ואלציאע:
מחב

רש"י

לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: ג) אין חפץ בכסילים. אין חפץ לפני הקב"ה ברשעים הנודרים ואין משלמים: ה) אל תתן את פיך. בנדר: לחטיא את בשרך. שיפקוד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך. שליח הבא לתובעך לצדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא. בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שתהי' יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשי ידיך. מצות שהיו בידך שעשית כבר אבדתם, כך נדרש במדרש: על קולך. בשביל קולך: ו) כי ברוב חלומות וגו'. אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל דברים הרבה לפרש מאת המקום: כי את האלהים ירא. הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את אלהים ירא: אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק: אל תתמה. על חפצו של מקום שיביא עליהם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: וגזל משפט. גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקדוש ברוך הוא משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו (איוב יד טז) ולא תשמור על חטאתי (ישעיה כז ג) שומר אמונים (בראשית לז יא) שמר את הדבר: ח) ויתרון ארץ בכל הוא: ויתרון של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום. בכל הוא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע
אפי'

הוּא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ ט אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־
יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־
זֶה הָבֶל׃ י בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ
וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו׃
יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה
יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן׃
יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר

שמור

תרגום

בני מלכותא ומלכא מתיהיב בפצחיהון מן קדמיהון, אין לית ליה עבור למיכל ההוא מלכא, לגבר פלח בחקלא מתעביד עבד משתעבד: ט) גבר תגר דרחים למקני כסף ומרי פרקמטיא, לא ישבע למצבר כסף. ומן דרחים למכנש ממון יתיר, לית ליה שבח בעלמא דאתי, אין לא יעביד מניה צדקתא, בגין דלית ליה אגר עלל למיכל, אף דין הבלו: י) בזמן דסגיא טיבותא בעלמא, סגיאן אוף בני אנשא דייכלונה, ומה הנאה אית למרהא דיצבריניה, אין לא יעביד מנה טיבותא, בגין דיחזי בעלמא דאתי יהיבת אגרהא בעינוי: יא) בסימא דמיכת גוברא דפלח למרי עלמא בלבב שלים ואית ליה ביתא על בית קבורתיה, אין זעירות שנין ייחי אין סגיאות שנין, בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין, ולעלמא דאתי, אגר עובדי ידוי יחסין. וחכמת אורייתא דיי לגבר דהוא עתיר בחכמתא, היכמא דאתעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא, כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבקיניה בלחודוהי, היכמא דלא שבקת אתתא לגוברה בלחודוהי לדמכא: יג) אית בשתא מרעיתא חמית

בעלמא

תפסיר הרס"ג

ט) מחב ﭏפצה לא יקתנע בהא ולא ישבע מנהא, ומן יחב ﭏאחתפאל לא ﭏתמאר לה, והדי איצא מסתחיל: י) ענד מא תכתיר ﭏנעם כתר אכליהא, ולא טאיל לארבאבהא, גיר ﭏמשאהדה ורויה' ﭏעין: יא) ונום ﭏמתצרף לדיד, לאנה מא חצלה מן קליל וכתיר אכלה, וכתרה' יסאר ﭏמוסר לא יהנאה ﭏנום: יג) ראית תחת ﭏשמס בלייה חאה, יסארא מחרוסא לצאחבה ליבתלי

בה

רש"י

אפי' ע"י יתושין כדרך שעשה לטיטוס: **מלך לשדה נעבד.** הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריב' ולשלם שכרה לבוניה: ט) **אהב כסף לא ישבע כסף.** אוהב מצות לא ישבע מהם: **ומי אוהב בהמון.** מצות רבות: **לא תבואה.** ואין באחד מהם מצוה מסויימת וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה: **גם זה הבל.** כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שסמכן הכ' יחד. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: **אוהב כסף לא ישבע כסף.** לא יאכל כסף: **ומי אוהב בהמון.** בממון: **לא תבואה.** שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא: **מלך לשדה נעבד.** מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: **אוהב כסף.** אוהב תורה אינו שבע בה: **ואהב בהמון.** תורה: **לא תבואה.** שיש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו. כל אלו בויקרא רבה: י) **ברבות הטובה.** כשישראל מטיבין מעשיהם: **רבו אוכליה.** מתן שכר המצות: **ומה כשרון לבעליה.** להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: **כי אם ראות עיניו.** שרוא' שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר נעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: **ברבות הטובה רבו אוכליה.** שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה: **ומה כשרון לבעליה.** לפני הקב"ה: **כי אם ראות עיניו.** שאמר ונעשה רצונו: יא) **מתוקה שנת העובד.** עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: **והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.** ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד"א מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה. משה פרנס את ישראל מ' שנה ושמואל הנביא פרנס עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנא' (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש בתנחומא: **והשבע לעשיר.** בעל שמועות: **איננו מניח לו לישון.** בקבר שנאמר (שיר ז י) דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: יב) **עושר שמור לבעליו לרעתו** כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: יג) **ואין בידו מאומה.** אף

זכות

שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ׃ יג וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא
בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה׃
יד כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת
כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ
בְּיָדוֹ׃ טו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא
כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ׃ טז גַּם
כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ
וָקָצֶף׃ יז הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־
יָפֶה לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־
עֲמָלוֹ | שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־
חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃
יח גַּם כָּל־הָאָדָם · אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים
עשר

בעלמא הדין תחות שמשא ולית ליה
אסו. גבר דיכנוש עותרא ולא יעביד מניה
טב, לסוף יומיא, ההוא עותרא נטיר
ליה לאבאשא ליה לעלמא דאתי׃
יג) וההוא עותרא דשבק לבריה, בתר
מותיה יהובד על דקנא ליה בגוון ביש,
ולא יתקיים ביד בריה דיוליד ולא
ישתאר ליה בידוי מדעם׃ יד) היכמא
דנפק ממעי אמיה ערטילאי בלא כסו
ובלא מדעם טב, כדין יתוב למיזל לבית
קבורתיה חסיר מן זכותא, היכמא
דאתא בעלמא הדין, ומדעם אגר טב
לא יקביל בטורחיה לסוברא עמיה
לעלמא דהוא אזיל למהוי לזכו בידיה׃
טו) ואוף דא בישתא מרעיתא ולית לה
אסו, דכל קביל דאתא לעלמא הדין
חסיר מן זכותא, כדין ייזיל לעלמא ההוא. ומה מותר הוה ליה דטרח לקבלת רוחיה׃ טז) אוף כל
יומוהי בחשוכא שרא בדיל דלחמיה בלחודוהי טעים. ובנסים סגי חיי, ובמרעין ורגז הוו חיוהי׃
יז) והא דחזית אנא, טבא הוא לבני אנשא ודשפיר להון למעבד בעלמא הדין, דייכלון וישתון מן
טורחיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא וחטוף, ולמיטר ית פתגמי אוריתא ולמיחן עניי נכסא,
מן בגלל דיחזון טבתא בכל טורחיהון דטרחו בעלמא הדין תחות שמשא, מנין יומי חיוהי דגבר
דיהב ליה יי במזליה. ארום הוא חולקיה ולית אחרן בר מניה׃ יח) אוף כל אנש דיהב ליה יי
עותר ונכסין ואשלטיה למיכל מניה בעלמא הדין ולמעבד מניה צדקתא ולקבלא אגר שלים לעלמא
דאתי

תפסיר הרס"ג

בה׃ יג) ויתלף דׂלך אליסאר בתנאול סו, ויולד
אבנא, דון שי מעה׃ יד) בחסב מא כׂרג מן בטן
אמׂה, ינקלב עריאנא, חסב מא גא דון אן יחמל
שיא מן כדׂה בידה׃ טו) והדׂה אבליה אלאכׂה,
פאנׂה בחסב מא חצל פי אלדניא כׂדאך ינקלב
ענהא, ואי פצׂל לה, אדׂי כד לאלהבא ואלריח׃
טז) פצאר גמיע עמׂרה פי צׂלאם ימצׂי, ואלאם
כׂתירה וכׂדאך מרצׂה יכתׂר ותסכׂטה׃ יז) הדׂי
הו אלדׂי ראיתׂה ואסתאצבתׂה אן אלדׂי יגמׂל
ויחסן ליאכל וישרב, וינאל כׂירא, פי גמיע כדׂה
אלדׂי יכדׂה תחת אלשמס מדׂה׳ איאם חיאתה, אלדׂי
רזקׂה אללה, פאנׂה קסמׂה וחׂצׂה׃
יח) ואי אנסאן, רזקׂה אללה יסארא ומאלא, ומכנׂה
אללה ליאכׂל מנׂה, וליאכׂד באופאר חׂץ נציבׂה
וליפרח

רש"י

זכות אבות׃ יד) ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות לדקה שעשה בממונו בחייו׃ טו) כל עמת שבא. אותו הממון כן ילך׃ טז) וחליו. כמו וחולי והוי"ו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד כ) חיתו יער׃ יז) לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו׃ יח) והשליטו לאכול ממנו. בחייו׃
ולשאת

עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת
אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים
הִיא׃ יט כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו
כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ו א יֵשׁ
רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא
עַל־הָאָדָם׃ ב אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים
עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀
מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים
לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל
וָחֳלִי רָע הוּא׃ ג אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים
רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ
לֹא־תִשְׂבַּע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה

לו

דאתי, ולמבדח בטורחיה עם צדיקיא. הא דא מתנא דאתיהיבת ליה במזליה מן קדם יי היא: יט) ארום לא יומין סגיאין חיי אנש דידכר ית יומי חיוהי כמה מנהון עתידין למהוי טבין וכמה מנהון עתידין למהוי בישין מטול דלא אתמסרו לבני אנשא, ארום מן קדם יי אתגזר עלוהי כמה יומין יסתגף וכמה יומין יחדי בחדות לביה:
ו א) אית בשתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא, ורבתא היא על בני אנשא: ב) גבר דיהב ליה יי במזליה עותר ויקר ונכסין וליתוהי מחסר לנפשיה מכל דיתרעי, ולא אשלטיה יי על עותריה למטעם מניה, אלהין ימות בלא ולד, ולא חס על קריביה לאחסנותיה ליה, ארום אנתתיה תהא מתנסבא לגבר חילוני ויחסניניה וייכליניה, כל דין גרמו ליה חובוהי דלא עבד מניה מדעם טב, ואתהפיך עותריה למהוי ליה להבלו ולמרעא בישא: ג) אין יוליד גבר מאה בנין ושנין סגיאין ייחי ובשולטנותא ורבנותא הוא דיהון יומי שנוהי, ונפשיה לא

שבעת

תפסיר הרס"ג

וליפרח בכדה, פאנהא הבה' אלה: יט) פלים כתיר ידכר איאם חיאתה. אי' אן ילהמה אלה, ויעינה עלי' לדתה ופרח קלבה:
ו א) מוגוד באס, שאהדתה תחת אלשמס, והו כביר שדיד עלי' אלנאס: ב) אמר ירזקה אלה יסארא ומאלא וכראמה, ולם ינקצה שייא מן גמיע מא ישתהיה ולם ימכנה אלרב אלאכל מנה, בל אנסאן אגנבי יאכלה, ואן הדא מסתחיל ואמר עצים ומרץ צעב: ג) ואן אולד אמר מאיה' ולדא מתלא, ועאש סנינא כתירא, ומע כתרתהא לא תשבע נפסה מן אלנעמה, ולא כאנת לה מקברה' דפן, קלת, אן אלסקט

אפצל

רש"י

ולשאת את חלקו. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: יט) **כי לא הרבה.** שאין אורך ימים בעולם הזה: **יזכור את ימי חייו.** כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטריח לאסוף הון יטריח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו: **כי האלהים מענה וגו'.** הקב"ה עדות קבועה לזה לעולם: **בשמחת לבו.** ששמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שהדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן בשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו'. ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה עדות בכתובים והעיד עליו (ש"א א ג) ועלה האיש ההוא מעירו: **מענה.** נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו (איוב לב ה) כי אין מענה בפי שלשת האנשים: **בשמחת לבו.** שהיה שמח ברגל': ו, א) **ורבה היא על האדם.** בהרבה בני אדם היא נוהגת: ב) **עושר ונכסים.** לפי פשוטו כמשמעו: **ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו.** שיהא שמח בחלקו למלאות קורת רוח בעשרו כי שואף לעסוק ולהרבות הון כענין שנאמר (חבקוק ב ה) והוא כמות ולא ישבע ולא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו. נמדרש אגדה בדברי תורה. עושר ונכסים וכבוד. מקרא משנה ואגדה ולא ישליטנו. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה. כי איש נכרי יאכלנו. זה בעל הגמרא: ג) **אם יוליד איש מאה.** בנים: **ורב שיהיו ימי שניו.** (ורב כון וכל טוב ימי שניו) שלו. ורב לשון די. די לכל טובה: **ונפשו לא תשבע.** מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה

שבידו

לוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ ד כִּי־בַהֶבֶל
בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃ ה גַּם־
שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃
ו וְאִלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא
רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃
ז כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא
תִמָּלֵא׃ ח כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל מַה־
לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים׃ ט טוֹב מַרְאֵה
עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃
י מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע אֲשֶׁר־
הוא

שבעת מן טיבותא דהות ליה על דרחים על עותריה ולא קנא מניה שמא טבא, אף בית קבורתא לא הות מזומנא ליה, אמרית אנא במימרי, דטב מניה שלילא דלא חזא עלמא הדין: ד) ארום בהבלותא אתא לעלמא הדין, ובחשוכא ייזיל לעלמא ההוא. ובחשוכא שמיה מתחפי, מן בגלל דלית ליה זכותא, ושום טב לא קנא למהוי מדכר: ה) ואף נהור אוריתא לא חמא ולא ידע בין טב לביש למבחן בין עלמא הדין לעלמא דאתי: ו) ואלולי הוו יומי חיוהי דגוברא תרין אלפין שנין ובאוריתא לא עסק ודינא וצדקתא לא עבד, בשבועת מימרא דיי, דביום מותיה נחתא נפשיה לגיהנם לאתר חד דכל חייביא אזלין תמן: ז) כל טורח דגוברא בדיל מזון פומיה הוא טרח, ועל מימר פומא דיי מיתיין, ואף נפשא דאנשא לא תשבע מיכלא ומשתיא: ח) ארום מה מותר אית לחכימא בעלמא הדין יתיר מן שטיא, בגין דרא בישא דלא מתקבל עליהון, ומה אית ליה להוא גוברא עניא למעבד, אלהין למעסק באוריתא דיי, בגין דינדע היכדין עתיד למהך כל קביל צדיקיא בגנתא דעדן: ט) טב לגוברא למחדי על מה דאית ליה ולמעבד צדקתא ולמחמי אגר טב על עובדוי ליום דינא רבא, מן דייזל לעלמא ההוא בסיגוף נפש. ברם דין לגוברא חייבא הבלו ותבירות רוחא: י) מה דהוה
בעלמא

תפסיר הרס"ג

אפצ׳ל מנה׃ ד) ואן אקבל בהבא ואנקלב בצ׳לאם, וכסא ט׳לאם אסמה׃ ה) ומא עאין שמסא ולא עלמהא, לה ראחה אכת׳ר מן הד׳א׃ ו) ולו אנה עאש, אלף סנין מצ׳אעפה, דון מנט׳ר, ת׳ם מצרף ג׳כל מוצ׳ע ואחד׃ ז) אד׳א כאן גמיע כד׳ אלאנסאן ותצרפה למא יגתד׳י בה, פאנפס אלשהואנייה לא תמתלי׃ ח) אי פצ׳ילה לחכים עלא אלג׳אהל, ומא להד׳א אלשקי אלעארף, באלסיר אלי אלחיוה׃ ט) אפצ׳ל מראיאת אלעינאן עלא מא תסיר אליה אלנפס, והד׳א איצ׳א מסתחיל ומראעאת רוח׃ י) אלד׳י כאן קדימא סמי אסמה, ושהר באנה אנסאנא, ולא טאקה לה,
ליכאצם

ר ש" י

שבידו: וגם קבורה לא היתה לו. פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מלא קורות רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין להצטער: ו) ואלו חיה. ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הועיל וטובה לא ראה והלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: ז) כל עמל האדם. בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא. בתמי' כלומר וזה אפי' תאותו לא מלא בהנא' מועטת כמו (שמות טו ט) תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה. ואחרי שכן הוא: ח) מה יותר. לו בחכמתו משאם הי' כסיל: מה לעני. חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים. ד"א גם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב הי' והוכשר לזה לראות עושרו למראה' עיניו ממאכל ומשת' ההולך בנפש. ד"א טוב מראה עינים מהלך נפש טוב הי' לזה והוכשר ללכת אחרי עיניו לגזול ולעסוק מהילוך ·· נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות: גם זה הבל. הוא הניתן לרשעים: י) מה שהיה כבר נקרא שמו. הסיבות וגדולה שהית' לו בחייו כבר יצאה לו שם בשררה ועתה הלך ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו
שמת

הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם שֶׁתַּקִּיף
מִמֶּנּוּ׃ יא כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל
מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃ יב כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב
לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם
כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ז א טוֹב (ט רבתי) שֵׁם מִשֶּׁמֶן
טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃ ב טוֹב לָלֶכֶת
אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר
הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ׃

טוב

בעלמא, הא כבר אתקרי שמיה ואשתמודע לבני אנשא מן יומא דהוה אדם קדמאה, וכולא גזירת מימרא דיי היא. ולית רשו לגוברא למיקם בדינא עם מרי עלמא דתקיף מניה׃ (יא) ארום אית פתגמין סגיאין דמסגן הבלו בעלמא, מה מותר אית לגבר דמתעסק בהון׃ (יב) ארום מן הוא דינדע מה יוטיב לאנשא בעלמא הדין, אלהין למעסק באורייתא דאינון חיי עלמא. וכל מנין יומי חיי הבלוי דייחי, בעידן מותיה אינון חשיבין בעינוי כטללא. דמן הוא דיחוי לאנשא מה דעתיד למהוי בתרוהי בעלמא הדין תחות שמשא׃ ז (א) טב שמא טבא דיקנון צדיקיא בעלמא הדין יתיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין, ויומא דישכוב גבר ומפטר לבית קבורתיה בשום טב ובזכותא, מן יומא דאתיליד רשיעא בעלמא׃ (ב) טב למיזל לבית גוברא אבילא לנחמותיה, מלמיזל לבית משתיא דחמרא דמתלעבין, דבבית אבילא, תמן הוא סוף כל אנשא למיזל, דעל כולהון אתגזרת גזירת מותא. ומן בגלל דיהך לבית אבילא גוברא צדיקא, יתיב ויתין ללביה מלי דמותא, ואין אית בידיה מדעם ביש, ישבקיניה ויתוב בתיובתא קדם

מרי

תפסיר הרס"ג

ליכאצם מן הו אקוא מנה חנה׃ (יא) לאן מוגוד אמורא כתירא, מכתרה' אלחשו ואלהבא, מא אפצל לאלאנסאן׃ (יב) לאן מן יעלם מא אפצל לאלאנסאן פי חיאתה, מדה' עמרה באנה יתחסבהא צלא, ולא מן יכברה במא יכון בעדה תחת אלשמס׃ ז (א) אלאסם אלגמיל אכיר מן אלדהן אלטיב, ויום אלממאת אפצל מן יום אלולאדה׃ (ב) ואלאפצל אלסיר למחאצר אלאחזאן מנה (נ"א מן אלסיר) למחאצר

אלשראב

רש"י

שמת ולא יוכל לדון עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו׃ (יא) כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים הכל הרבו לו ומה יתר לו משמת׃ (יב) כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך׃ מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר׃ ויעשם. לאותם מעשים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואעפ"י שאמר שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו (תהלים קמד ד) ימיו כצל עובר והואלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש׃ אשר מי יגיד לאדם. כמה יתקיים הון שקבץ מעושק לבניו אחריו תחת השמש׃ ז, (א) טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם הטוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר (בראשית יב ב) ואגדלה שמך. שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר (תהלים עב יז) יהי שמו לעולם. שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם. אמר ר' יהודה בר' סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזרי' שיצאו מכבשן האש׃ ויום המות מיום הולדו׃ נולדה מרים אין הכל יודעין מה היא מתה נסתלק' הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן׃ (ב) טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים׃ מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים׃ באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דידל ידלוני' דיטען יטענוני' דיספוד יספדוניה דילוה ילווניה. ד"א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שיולד לך בן ושם אהי' עמך תבא לך שמחת חתונת בנך ושם אלך׃ והחי יתן אל לבו׃

הדבר

ג טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃
ד לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית
שִׂמְחָה׃ ה טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ
שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים׃ ו כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת
הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־זֶה הָבֶל׃ ז כִּי
הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה׃
ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־
רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ׃ ט אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס

כי

מָרֵי עָלְמָא׃ ג) טָב רְגַז דִּרְגַז מָרֵי עָלְמָא עַל צַדִּיקַיָא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן חוּכָא דְּהוּא מְחַיֵּיךְ עִם רַשִׁיעַיָא, אֲרוּם בְּאַבְאָשׁוּת אַפֵּי שְׁכִינְתָא אָתֵי בְּצוּרְתָא וּפוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא, בְּגִין לְאוֹטָבָא לֵב צַדִּיקַיָא, וִיצַלּוֹן קֳדָם מָרֵי עָלְמָא דְּהוּא מְרַחֵים עֲלֵיהוֹן׃ ד) לִבְּהוֹן דְּחַכִּימַיָא אֲנִין עַל חָרְבַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא וַעֲצִיב עַל גָּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְלֵב שַׁטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לֵיצָנוּתְהוֹן אָכְלִין וְשָׁתַן וּמִתְפַּנְּקִין, וְלָא יָתִיבוּן עַל לִבְּהוֹן סִיגּוּף אֲחֵיהוֹן׃ ה) טָב לְמִתַּב בְּמִדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָנָא וּלְמִשְׁמַע נְזוּף גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרָיְתָא, מִגְּבַר דְּאָזֵיל לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא דְּשָׁטְיָין׃ ו) אֲרוּם כְּקָל קְבִילַת כּוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תְּחוֹת דּוּדָא, כְּדֵין קָל חוּכָא דְּשָׁטְיָא, אַף דֵּין הַבְלוּ׃ ז) אֲרוּם אֲנִיסָא יְהַתֵּיל בְּחַכִּימָא בְּגִין דְּלָא אָזֵיל בְּאוֹרְחָתֵיהּ, וּמְהוֹבֵיד בְּמִלּוֹי בִּישָׁא יַת חָכְמַת לֵב חַכִּימָא דְּאִתְיְהֵיבַת לֵיהּ בְּמַתְּנָא מִן שְׁמַיָא׃ ח) טָב סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵיהּ, דִּבְשֵׁירוּיֵיהּ לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ. אֱלָהֵין סוֹף מִלְּתָא טָב אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר דְּטָב הוּא, וְטָב קֳדָם יְיָ גְּבַר דְּשַׁלִּיט בְּרוּחֵיהּ וּמְכַבֵּישׁ יִצְרֵיהּ, מִגְּבַר דְּאָזֵיל בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ׃ ט) וּבְעִידָּן דְּתֵיתֵי עֲלָךְ אוֹכָחוּתָא מִן שְׁמַיָא, לָא תִבְהֵיל בְּנַפְשָׁךְ לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָמֵי סָרְבָנוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָא. אֲרוּם אִין

אנת

תפסיר הרס״ג

אלשראב, לחאל אנה׳ כ׳אתמת גמיע אלנאס, פיצרף אלחי ד׳לך אלי׳ קלבה׳: ג) ואלברם בחאל אלדניא, אפצ׳ל מן אלסרור בהא, לאן מע תג׳ייר אלסחנה, יצ׳לח אלקלב: ד) קלב אהל אלעלם פי מחל אלמאתם. (נ״א אלמכ׳אתם) וקלב אלגהאל פי מנזל אלטרב ואלפרח: ה) וסמאע אנתהאר אלעאלם וזגרתה׳, אפצ׳ל מן סמאע נשיד אלגהאל: ו) לאן צ׳חכ׳הם וטרבה׳ם, ישבה צות אלשואך תחת קדור אלוקיד, והד׳י׳ איצ׳א מ׳סתחיל: ז) ואלגשם יסכ׳ף אלעאלם, ותד׳הב באלקלב אלעטאיא: ח) וכ׳יר עואקב אלאמור מן אואילהא, ואנאת אלרוח ואלתמה׳ל, אחמד מן אלכ׳בריא ואלאעגאב: ט) לא תבאדר ברוחך

לאלברם

רש״י

הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: ג) **טוב כעס משחוק.** מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יאטער טוב הי׳ להם לדור המבול אם הראה הקב״ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק שמשחק עמהם שאילו הראה להם קימעה רוע פנים היו חוזרים למוטב. טוב הי׳ לאדוניהו אם עצבו אביו על כל עבירה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: **ייטב לב.** יהפך לב האדם להיטיב דרכיו: ד) **לב חכמים בבית אבל.** מחשבתם על יום המיתה: **ולב כסילים בבית שמחה.** אין חרדים מיום המיתה ולבם ברי כאולם: ו) **כי בקול הסירים.** עצי קוצים אשפינ״ש בלע״ז: **תחת הסיר.** תחת סיר נחושת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר ר׳ יהושע בן לוי כל קיסיא כד איתון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים שאף אנו מן העצים ויש לומר כנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובי׳: **וגם זה הבל.** ועמל הוא שמסר הקב״ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: ז) **כי העושק יהולל חכם.** כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לו׳ (שמות ה כא) ירא ה׳ עליכם וישפוט וגו׳ וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב״ה ואמר (שם ה כג) והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל״א מלכים: **לב מתנה.** לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר (משלי ב ו) כי ה׳ יתן חכמה: **עושק.** לשון ריב וקנתורין, ויש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: ח) **טוב אחרית דבר מראשיתו.** כמשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. ד״א טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוה קאים ודרים כוליה מילתא באלישע בן אבויה במדרש קהלת: **ארך רוח.** המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב: ט) **אל תבהל.** אל תמהר:

אל

כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃ י אַל־תֹּאמַר
מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים
מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה׃
יא טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃
יב כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת
הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃ יג רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה
הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃
יד בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה
גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־
דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃

אנת סביל ישתביק לך חובך, ואין אנת
מסריב ומרתח, דע ארום רתחא בעטוף
שטיין ינוח, עד כדון דיהובד יתהון:
י) ובעידן עקתך לא תימר מה דהוה
מן קדמת דנא טב בעלמא, דיומין
קדמאין הוו טבין ואנשי דרא ההוא
הוו שפירי עובדא יתיר מן אלין, בגין
כן טבא הוה מטי להון, ואנת לא על
חכמתא שאילתא על דנא: יא) טבתא
חכמתא דאורייתא עם אחסנת ממונא,
ויתיר לגבר למהוי מדבר בענותנותא
עם גוברין דיירי ארעא, דחזן טב וביש
תחות שמשא בעלמא הדין: יב) ארום
את
היכמא דמסתתר גוברא בטלל חכמתא, הכדין מסתתר בטלל כספא בעידן דיעביד מניה צדקתא.
ומותר מנדעא, חכמתא דאורייתא תחיי ית מרהא מבית קבורתא לעלמא דאתי: יג) הוי מסתכל
ית עובדא דיי וגבורתיה דעבד ית סמיא וית גבינא וית חגירא למהויהון פרישן בעלמא, ארום מן
הוא חכימא דיכיל לתקנא ית חד מנהון, אלהין מרי עלמא דעוותיה: יד) ביומא
דיוטיב לך יי, תהי אף אנת בטיבותא ותוטיב לכל עלמא, בגין דלא ייתי עלך יומא בישא
חזי ואסתכל, ואף ית דין כל קביל דין עבד יי בגין לאוכחא אנשי דרא מן בגלל דלא ישכח אנש

בתרוהי

תפסיר הרס"ג

לאכברם ואסתכט, פאנה אנמא יחל ענד אלגהאל:
י) לא תקול מא כאן מן אלזמאן אלמתקדם, כאן
אפצל מן הדי, פאנך לא תסאל ען הדי מן חכמה:
יא) מא אפצל אלחכמה מע אלנחלה, ופצלהא
לבאצרי אלשמס: יב) לאן בצל אלחכמה צל אלמאל,
ותפצל אלמערפה, אן אלחכמה תחיי ארבאבהא:

יג) תאמל פעל אללה, פי מן דא יטיק אצלאח
מא גירה (נ"א שגה) ושושה: יד) וכן ענד אלנעמה
ואלרכא פי נעים, ואנצר יום אלשדה ואלבוס, פאן
הדי מקאבל הדי צנעה אלרב, מן אגל אן לא
ילחק אלאנסאן שיא פי אתרה: טו) גמיע הדי
עאינת פי איאם הבאי, פרב צאלח תלף בצלאחה,

ופאסק

רש"י

י) אל תאמר מה היה שהימים וגו'. אל תתמה על הטובה שהייתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: יא) טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות: לרואי השמש. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמ' אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: יב) כי בצל החכמה בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמ' תחיה בעלי'. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעלי': יג) ראה את מעשה האלהים. שיאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים גיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: יד) ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבוא הרעה על הרשעים אתה תהי' מן הרואים שנאמר (ישעי' סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהי' מן הנראים והיו דראון לכל בשר: גם את זה לעומת זה. הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: שלא

ימצא

טו אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק
אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ׃
טז אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר
לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ יז אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־
תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ יח טוֹב
אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ
כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ יט הַחָכְמָה
תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר׃
כ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב
ולא

בָּתְרוֹהִי מִדַּעַם בִּישׁ לְעָלְמָא הַהוּא׃ (טו) יָת כּוֹלָּא חֲזֵיתִי בְּיוֹמֵי הַבְלוּתִי, דְּמִן קֳדָם יְיָ מִתְגַּזְרִין טָב וּבִישׁ לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא עַל עֵיסַק מַזָּלַיָּא דְאִתְבְּרִיאוּ בְּהוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא. דְּאִית גְּבַר זַכַּאי אָבֵיד בְּצִדְקוּתֵיהּ בְּעָלְמָא הָדֵין, וּזְכוּתֵיהּ מְנַטְּרָא לֵיהּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי. וְאִית גְּבַר חַיָּב דְּמוֹרִיךְ יוֹמִין בְּחוֹבוֹהִי, וְחוּשְׁבַּן עוּבָדוֹהִי בִּישַׁיָּא נְטִירִין לֵיהּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי, לְאִתְפְּרָעָא מִנֵּיהּ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ (טז) לָא תְהֵי זַכַּאי יַתִּיר בְּעִידָּן דְּאִתְחַיַּב חַיָּבָא קְטוֹל בְּבֵית דִּינָךְ, בְּגִין דְּתַתְחוּס עֲלוֹהִי דְּלָא לְמִקְטְלֵיהּ, וְלָא תִתְחַכַּם בְּבֵין יַתִּיר חָכְמַת רַשִׁיעַיָּא דְּקַיְימִין בְּדָרָךְ, וְלָא תֵילַף אוֹרְחָתְהוֹן, לְמָא דֵין תְּצַדֵּי יָת אוֹרְחָתָךְ׃ (יז) לָא תְהָךְ בָּתַר הַרְהוּר לִבָּךְ לְאִתְחַיָּבָא סַגִּי, וְלָא תְרַחֵיק אוֹרְחָךְ מִן בֵּית אוּלְפַן אוֹרָיְתָא דַיְיָ לְמֶהֱוֵי שַׁטְיָא, לְמָא דֵין אַנְתְּ גָּרֵים מוֹתָא לְנַפְשָׁךְ, וְיִתְקַצְרוּן שְׁנֵי חַיָּיךְ לִמְמַת עַד לָא מְטָא זִמְנָךְ לִמְמָת׃ (יח) טָב דְּתֵיחוּד בְּעִסְקֵי עָלְמָא הָדֵין לְמִגְמַל טָבָא לְנַפְשָׁךְ כְּאוֹרַח תַּגָּרַיָּא, וְאַף מִדֵּין סִפְרָא דְּאוֹרָיְתָא לָא תִשְׁבּוֹק חוּלָקָךְ, אֲרוּם גְּבַר דָּחֵיל חַטְאִין מִן קֳדָם יְיָ, נָפֵיק יָת חוֹבַת כּוּלְּהוֹן׃ (יט) וְחָכְמַת יוֹסֵף בַּר יַעֲקֹב אִסְתַּיְּיעָא עֲלוֹהִי לְחַכָּמוּתֵיהּ כָּל קֳבֵיל עַשְׂרְתֵי אֲחוֹהִי צַדִּיקַיָּא דְּשָׁלְטִין בְּדַחְלְתָא דַיְיָ, וְלָא שְׁלַט בְּהוֹן יִצְרָא בִישָׁא בְּעִידָּן דַּהֲווֹ יְהִיבִין בְּקַרְתָּא דְּמִצְרַיִם, וְלָא קְטַלוּ יָת יוֹסֵף אֲחוּהוֹן דַּהֲוָה מְצַעַר לְהוֹן בְּזִמְנָא הַהוּא בְּקָל מִלּוֹי׃ (כ) אֲרוּם לֵית גְּבַר זַכַּאי בְּאַרְעָא דְּיַעֲבֵיד טָב
כל

תפסיר הרס"ג

ופאסק ממהל לה פי צׄלמה׃ (טז) לא תכׄרקן כתׄירא פי צׄלאח, ולא תתחכׄם נעמא, פתוגב אׄתוחׄש ואׄאנטוא׃ (יז) לא תמענׄן כתׄירא פי אׄתעׄדי, ולא תכון גאהלא, פתסתוגב אׄמות פי גׄיר וקתך׃ (יח) אׄאפצׄל לתתמסך בהדׄי, ולא תתרך ידך ען הדׄי, לאן מתׄקי אׄרב יאתי אׄואגב ען כׄלאהׄמא׃ (יט) אׄחכמה תעז אׄחכים אכתׄר מן עדה׳ (נ"א עשרה) סלאטין, אׄדׄי כאנו פי מדינה׃ (כ) ומעדומא אנסאנא צׄאׄחא פי אׄדניא, יפעל אׄכׄיר, ולא יגוז עליה אׄכׄטא׃
ולא

רש"י

ימצא האדם אחריו מאומה. להרהר אחריו של הקב"ה׃ טו) יש צדיק אבד בצדקו. אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלת׳ נימא ברגלו קראו לרופא להתוך רגלו אמר ליה כשאתה מגיע לחוט השער׳ הודיעני וכן עשה קרא לחוגיא אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו׃ טז) אל תהי צדיק הרבה. כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים׃ ואל תתחכם יותר. לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו׳׃ יז) אל תרשע הרבה. אפי׳ רשעת מעט אל תוסיף להרשיע׃ למה תמות בלא עתך. כשאול שנאמר (דברי הימים א׳ יג) וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק׃ יח) טוב אשר תאחוז בזה וגו׳. אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו׃ יצא את כלם. ידי שניהם יקיים הצדק והרשע כהלכתן׃ יט) החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה׃ מעשרה שליטים. מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב (מלכים ב כג כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו׳ הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם׃ אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו׃ כ) כי אדם אין צדיק בארץ.
לפיכך

וְלֹא יֶחֱטָא׃ כא גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ
אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ
מְקַלְלֶךָ׃ כב כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ
אֲשֶׁר גַּם־אַתָּה קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ כג כָּל־זֹה
נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה
מִמֶּנִּי׃ כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי
יִמְצָאֶנּוּ׃ כה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר
וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל
וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃ כו וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת

את

כל יומוהי ולא יחוב קדם יי. אבל גוברא דיחוב קדם יי, חזי ליה למהדר בתיובתא עד לא ימות: (כא) אוף כל מיליא דימללון לך רשיעיא, לא תמסר לבך לקבלותהון, דלא ייתון יומין דתשמע ית עבדך דילוט לך, ולית לך חילא לאשתיזבא מן ידוי: (כב) ארום חזי לך למצדק ית דינא בזמן דילוט לך גבר דלית דכוותך, דאף זמנין סגיאין ידע לבך דאף אנת הויתא לייט גוברין אחרנין: (כג) כל דא בחנית בחכמתא, אמרית במימרי אחכום אף כל חכמת אורייתא, והיא רחקת מני: (כד) הא כבר אתרחק מבני נשא למדע כל מה דהוה מן יומי עלמא, ורז יום מותא ורז יום דייתי מלכא משיחא, מן הוא דישכחיניה בחכמתא: (כה) חזרית אנא לחשבא בלבי ולמדע ולאללא ולמתבע חכמתא וחושבן אגר עובדי צדיקיא, ולמדע פורענות חובא דשטיא, וסוכלתנו וחולחולתא דמלכותא: (כו) ואשכחית אנא פתגם דמריר על אנש יתיר מן מרירות יום מותא, ית איתתא דהיא עבדא עקן סגיאן לבעלה, ומצדתן ותקלן בלבה, כפיתן ידהא בדיל דלא למפלח בהון, תקין קדם יי גבר דיפטר יתה בגט פטורין וישתיזב

מנה

תפסיר הרס"ג

(כא) ולא תנעלן באך לגמיע מא יתכלם בה מן אלכלאם, אן לא תסמע עבדך יסבך: (כב) פרב מא מראר כתירה, תעלם אנך תסב גירך: (כג) גמיע הדה אמור, אכתברתהא באלחכמה, וקלת צאנא אתחכם ואצל אליהא, פאדי' בהא בעידה מני: (כד) אן מא כאן בעידא, ואעמיק אסחיק מן דא ילחקה: (כה) צרפת קלבי לאמערפה ואבחת, וטלב אלחכמה ואלחדק, ומערפה' פסק אגהל, ואסכף ואלרעונה: (כו) פאפית אשר ואמר מן אלמות, אלמראה אלתי הי כאלמציד, וקלבהא

באלשבאך

ר ש " י

לפיכך צריך לפשפש במעשיו: (כא) גם לכל הדברים. לפי שמדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נא' אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברו אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך. דבר אחר מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם. שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה. שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים. שתי ידיו שגוזל וחומס בהן. שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו. ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו. ד"א לחכם זה משה מעשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה. כל הפנים הללו במדרש ואינו יכול לייש‍ב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ. כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא ידוק) ועל שלמעלן: (כג) נסיתי בחכמה. כתורה: אמרתי אחכמה. לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני. ומה היא זו: (כד) רחוק מה שהיה. את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשי': ועמק עמק. הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור: (כה) ועוד. סבותי. לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל. לעמוד על סוף דעתה של אפיקורסו' וסכלו' הוללו' מעורבב ומשועמם שבה: (כו) ומוצא אני מר ממות. שהיא קשה מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו האפיקורסו': וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו (חבקוק א טו) יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה. ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות.

אסירים

אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים
לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ כז רְאֵה זֶה
מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא
חֶשְׁבּוֹן׃ כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא
מָצָאתִי אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה
בְכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי׃ כט לְבַד רְאֵה־זֶה
מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃ ח א מִי
כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם
תאיר

מנה. ותייבא קדם יי גבר דיסבינה
ויתלכד בזנותה: (כז) חזי דין עובדא
דאשכחית, אמר קהלת דמתקרי שלמה
מלכא דישראל, כוונית מזליא חדא
עם חברתה למשכח חשבון בני אנשא
מה יהי בסופהון: (כח) אית פתגם
אחרן דעוד תבעת נפשי, ולא אשכחית
גבר שלים וזכאי בלא חיבוליא מן יומי
אדם קדמאה עד דאתיליד אברהם
צדיקא דאשתכח מהימן וזכאי בין
אלף מלכין דאתכנשו למעבד מגדלא
בבבל, ואתתא בכל אלין נשיהון
דמלכיא כשרה לא אשכחית:
(כט) לחוד חזי דין אשכחית, דעבד יי
ית אדם קדמאה תקין (נ"א תקיף) קדמוי וזכאי, וחויא וחוה אטעיאו יתיה למיכל מן פירי אילנא
דאכלין פירוהי חכמין למדע בין טב לביש וגרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל דיירי ארעא.
ואינון תבעו למשכח חשבונין סגיאין בגין לאיתאה מחתא על דיירי ארעא: ח (א) מן הוא חכימא
דיכיל למקם קביל חכמתא דיי ולמדע פשר מליא (נ"א מילי דאורייתא) כנביאי חכמתא. דגבר חכים
תנהיר

תפסיר הרס"ג

כאשבאך, וידאהא סגון, פאמרצי ענד אללה ינגו
מנהא ויתכלץ, ואלכאטי ינתשב מעהא: (כז) קאל
אלגאמע אנצר אלי הדי' אלדי וגדתה', אן
אצאפה' אלאשיא בעצהא אלא בעץ, יוגד מנהא
גרץ׃ (כח) אלדי טלבתה' נפסי זיאדה ולם אלחקה
עלא אכתיארי, אני וגדת אנסאנא ואחדא מן
גמלה' אלעדד אלכתיר, ואמראה פי גמיעהם לם
אגד: (כט) לכן אנצר הדי' אלדי וגדתה', אן אללה
כלק אלאנסאן סאדגא קימא, ואבתגא וגוד
אלתדאביר אלגלילה׃
ח (א) מן יקארן אלחכים, ומן יערף שרח אלמעאני,
פחכמתה תצי וגהה, ואלוקח יתגייר צפיקה׃
אנא

ר ש"י

אסורים. שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו יד) וימסו אסוריו קשוריו וכן פירשו מנחם: כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון. כל המנוי' שהצדיקים עושים והעבירו' שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת אל אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת. אמרה קבול' החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבלת החכמה: קהלת. לשון נקבה היא וכשהוא אומרו בלשון זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקודש פעמים משיחה בלשון זכר ולפעמים משיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר (תהלים ע) עזרי ומפלטי אתה וכתוב אחד אומר (שם מ יח) עזרתי ומפלטי אתה. כתוב א' אומר (נחום ב א) מבשר משמיע שלום וכתוב א' אומר (ישעיה מ ט) קול מבשרת ציון: כח) אשר עוד בקשה נפשי. לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: אדם אחד מאלף מצאתי. כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להלכה שראוים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמ' אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסים לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה. אפי' באלף לכך אתה צריך להזהר בה: כט) לבד ראה זה מצאתי. שבא לעולם תקלה על ידה: אשר עשה. הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון ישר: והמה. משנזדוגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה: בקשו חשבונות רבים. מזימו' ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש: ח, א) מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם: ומי יודע פשר דבר. פשרון של דבר. כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם ביראת שמים נתגלו לו רזי פשרין. מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים: ועז פניו ישנא מאחר הבריות עד (שמות לד ל) כי יראו מגשת אליו כי קרן אור פניו:
אני

תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא׃ ב אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ
שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים׃ ג אַל־
תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי
כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ ד בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ
שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה׃ ה שׁוֹמֵר
מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע
לֵב חָכָם׃ ו כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט
כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ ז כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ
מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃
ח אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ
וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת
במלחמה

תַּנְהִיר זִיו אַנְפּוֹהִי בֵּינֵי צַדִּיקַיָא, וְחַצִּיף
אַפִּין מִתְחַלְּפָן כָּל אוֹרְחָתֵיהּ מִטָּב לְבִישׁ׃
ב) הֲוֵי זָהִיר יָת פּוּמָךְ עַל גְּזֵירַת מַלְכָּא
לְמִטַּר מָא דִיפַקְדִּינָךְ וְעַל עֵיסַק מוּמָתָא
דַיָי אִזְדְּהַר דְּלָא תֵימֵי בְּשׁוּם מֵימְרֵיהּ
עַל מַגָּן׃ ג) וּבְעִידָן רוּגְזָא דַיָי לָא
תְנוּחַ מִלְצַלָּאָה קֳדָמוֹהִי, אִתְבְּהִיל מִן
קֳדָמוֹהִי, אֵיזִיל וְצַלִּי וְתִבְעֵי רַחֲמִין מִנֵּיהּ
בְּגִין דְּלָא תְקוּם בְּפִתְגָם בִּישׁ. אֲרוּם
רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ, כָּל דְּיִצְבֵּי יַעֲבֵיד׃
ד) בַּאֲתַר דְאִית גְּזֵירַת מַלְכָּא תַּמָּן, מֵימְרָא
דְמַלְכָּא דְּשַׁלֵּיט עַל כָּל עָלְמָא מִתַּעַבְדָא
בִּבְהִילוּ, וּמַן הוּא גּוּבְרָא דִימַחֵי בִּידֵיהּ
וְיֵימַר לֵיהּ מָא עֲבַדְתָּא׃ ה) גְּבַר דְּנָטֵיר
פִּקּוּדַיָא דַיָי. לָא יִנְדַע מִדַּעַם בִּישׁ לְעָלְמָא
דְאָתֵי. וְעִידָן צְלוֹתָא וְדִין וּקְשׁוּט אִשְׁתְּמוֹדַע בְּלֵב חַכִּימָא׃ ו) אֲרוּם לְכָל עִסְקָא אִית עִידָן טָב וּבִישׁ.
וְעַל דִין וּקְשׁוּט אִתְדָּן כָּל עָלְמָא, וְכַד אִתְגְּזַר מִן קֳדָם יְיָ לְמֶהֱוֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא, עַל חוֹבַת אֱנָשִׁין
עָבְדֵי בִּישָׁא דְּסַגִּיאִין עֲלֵיהוֹן׃ ז) אֲרוּם לֵיתוֹהִי חַכִּים מָא דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ עֲלוֹהִי, אֲרוּם בְּעִידָן
דִיהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ, מַן הוּא דִיחַוֵּי לֵיהּ׃ ח) לֵית אֱנָשׁ דְּיִשְׁלוֹט בְּרוּחַ נִשְׁמְתָא לְמִמְנַע
ית

תפסיר הרס״ג

ב) אנא אחפץ̇ חרז כלאם אלמלך, ועלא כבר עהוד
אללה: ג) לא תבאדר באלמסיר בין ידיה, ולא תקף
עלא סו̇, לאן גמיע מא ירידה̇ יפעלה̇: ד) וחית
כלאם אלמלך ואלסלטאן באלקוה̇, ולא מן יצרפה
ענה̇, ויקול לה̇ מא דא תפעל: ה) ואלמרתצד
אוציה̇ ואלאחארז להא, גיר עארף באלאמר אלרדי,
וקלב אלחכים יערף אלוקת, ואלסירה אלמואפקה לכל
שי: ו) פאן לכל אמר וטר, ווקת מוגוד ורתבתה̇,
ושדה̇ אלאנסאן אלגלילה̇ עליה: ז) לאנה̇ לא
יעלם אלמתכון מן אלאמור, ולא יכברה̇ במאיכון
מנהא: ח) ולא יתסלט אנסאן עלא אלרוח,
פיצבטהא ויסגנהא, ולא סלטאן לה̇ פי יום
אלממאת

רש״י

ב) אני פי מלך שמור. לפיכך אני צריך וכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שבכולן: ועל דברת שבועת אלהים. שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו. ד״א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות. ועל דברת שבועת אלהים. ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום. ועל דברת. ואצל דברת שבועת אלהים אשמור פי המלכים. וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנאצר (דניאל ג טז) לך אמרין מלכא נבוכדנאצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנאצר ואם נבוכדנאצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים לגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד כו״ם נבוכדנאצר את ולא מלך: ג) אל תבהל מפניו תלך אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: אל תעמוד בדבר רע. אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים: כי כל אשר יחפוץ. להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: ד) באשר דבר מלך שלטון. בשביל אשר דבר הקב״ה מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה. ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך: ה) ועת ומשפט יודע לב חכם. החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטים יש לפני הקב״ה שסופו להפרע מהם. משפט יוסטיצ״א בלע״ז והיא הפורענות: ו) כי לכל חפץ. שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת: כי רעת האדם רבה עליו. כאשר רבה רעת האדם ושאתו גדושה אז באה פקודתו וכי משמש בלשון כאשר כמו (שמות יח טז) כי יהי׳ להם דבר בא אלי: ז) כי איננו יודע מה שיהיה. כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב״ה להביאו במשפט ואוי לו בכך: כי כאשר יהיה. הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואנו: ח) אין אדם שליט ברוח. ברוחו ויצרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא

בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃
ט אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־
מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת
אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ י וּבְכֵן
רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ
יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־
זֶה הָבֶל׃ יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה
הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם
בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ יב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע
מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר
יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ

מלפניו

תרגום

יָת נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי בְּגִין דְלָא יִפְסוֹק מִן גּוּפָא דֶאֱנָשָׁא, וְלֵית שׁוּלְטָנָא בְּיוֹם מוֹתָא לְשֵׁיזָבָא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ, וְלֵית מָאנֵי זַיְינָא מְסַיְיעָן בִּקְרָבָא, וְלָא יְשֵׁיזֵיב חוֹב יָת מָרוֹהִי בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ ט) יָת כָּל דֵּין חֲזֵיתִי דַּהֲוָה בְּעָלְמָא, וִיהַבִית יָת לִבִּי לְמִדַּע יָת כָּל עוֹבָדָא דְאִתְעֲבֵיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא, בְּעִדָּן דְּיִשְׁלוֹט אֱנָשׁ בֶּאֱנָשׁ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ׃ י) וּבְקוּשְׁטָא חֲזֵית חַיָּבַיָּא דְּאִתְקַבַּרוּ וְאִשְׁתֵּיצִיאוּ מֵעָלְמָא מֵאֲתַר קַדִּישׁ דְּצַדִּיקַיָּא שַׁרְיָן תַּמָּן, וַאֲזַלוּ לְאִתּוֹקָדָא בְּגֵיהִנָּם עַל חוֹבֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דַעֲבַדוּ בְעָלְמָא בְּגַזֵּילָא וַאֲנִיסוּתָא וְחָטוּפִין וְאִתְנַשְּׁיָין מִבֵּין יָתְבֵי קַרְתָּא, וְהֵיכְמָא דַעֲבַדוּ אִתְעֲבֵיד לְהוֹן, אַף דֵּין הַבְלוּ׃ יא) וּמִן בְּגַלַל דְּלֵית מִתְעֲבֵיד פִּתְגָם בִּישׁ פּוּרְעָנוּת רַשִׁיעַיָּא בִּפְרִיעַ עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא, בְּגִין כֵּן אִתְמְלֵי לִבָּא דִבְנֵי אֱנָשָׁא בְּהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישׁ בְּעָלְמָא הָדֵין׃ יב) וּבִזְמַן דְּחַיָּיבָא יַעֲבֵיד בִּישׁ מְאָה שְׁנִין, וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְיְהֵיבַת לֵיהּ אַרְכָּא בְּגִין דִּיתוּב, אֲרוּם אִתְגְּלֵי לִי בְּרוּחַ קוּדְשָׁא וִידַעִית אֲנָא דִּיהֵי טָב לְעָלְמָא דְאָתֵי לְדַחֲלַיָּא דַייָ דְּדָחֲלִין מִן קֳדָמוֹהִי וְעָבְדִין רְעוּתֵיהּ בְּלֵב שְׁלִים׃

וטב

תפסיר הרס"ג

אממאת, ולא סלאח פי וקת אחרב, ולא תנגי אגלבה, ואנגדה תחיי ארבאבהא׃ ט) גמיע הדא תאמלת וגעלת קלבי, לאעמל אמעמול דון אשמס, וקת תסלט אאנסאן עלא צאחבה ליאסי איה ויודיה׃ י) וחיניד שאהדת אצמין מדפונין, והם קד אנקלבו, וכאן דהאבהם מן מוצע רפיעה, ונסי מן מדנהם אדי כאן יפעלונה, ואן הדא למסתחיל׃ יא) ולמא לם ינפד בסרעה, אמר פעל אשר פמן אגלה מלת קלוב אנאס, גראה עלא פעל אשר׃ יב) לאן אכאטי יפעל אשר,

מאיה'

רש"י

שלא יטלנו מלאך המות׃ **ואין שלטון.** של שום מלך ניכר ביום מותו בכ"מ אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו (מלכים א' ב א) ויקרבו ימי דוד למות ולא הוזכר המלכות כאן׃ **ואין משלחת במלחמה.** זו לאמר אשלח במקומי בני או עבדי׃ ט) **את כל זה ראיתי.** האמור למעלה׃ **ונתון את לבי לכל מעשה.** וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו (במדבר כד כ) ואחריתו עדי אובד. וכן פרעה וכן נבוכדנאצר וכן סנחריב׃ י) **ובכן.** ואז׃ **ראיתי רשעים קבורים.** בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים. שהיו ראוים להטמן בעפר שהיו נבזים בין שאר האומות שנאמר עליהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקב"ה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז"ל ולענין הסכחה כך נדרש באגדה וסופם שישתכח שמם וזכרם מן העיר עצמה אשר כן עשו בה שנאמר (יואל ד ב) וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר (תהלים עג כ) ה' בעיר צלמם תבזה׃ **גם זה.** אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה והבריות סוברים אין דין ואין דיין׃ יא) **אשר אין נעשה פתגם.** משפט מעשה הרע מהרה שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרע וע"כ הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע׃ יב) **אשר חטא וגו'.** לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו׃ **מאת.** מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן (ישעיה נה כא) ושכורת מקרא קצר וחסר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכרות׃ **כי גם יודע אני.** כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות

הפרש

מִלְּפָנָיו׃ יג וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ
יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃
יד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀
יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה
הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם
כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃
טו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב
לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכוֹל
וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי
חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה

ולראות

תרגום

יג) וְטָב לָא יְהֵי לְרַשִׁיעָא, וְלָא יְהֵי לֵיהּ אַרְכָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלָא יְקוּם עִם צַדִּיקַיָא וְאַף לָא אִיהוּ יְהֵי בִּיקָרֵיהוֹן בְּגִנְתָא דְעֵדֶן. וּבְעָלְמָא הָדֵין יִתְקַטְעוּן יוֹמֵי חַיוֹהִי וְיִעֲרְקוּן וְיִחְלְפוּן כְּטַלַל, בְּגִין דְלָיְתוֹהִי דָחֵיל מִן קֳדָם יְיָ׃ יד) אִית הַבְלוּ דְאִתְגְזַר לְמֶהֱוֵי מִתְעֲבֵיד עַל אַפֵּי אַרְעָא, דְאִית צַדִּיקַיָא דְמַטֵי לְהוֹן בִּישׁ כְּאִלוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי חַיָבַיָא. וְאִית חַיָבִין דְמַטֵי לְהוֹן טָב כְּאִילוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי צַדִּיקַיָא. וַחֲזֵית בְּרוּחַ קוּדְשָׁא, דְבִישָׁא דְמַטֵי לְצַדִּיקַיָא בְּעָלְמָא הָדֵין, לָא עַל חוֹבֵיהוֹן, אֱלָהֵין לְמִגְבֵּי מִנְהוֹן חוֹבָא קַלִילָא לְמֶהֱוֵי אַגְרְהוֹן שְׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי. וְטָב דְמַטֵי לְחַיָבַיָא בְּעָלְמָא הָדֵין, לָא עַל זְכוּתְהוֹן, אֱלָהֵין לְמִפְרַע לְהוֹן אַגְרָא עַל זְכוּתְהוֹן קַלִילָא דַעֲבַדוּ, לְמֶהֱוֵיהוֹן אָכְלִין אַגְרְהוֹן בְּעָלְמָא הָדֵין, וּלְהוֹבָדָא חוּלָקְהוֹן לְעָלְמָא דְאָתֵי. אֲמָרִית בְּמֵימְרִי, דְאַף דֵין הַבְלוּ׃ טו) וְשַׁבַּחִית אֲנָא יָת חֶדְוַת אוֹרָיְתָא, אֲרוּם לֵית טָב לֶאֱנָשׁ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא, אֲרוּם אֱלָהֵין לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וּלְמֶחְדֵי בְּטוֹרְחֵיהּ וּבְחוּלָקֵיהּ דְאִתְיְהִיב לֵיהּ מִן שְׁמַיָא. וְלָא יוֹשֵׁיט יְדֵיהּ בְּחָטוֹפִין וְאָנִיסָא, וְהוּא יְקַוֵינֵיהּ לְשַׁלָם לְעָלְמָא הַהוּא, וִיקַבֵּיל אֲגַר שְׁלִים עַל טוֹרְחֵיהּ דִטְרַח בְּשַׁלְמוּתָא, כָּל יוֹמֵי חַיוֹהִי דִיהַב לֵיהּ יְיָ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ טז) כְּמָא דִיהַבִית יָת לִבִּי

למנדע

תפסיר הרס״ג

מאיה׳ עאם לימהל לה, ועלי׳ אנה מתייקן במא יכון מן אכיר, לאתקא אלה אלדי יתקונה׃ יג) ולא יכון שיא מן אכיר לאטאלם, ולא יטול עמרה, לאן אלדי לא יתקי אלה, כאלצל אמנפני בסרעה׃ יד) תם מוגוד אמר מסתחיל, פי מא ינפעל פי דאר אלדניא, ולדאך אן בעץ צאלחין ינאלהם פעל טאלחין, ובעץ טאלחין ילחקהם פעל צאלחין, והדי׳ איצא מסתחיל׃ טו) ולקד פצלת אלפרחה, אן לים לאלאנסאן אפצל תחת אלשמס, מן אלאכל ואלשרב ואלפרח, והו אלדי יצחבה ויסייעה, מן גמיע כדה׳ איאם עמרה, אלדי רזקה אלה תחת אלשמס׃ טז) ענד מא געלת קלבי למערפה׳

אלחכמה

רש״י

הפרש בין הצדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב׃ יג) **וטוב לא יהיה לרשע.** לפי אשר איננו ירא לפני האלהים׃ יד) **יש הבל.** דבר המהביל את הבריות׃ **אשר יש צדיקים.** שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במס׳ הוריות ואינו מיושב לי על שיטת דיבור שסיים החכם לומר שגם זה הבל׃ טו) **את השמחה.** שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בנשך ובמרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחר אשת איש׃ **לאכול ולשתות.** ממה שחנן לו הקב״ה ולשמוח בחלקו׃ ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנאמר (ישעיה נה א) לכו שברו ואכלו וגו׳׃ **והוא ילונו.** יתחבר עמו כענין שנא׳ (שם נה א) והלך לפניך צדקך׃ **ימי חייו אשר נתן לו האלהים.** יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא ואין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח הוא ילונו בעמלו׃ טז) **כאשר נתתי את לבי.** אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו (בראשית לז כג) כאשר בא יוסף (שם מג ב) כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ אז ראיתי את כל מעשה אלהים׃ **שנה בעיניו איננו רואה.** הרשע השטוף אחר הממון והעריות׃

וראיתי

וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ
כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה:
יז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא
יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל
הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר
הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא: ט א כִּי אֶת־
כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה
אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד
הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ
הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם: ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל
מקרה

לְמִנְדַּע חָכְמַת אוֹרַיְתָא וּלְמֶחֱזֵי יָת גְּוָון דְּאִתְעֲבֵיד עַל אַרְעָא, אֲרוּם אַף חַכִּימָא דִּיצְבֵּי לְמִעְסַק בְּאוֹרַיְתָא וּלְאַשְׁכָּחָא חָכְמְתָא, טוּרְחָא הֲוָה לֵיהּ. אֲרוּם אַף בִּימָמָא לָא יְנוּח מֵעֲבִידְתֵּיהּ, וּבְלֵילְיָא, שִׁינְתָא בְּעֵינוֹהִי לָא חָזֵי: יז) וַחֲזֵית אֲנָא יָת כָּל עוֹבָד גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ אֲרוּם דְּחִיל הוּא, וְלֵית לֵיהּ רְשׁוּ לֶאֱנָשׁ לְאַשְׁכָּחָא יָת עוֹבָד גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ דְּאִתְעֲבֵיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא, כַּד יִטְרַח אֱנָשׁ לְמִתְבַּע מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי וְלָא יַשְׁכַּח. וְאַף אִם יֵימַר גְּבַר חַכִּים יַתִּיר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִנְדַּע מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא, וְלֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְמִשְׁכַּח: ט א) אֲרוּם יָת כָּל דֵּין יְהַבִית עַל לִבִּי וּלְמִבְלַשׁ יָת כָּל דֵּין. דְּצַדִּיקַיָּא וְחַכִּימַיָּא וְתַלְמִידֵיהוֹן דְּמִשְׁתַּעְבְּדִין לְהוֹן עַל עֵיסַק אוּלְפַן אוֹרַיְתָא מְסִירִין בִּידָא דַּיְיָ, וּמִנֵּיהּ אִתְגְּזַר עַל כָּל עָלְמָא כָּל מַה דִּיהֵי בְּיוֹמֵיהוֹן. אַף רְחִימְתָא דִּירַחֲמִינוּן אַף סִנְאֲתָא דִּיסְנֵינוּן גְּבַר, לֵית נְבִיָּא בְּעָלְמָא דְּיִנְדַּע מָה דִּיהֵי בַּאֲנָשָׁא, כּוּלָּא בְּמַזָּלָא מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי קֳדָמֵיהוֹן: ב) כּוּלָּא
במזלא

תפסיר הרס"ג

אלחכמה, ומשאהדה' אלענא ואלשקא, אלמנפעל פי דאר אלדניא, פלא ליל ולא נהאר, ינאל ראחה ולא נום ינאם: יז תאמלת גמיע פעל אללה, פאן לא יסתטיע אלאנסאן לידרך כנה אלעמל אלמעמול דון אלשמס, בסבב אן ישקא אלאנסאן באלבחת ואלטלב ולא יגדה, ואיצא אן רגב אלעאלם לידרך, לם ימכנה אלוצול אליה: ט א) ונמיע הדא געלת פי קלבי, ליתצח גמיעה, אן אלצאלחין ואלעלמא, ואפעאלהם ביד אללה, ומחבתהם ובגצתהם אלתי לא יעלם בהא אלאנסאן, גמיעה מקדם בין אידיהם: ב) וקד אסתוא אלכל פי מא ערץ׳ לאלכל, וערץ׳ ואחד יציב אלצאלח ואלטאלח, ואלכ׳יר ואלטאהר ואלנגס, ואלמקרב אלקראבין ואלג׳יר מקרבהא, אלפאצ׳ל
כאלכאטי

ר ש " י

יז) וראיתי את כל מעשה האלהים. שמסר לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו'. אין הבריות יכולים לעמוד על סוף דרכיו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים: בשל אשר. יעמל האדם לבקש. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר כאומרו (שמות לג יג) הודיעני נא את דרכיך: ט. א ולבור. ולברר: את כל זה. ברתי והבנתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים. הוא עוזרם והוא שופטם כדי להיטיבם באחריתם: ועבדיהם. הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה. אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לבם במה יאהבו למקום ובמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים והחכמים: ב) הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד. ויודעים שסוף הכל אשר לצדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכלם כל זה הם יודעים ואע"פ כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח: ולרשע. פרעה נכה זה נגלע וזה נגלע: לטובו זה משה: ולטהור. זה אהרן: ולטמא. אלו המרגלים. אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזבח. זה יאשיהו שנאמר (דברי הימים ב לה) ויובח יאשיהו: ולאשר איננו זבח. זה אחאב שביטל את ישראל מלעלות לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים: כטוב. זה דוד: כחטא. זה נבוכדנאצר. זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה: הנשבע. זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר (דברי הימים ב לו יג) וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר
השביעו

מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר
וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב
כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃ ג זֶה
רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־
מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־
רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־
הַמֵּתִים׃ ד כִּי־מִי אֲשֶׁר יְחֻבַּר אֶל כָּל־הַחַיִּים
יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־
הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ
וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד
לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ ו גַּם אַהֲבָתָם

גם

במזלא תליא. מן שמיא אתגזר מה דעתיד למהוי לכולא. ארעון חד לזכאה ולחייבא, לדתקנן אורחתיה ולמדכי נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקריב נכסת קודשיא ודליתוהי מקריב נכסת קודשין. כטבא כחייבא, כגבר דיומי לשקרא, כגבר דמומתא דחיל:
ג) דין מזל ביש בכל עלמא דיתעביד תחות שמשא, ארום ארעון חד לכולא לכל דיירי ארעא. ואף לבא דבני אנשא אתמלי ביש על דא, וחולחולתא בלבהון כל יומי חייהון, ובתר סופיה דאנשא נטיר ליה לאתווכחא עם מיתיא בדין חייביא:
ד) ארום מן גוברא דאתחבר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא דאתי אית ליה סבר, ארום כלבא חייא הוא טב מן אריא דהוא מית:
ה) ארום צדיקיא ידעין דאין יחובון עתידין למהויהון חשיבין כמיתיא לעלמא דאתי, בגין כן נטרין אורחיהון ולא יחובון, ואין יחובון תייבין בתיובתא. וחייביא ליתיהון ידעין מדעם טב על דלא אוטיבו עובדיהון בחייהון וליתיהון ידעין מדעם טב לעלמא דאתי. ולית להון אגר טב בתר מותיהון, ארום אתנשי דוכרנהון מביני צדיקיא:
ו) בתר מותיהון דרשיעיא. לית בהון צרוך, אף רחימתהון אף סנאתהון אף קנאתהון הא כבר הובדון מן עלמא, וחולק טב לית להון עוד עם

צדיקיא

תפסיר הרס״ג

כﭏכ̇אטי, וﭏחאף כﭏדי יחד̇ר ﭏימין:
ג) הד̇י׳ שריר פי גמיע ﭏמכ̇לוקאת תחת ﭏשמס, פי מא ערץ̇ ואחד יציב ﭏגמיע, וקלוב ﭏנאס מלת שרא וגרבה פי חיאתהם, לחט̇ כאתמתהם ﭏי ﭏמות:
ד) פאן מן יתﭏף בﭏרוא, לה רגא ותכלאן, פﭏתלאף בכלב חי אפצ̇ל, מן ﭏתלאף באסד מית:
ה) לאן ﭏחיא יעלמון אנ̇הם ימותון, וﭏמואת לא יעלמון שיﭏ, ולא להם רבח אד̇ נסי ד̇כרהם:
ו) ומחבתהם ובגצ̇תהם, וגירתהם קד תלפת, ולא חט̇ להם אבדא, פי

גמיע

רש״י

השביעו וגו׳: **כאשר שבועה ירא.** זה שמשון שנאמר (שופטים טו יב) ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו וזה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. על כן: ג) **לב בני האדם מלא רע.** שאומרים אין דין פורעניות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק פעמים לרשע: **ואחריו אל המתים.** וסופן יורדין לגהנם: ד) **כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון.** כי בעודו בחיים אפי׳ הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפי׳ לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: **כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת.** ושניהם רשעים טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנאצר רבו שנקרא אריה שנאמר (ירמיה ד ז) עלה אריה מסבכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן. ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אא״כ הניחו עליו תינוק או ככר: ה) **כי החיים יודעים שימותו.** ואולי ישימו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: ו) **גם אהבתם.** שאהבו פתי ולצון: **גם שנאתם.** ששנאו דעת: **גם קנאתם.** שהקניאו להקב״ה במעשה ידיהם: **וחלק אין להם וגו׳ בכל אשר נעשה וגו׳.** לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו עבודת

כוכבים

גם־שנאתם גם־קנאתם כבר אבדה וחלק
אין־להם עוד לעולם בכל אשר־נעשה
תחת השמש: ז לך אכל בשמחה לחמך
ושתה בלב־טוב יינך כי כבר רצה
האלהים את־מעשיך: ח בכל־עת יהיו
בגדיך לבנים ושמן על־ראשך אל־יחסר:
ט ראה חיים עם־אשה אשר־אהבת כל־ימי
חיי הבלך אשר נתן־לך תחת השמש כל
ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך
אשר־אתה עמל תחת השמש: י כל אשר
תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין
מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר
אתה הלך שמה: יא שבתי וראה תחת־

השמש

צדיקיא לעלמא דאתי. ולית להון הנאה מן כל מה דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: ז) אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי. עתיד מרי עלמא למימר לכל צדיקיא כל חד וחד באנפי נפשיה, איזיל טעום בחדוא לחמך דאיתותב לך על לחמך טבא דיהבת לעניא ולחשיכא דהוה כפין, ושתי בלב טב חמרא דאצטנע לך בגנתא דעדן, חלף חמרך דמזגתא לעניא וחשיכא דהוה צחי. ארום הא כבר אתרעי יי עובדך טביא: ח) בכל עידן יהוין כסותך חורין מן כל סואבת חובתא, ושמא טבא דמתיל למשח רבותא קני בגין דימטון ברכן על רישך, וטיבותך לא יחסר: ט) חזי חיין טבין עם אתתא דרחימתא, כל יומי חיי הבלותך דיהב יי לך במזלא בעלמא הדין תחות שמשא, ארום הוא חולקך בחיין, ובטרחותך דאנת טרח בעלמא הדין תחות שמשא: י) כל דמספקא ידך למעבד טיבו וצדקתא עם מסכינא בכל חילך עביד, ארום בתר מותא, לית לגבר עובדא וחושבנא ומנדעא וחכמתא בבית קבורתא דאת אזיל תמן, ולא יסייעון לך אלהין עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון: יא) אמר שלמה מלכא, כד הויתי יתיב

על

תפסיר הרס"ג

גמיע מא יעמל תחת אלשמס: ז) אמץ׳ כל בפרח טעאמך, ואשרב בקלב טייב שראבך, אד׳ קד רצ׳י אללה אעמאלך: ח) ותכון ת׳יאבך ביצ׳א פי כל וקת, ולא יעוז ראסך אלדהן אלטייב: ט) אנט׳ר אלעיש ואלחיאה, מע אלזוגה אלדי אחבבת, טול איאם חיאה׳ הבאך, אלדי רזקך אללה דון אלשמס, פאנה חט׳ך מן אלחיאה, ופי אלכד אלדי תכד דון אלשמס: י) וגמיע מא אמכנת ידך, אפעלה פי חאל קותך, פאן לא עמל ולא חדק ולא מערפה ולא חכמה, פי אלת׳רא אלדי תציר אליה: יא) ת׳ם

ערת

ר ש " י

כוכבים ואין להם כפרה לאחר מיתה: ז) לך אכול בשמחה. אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה: ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רוחץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת: ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: י) כל אשר תמצא ידך לעשות. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה וגו' בשאול. לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו. וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: יא) שבתי וראה. כמו זכור ווידי"ט בלע"ז: לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו: ולא לגבורים המלחמה. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם. כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א ה ב) שלשים כור סולת וגומר ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה: וגם לא

לנבנים

הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים
הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא
לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת
וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ יב כִּי גַּם לֹא־יֵדַע
הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה
רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים
בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם
פִּתְאֹם׃ יג גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃ יד עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים
בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ
וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים׃ טו וּמָצָא בָהּ

איש

על כורסי מלכותי, אסתכלית וחזית בעלמא הדין תחות שמשא, ארום לא גוברין דאינון קלילין כנשרין מסתייעין למרהט לאשתיזבא מן מותא בקרבא, ולא גבריא מסתייעין באגחותהון קרבא בגבורתהון, ואף לא חכימיא מסתייעין בחכמתהון למסבע לחמא בעידן כפנא, ואף לא סוכלתנין מסתייעין בסוכלתנותהון למכנש עותרא, ואף לא ידעי בינה מסתייעין במנדעותהון למשכח רחמין בעיני מלכא, ארום עידן ועריתא במזליהון יערע ית כולהון:
יב) ארום אף לא אשתמודע לגבר ית זמניה בין טב לביש מן מה דעתיד למהוי בעלמא ולמיתי עלוהי, כנוני ימא דמתאחדין בחכה, וכצפרי שמיא דמתאחדין בתקלא, כוותהון מתקלין בני אנשא, לזמן בשתא דאתעתדת למהוי נפלא עליהון רגעא חדא מן שמיא: יג) אף דין חזיתי דהיא חכמתא בעלמא הדין תחות שמשא, ורבתא היא לותי: יד) גוף בר נש דמתיל לקרתא זעירתא וגוברין גברי חילא זעיר בגווה, היכמא דקלילן זכוותיה בגו לבא דאנשא, וייעול לגו גופא יצרא בישא דמתיל למלך רב ותקיף לאכנעא, ואסחר ית לבא למטעי יתיה, ובנא עלוהי אתר למתב, על דיצבי לאסטיותיה מן אורחן דתקנן קדם יי לאחדא יתיה במצודין רברבין דגיהנם, לאדלקותיה שבע זמנין על חובוהי:
טו) ואשתכח בגו גופא יצרא טבא מסכן וחכים, ואתגבר עלוהי וכבש יתיה בחכמתיה, ושיזיב

ית

תפסיר הרס"ג

עדת ואעתברת מא תחת אלשמס, פאדי' אגרי ואחצאר מעדומא למסתאהלה, מן דוי אלכפה ואלסרעה, פלא אלחרב לאלגבאברה, ולא אלארזאק לאלחכמא, לא מא פרק אתפאק לגמיעהם, עלי' אלכרק ואלאתפאק: יב) ולא יעלם אלאנסאן, אן אגלה כאלחות, אלמתצאד פי אצעב אלמצידה, וכאלטאיר אלמאכוד פי אלפך, בחסבהא אלנאס מוהוקון פי אשר, וקת יקע עליהם מפאגאה: יג) הדא מא שאהדתה חכמה תחת אלשמס, והי גלילה לדיי (נ"א אלי): יד) מדינה סגרא פיהא נפר יסיר, חל בהא מלך עצים, וחאט בהא וחאצרהא, ובנא עליהא מעאקל כבאר: טו) ווגד פיהא, רגלא מהינא וחכימא, פכלץ תלך אלמדינה בתאיפה וחכמתה, ומא דכרה אחד קט ולא עלם,

בה

רש"י

לנבנים עושר. כגון איוב בתחלה (איוב א ג) ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר (שם יט כא) חנוני אתם רעי: וגם לא ליודעים חן. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ: כי עת ופגע. כמשמעו. דבר אחר כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחנה יהיו רגילים בהם שלא יבואו לדברים הללו: יב) כדגים שנאחזים במצודה. כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה והלושה ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מקט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים. במכשול קטן והלא כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאום במצודה רעה מלאווי"ה בלע"ז: כהם. כמותם: טו) ואדם לא זכר. לא היה חושבו לכלום: טז) ואמרתי אני. כראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו

כולם

אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר
בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן
הַהוּא׃ טז וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה
מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם
נִשְׁמָעִים׃ יז דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים
מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃ יח טוֹבָה חָכְמָה
מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה
הַרְבֵּה׃ י א זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן
רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃
ב לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ׃

וגם

תרגום

ית גופא מן דינא דגיהנם בתוקפיה ובחכמתיה, היכמא דגברא עביד בקרבא ומשיזיב ית יתבי קרתא בחכמת לביה, ואנש לא דכר בתר כן ליצרא טבא דשיזביה, אלהין יימר בלביה זכאה אנא, היכמא דיתבי קרתא ההיא לא דכרו ית עניא ההוא דשיזיב יתהון: (טז) ואמרית אנא במימרי, טבא חכמת צדיקא מכח גבורת רשיעא, דחכמת צדיקא וזכותיה משיזבא ליה ולאנשי דריה, ותקוף רשיעא דקאים בתוקפא דלביה בדיל דלא למהדר בתיובתא, מחבלא ליה בלחודוהי. וחכמת צדיקא ועניא מזדלזלא בעיני רשיעי דריה, ובעידן דיוכח יתהון על עובדיהון בישיא, פתגמי אוכחותיה ליתינון מקבלין: (יז) מלי דצלותא דחכימיא בחשאי מתקבלין קדם מרי עלמא, יתיר מקבילת גוברא רשיעא דהוא שליט על שטיין דפגין ולית מקביל: (יח) טבא חכמת חכימא בעידן עקתא, יתיר מן מאני קרבא בעידן אגחות קרבא, וגוברא חייבא חד דאיתיה בדרא, גרים להובדא טבתא רבתא מן עלמא: י (א) ויצרא בישא דשכין על תרעי לבא הי כדבבא, וגרים מותא בעלמא על דמסרי חכימא בעידן דחטי, ומחביל שמא טבא דהוה דמי מן קדמת דנא למשח רבותא דמבוסם בבוסמנין, וכמה יאי ויקיר יתיר מן חכמת חכימין ועותר עתירין, גבר דטפשותיה זעיר וקליל: (ב) לבא דחכימא איהו תאיב למקני אורייתא

דאתיהיבת

תפסיר הרס"ג

בה: (טז) פצרת אקול אן אלחכמה אפצל מן אלגברוה, ועלי אן עלם אלמהין מסתהאן, וכלאמה גיר מקבול: (יז) ומעא כלמאת אלחכמא, אתי הי ברפק והדו מקבולה, אזיד מן אעלאן ציחה' סלטאן אלגהאל: (יח) ואלחכמה אגוד מן אלאת אלחרוב, ולכאטי ואחד, יתלף אלכתיר מן אלנעמה: י (א) וכמא אן אלדבאב אלמיית, ינתן וינפש דהן אלעטאר, כדאך יפסד אלגליל מן אלחכמה, ואלוקאר אלסכף אלקליל: (ב) תפטן אלחכים, ועלמה חאצר בימינה, ופטנה' אלגאהל מתאכרה ביסארה:

ואיצא

רש"י

כולם נמלטו על ידו. ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה מעט אלו איבריו של אדם. מלך גדול זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו. איש מסכן זה יצר הטוב: יז) בנחת נשמעים. מקובלים הם לבריות: מזעקת מושל בכסילים. משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזרותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי אומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: יח) טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר (שמואל ב כ כב) ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו ד"א וחוטא א' יאבד טובה הרבה. הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא א' וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה: י, א) זבובי מות יבאיש יביע וגו': כגון בימי החורף שאין בזבובים כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והא מעלה קצף שקורין אשקומ"א בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם: יקר. לשון כובד. הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו. ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות: יבאיש יביע. שם טוב שהוא ערב משמן רוקח: ב) לב חכם לימינו. חכמתו

מזומנת

ג וגם־בדרך כשסכל הלך לבו חסר
ואמר לכל סכל הוא: ד אם־רוח המושל
תעלה עליך מקומך אל־תנח כי מרפא
יניח חטאים גדולים: ה יש רעה ראיתי
תחת השמש כשגגה שיצא מלפני השליט:
ו נתן הסכל במרומים רבים ועשירים
בשפל ישבו: ז ראיתי עבדים על־סוסים
ושרים הלכים כעבדים על־הארץ:
ח חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש:

מסיע

תרגם

דאתיהיבת ביד ימינא דיי, ולבא דשטיא למקני נכסין כסף ודהב: ג) ואף באורחא סריבא בעידן דשטיא אזיל, לביה חסיר מן חכמתא ועביד מלין דלא תקנין לאתעבדא, וכולא אמרין דשטיא הוא: ד) אין רוחא דיצרא בישא מתל בך ומתגבר למפסק עלך, אתרך טב דהוותא נהיג למיקם ביה לא תשבוק, ארום פתגמי אורייתא אתבריאו אסו בעלמא, למשבק ולמנשי מן קדם יי חובין רברבין: ה) אית בשתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ומהנזקא בעלמא, כפתגמא דשלותא דנפקא מהחצפא על גוברא מן קדם שולטן: ו) יהב יי ית מלכא רשיעא ושטיא למהוי בריא במזליה ומשמיש באצלחותא מן שמי מרומא, וחיילותוהי גיוותנין וסגיאין. ועמא בית ישראל משתעבדין תחותוהי בגלותא, ומן סגיאות חוביהון, עתירי נכסין מתמסכנין, ובמסכינותא יתבין ביני עממיא: ז) אמר שלמה מלכא ברוח נבואה, חזית עממיא דהוו משתעבדין מן קדמת דנא לעמא בית ישראל מתגברין ורכבין על סוסוון כארכונין, ועמא בית ישראל ורברבניהון אזלין הי כעבדין על ארעא: ח) ענת מדת דינא וכן אמרת, אינון גרמו להון כל דא, היכמא דגבר דברי שוחא בפרשת אורחא, בה אתחייב למפל. ואומה דעברת על גזירת מימרא דיי ותקיפו גודא דעלמא, נפלו ביד מלכא רשיעא דנכית להון כחויא:

אמר

תפסיר הרס"ג

ג) ואיצא פי אטריק, אדי יסיר עליה אגאהל ינקץ עקלה, אא אן יעלן בגהלה, עלי' גמיע אנאס: ד) אן ארתקת איך המת אסלטאן, פלא תזייע מחלך, לאן אתראכי, יצע אכטא אכתיר: ה) באשרות באסא תחת אשמס מוגודא, מתל אסהו, אמצדר מן בין ידי אמלך: ו) ולקד צאר אעקל, פי ארפע אמנאזל, ואגניא דונה פי אספל גאסין: ז) וראית עבידא רכאב אכיל, ואריסא סאירין כאעביד עלי' אארץ: ח) מן אחתפר הותה וקע פיהא, ומן תלם גדרא לדגתה אחיה:

ומנתקל

רש"י

מזומנת להטותי אל דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו. לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוהה לו: ג) ואמר לכל סכל הוא: בהליכתו ובדיבורו הכל מכירין שהוא שוטה: ד) אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח. מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל לדקתי לי: כי מרפא. דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך החטאים הגדולים: ה) כשגגה שיצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להשיב: ו) נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביה הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקודש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר (איכה ב י) ישבו לארץ ידמו: ז) ראיתי עבדים על סוסים. הם כשדים שנאמר בהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונים של כשדים: ח) חפר גומץ. שוחה: בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנאצר על ידי כלי בית המקדש שנאמר (דניאל ה כג) ועל מרי שמיא התרוממת: ופרץ גדר. סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש. מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת

גדר

ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים
יִסָּכֶן בָּם׃ י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים
קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃
יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן
לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת
כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת
וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃ יד וְהַסָּכָל יַרְבֶּה
דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר

יהיה

ט) אמר שלמה מלכא נביא, גלי קדמי דמנשה בר יחזקיה עתיד למחב ולמסגד לצלמא דאבנין, בגין כן יתמסר ביד מלכא דאתור ויכפתיניה בזממין על דבטיל פתגמי אורייתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עיקריהון. בגין כן יצטער בהון. ורבשקה אחוהי עתיד למסגד לצלמא דקיסין ולמישבק פתגמי אורייתא דאתיהיבו בארונא דקיסי שטין, בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי: י) וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעבדון שמיא תקיפין כברזלא מלאחתא מטרא, והוא דרא לא צלו קדם יי, בגין כן אתקלקל כל עלמא בכפנא. וכד תייבין ומתכנשין אכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזיליהון למבעי רחמין קדם אלה שמיא, אית בהון רעוא על מותר אכשרות חכמתהון: יא) כד מתגרן חיוון קלן לטרקאה ולנזקא בעלמא, על חוביהון דבית ישראל דלא עסקין בפתגמי אורייתא בחשאי, ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתאי, ארום באישתא דגיהנם עתיד לאתוקדא: יב) מילי פום גבר חכים דאשתכח בדרא, כד אתי פורענותא בעלמא, איהו מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם יי. וספותיה דגוברא שטיא מלין דנזיפותא, ובגין כן כולי עלמא מתגמרין: יג) שירוי מלי פומיה שטותא, וסוף מימר פומיה חולחולתא בישא: יד) ושטיא מסגי פתגמין סריקין דלית בהון צרוך, עד דלא ינדע אנש מה דעתיד למהוי ביומוהי, ומה דעתיד למהוי

בסופיה

תפסיר הרס"ג

ט) ומנתקל אלחגארה ישקא בהא, ומן שקק אלחטב יתאדא בהא: י) לא סימא מן אצרם אלחדיד, ופי אלדון אן יג'יר לה וגהא, פלקוי ואגהד יכתר ויגלב, ופצ'ל אסאעי פי אנגאח אלחכמה: יא) ואן לדגת אלחיה דון רקוה, פלא פצ'ל לאלראקי דו אלנטק ואלכלאם: יב) כלאם פא אלחכים יחציה, ונטק שפתי אלגאהל יהלכה: יג) אבתדא כלאם פאה גהאלה, ומנתהאה סכאפה שדידה: יד) והו

יכתר

רש"י

גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים: ט) **מסיע אבנים יעצב בהם.** מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע מהם: **יעצב.** לשון יגיעה כמו (בראשית ג יז) בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: **יסכן בם.** יתחמם בהם כמו (מלכים א א ב) ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: י) **אם קהה הברזל.** חרבות גורים שקיהה פיהם וחדודם: **והוא לא פנים קלקל.** ואינם לטושים ומרוטים (יחזקאל כא טו) למען היות להם ברק. אעפ"כ וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החילים לנצח: **ויתרון הכשיר חכמה.** ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחיר פניו כרעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי"ו וחיילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו (תהלים י יד) אם ראית נגב ותרץ עמו (שמות טו ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כזה: יא) **אם ישך הנחש. בלא לחש.** את איש: מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך: **ואין יתרון** לחבר הרשע שהיה רגיל ללחוש בלא לחש, כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקתו ולא ישתכר: יב) **דברי פי חכם חן.** על שומעיהם ומשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: **ושפתות כסיל תבלענו** זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של עכו"ם שנדרו עצמם מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיהם לזנות: יג) **תחלת דברי פיהו סכלות.** כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי אם בעיניך אני נכוה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: **ואחרית פיהו הוללות.** שיעמום וערבוב לבה איעצך זמת אולת: יד) **והסכל ירבה דברים.** שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: **לא ידע האדם מה שיהיה.** לו לאחר זמן

שהרי

יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ: טו עֲמַל הַכְּסִילִים
תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר: טז אִי־
לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ:
יז אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ
בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי: יח בַּעֲצַלְתַּיִם
יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת:
יט לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים
וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל: כ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ
אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל
עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל

ובעל

תרגום

בסופיה מן יחוי ליה: טו) טרחות שטיא
דטרח בשטותא איהו משלהי ליה,
על דלא איליף למיזל לקרתא דחכימא
שרי בגווה למתבע מניה אולפנא:
טז) וי ליך ארעא דישראל בזמן דימלוך
עלך ירבעם חייבא ויבטיל מניך
תוקרובתא דצפרא. ורברבניך עד דלא
יקרבון תמידא דצפרא, ייכלון לחמא:
יז) טב ליך ארעא דישראל בעידן
דימליך עלך חזקיה בר אחז דהוא מן
ייחוס בית דוד מלכא דישראל דהוא
גיבר תקיף באורייתא ונפיק ידי חובת
פקודיא, ורברבניך בתר דמקרבין
תמידא, אכלין לחמא בזמן ארבע שעין
מן עמל ידיהון, בגבורת אורייתא ולא בחלשות ובסמיות עינא: יח) בחלשות עסק אורייתא
ופקודיא מתמסכין גבר מבנין, ובמכיכות תפקידתא דאתפקדת אתתא למטר מן ריחוק סואבת
דמא ולא נטרא, מתעבדא דותא בגו ביתה: יט) לחוכא עבדין צדיקיא לחים לפרנסא עניין כפינין,
וחמרא דמזנין לדצהיין יהי להון לחדוא לעלמא דאתי, וכסף פורקנהון יסהיד עליהון זכותא לעלמא
דאתי באנפי כולא: כ) אף במנדעך בחביוני לבך, מלכא לא תלוט, ובאדרון בית משכבך לא תלוט
חכימא. ארום רזיאל מלאכא מכריז בכל יומא מן שמיא על טורא דחורב, ומהליך קליה בכל
עלמא. ואליהו כהנא רבא אזיל ופרח באויר רקיע שמיא כנשרא מרי גדפין, ומחוי מלין

דמתעבדין

תפסיר הרס"ג

יכתר אלכלאם דון אלסלאם, אן יעלם מא יכון
מנה ויתולד, ואלכאין בעדה מן יכברה:
טו) ואנתהאדה פי אשקא משקי לה ומתעבה,
לאנה לא יהתדי אקצד אלי מדינה: טז) וי לך
בלדה, מתמלכך צבי. ורוסאך יאכלון בכרה:
יז) וטובאך מדינה, סלטאנך מן אלאחראר, ורוסאך
יתנאולון גדאהם פי וקתה, בקדרה ושנאעה
תצחבהם לא שראבא: יח) מע אלעגז אלמתכרר
יצעף אלסקף, ובחטה' אלקוה יהטל אלמנזל:
יט) ואלולימה תסתעמל לאלסרור, ואלכמר יפרח
אלאחיא, ואלאתמאן אלדי הי אלפצה תגלב אלגמיע:
כ) לא תסבן אלמלך פי צמירך, ופי כדור מצאגעך

לא

רש"י

סחרי הלך ליטול סכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב. ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההוה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו: טו) עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המינעם אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע לכנוס דרך פתחים ובלעי המים ויגע בטביעות רגליו בבון כלומר עלילות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם: אשר לא ידע ללכת. אל כתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר (תהלים קיט כה) נר לרגלי דבריך: טז) אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות: יז) בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: יח) בעלצתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן הפרלה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. יספל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו: ידלף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: יט) לשחוק עשים לחם. לחדות מזומני חתנים וכלות עושים סעודה וסתם סעודה גדולה קרויה להם כמו דאת אמר (דניאל ה ד) בלשצר מלכא עבד להם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא: כ) גם במדעך מלך. אפי' במחשבותיך בלא דיבור. גם אפי'. מלך אל תקלל. אל תרגז

למלכו

וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגֵּיד דָּבָר׃ יא א שַׁלַּח לַחְמְךָ
עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃
ב תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא
תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃ ג אִם־
יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־
יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל
הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃ ד שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע
וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר׃ ה כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ
יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה

ככה

דמתעבדין בטמירותא לכל דיירי ארעא׃ יא א) אושיט לחים פרנסותך לעניי דאזלין בספינן על אפי מיא, ארום בתר עידן יומין סגיאין, תמן תשכח אגריה לעלמא דאתי׃ ב) הב חולק טב מן זרעא לחקלך בתשרי, ולא תתמנע מלמזרע אף בכסלו. ארום לא תנדע מה יהי בישא על ארעא, אי חריפי נצחן או אפילי׃ ג) אין מתמליין ענניא מטרא, על ארעא מערן ית מימיהון בגין זכותא דצדיקיא, ואין לית זכו בדרא ההוא, בימא ובמדברא נחתן דלא יתהנון מנהון בני אנשא. ואי אתגזר מן שמיא למנפל מלכא ויעטוהי מן שררותהון, מן קדם מימרא דשמיא הוי סבעא וכפנא בדרומא או בצפונא, אתר דאתגזר לאתקיימא ההיא עיטא, תמן משתלחא למהוי׃ ד) גבר דנטיר חרשין וקוסמין, לא יעביד טב לעלם. ודמסתכל במזליא לא מגבי אגר, ארום חרשין מתילין לרוחא דלא מתפס בידוי דבר נש, ומזליא מתילן לענני שמיא דאזלין ולא תייבין׃ ה) היכמא דליתך ידע איכדין יהליך רוח נשמתא דחיי בגוף עולימא שלילא דשרי במעיא דאמיה מעוברא, והיכמא דלא תנדע אי דכר או נוקבא עד זמן

דיתיליד

תפסיר הרס"ג

לא תדם אלגניא, ואעתקד באן טאיר אלסמא ינקל אלכלאם, ודו אלגנאחין יכבר אלאכבאר:
יא א) סיב טעאמך עלי וגה אלמא, פאן מא תעאקם אלאיאם תגדה: ב) ואגעל נציבא לסבעה ולתמאנייה, פאנך לא תעלם, מא יכון מן שדה פי אלדניא: ג) אן אמתלת אלסחאב מטרא, אנמא אראקתהא וצבתהא עלי אלארץ, ואן סקטת תמרה פי אלגנובא ופי אלשמאל, מוצע אנצבאהא יכון סקוטהא: ד) מן ירתצד אלריח לא יזרע, ומן יתאמל אלגיום לא יחצד: ה) כמא

אנך

רש"י

למלכו של עולם, דבר אחר כשמשמעו מלך בשר ודם: **עוף השמים.** נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: **ובעל כנפים.** מלאך המלווה אותך כענין שנאמר (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העופות והשדים. יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעים ויגידו לאחרים: **יא. א) שלח לחמך על פני המים.** עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: **כי ברוב הימים תמצאנו.** עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב כ) קראן לו ויאכל לחם ושכור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: **ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה.** חלקת מלחמך ומשתך לשבע' צריכי חסד חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: **כי לא תדע מה יהיה רעה.** שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל ע"י הצדקה זו מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי. ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעת ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת. וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה. ד"א תן חלק לשבעה קרבנות לכור של שבעת ימי פסח. וגם לשמונה: של שמונת ימי החג: **כי לא תדע מה יהיה רעה.** אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו קרבנות הראשונים לבטל גזירה הרעה. ד"א כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטלו גזרות רעות: **ג) אם ימלאו העבים גשם.** אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופן יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת שם סופה לנוח אף כן דע שאם יפול עץ וגו' אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נכרין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהגו הטוב שהדריכם בדרך ישרה: **יפול.** ישכון כמו (בראשית כה יח) על פני כל אחיו נפל: **עץ.** תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: **ד) שומר רוח.** ממתין ומצפה עד בא הרוח: **לא יזרע.** פעמים ממתין ואינו בא: **ורואה בעבים.** נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרין ירא לקצור מפני הגשמים לעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: **ה) כאשר אינך יודע וגו'. בעצמים בבטן המלאה.** דברים הנסגרים והנעצרים בבטן שהיא מלאה ואע"פ שבולטת לחוץ.

כאשר

כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃ ו בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ
וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה
יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃
ז וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־
הַשָּׁמֶשׁ׃ ח כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם
בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־
הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ ט שְׂמַח בָּחוּר
בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ
וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵה עֵינֶיךָ וְדָע כִּי

על

תרגום

דיתיליד, הכדין ליתך ידע ית עובדא
דיי דעבד בחכמתא ית כולא: ו) ביומי
עולימותך תסב אתתא ותוליד בנין,
ולעדן סיבתך לא תשבוק אתת
חולקך מלמילד בנין. ארום לא
אשתמודע לך אידין מנהון אתבחר
למהוי טב הדין או דין, או תרויהון
כחדא טבין: ז) ובסים נהורא דאורייתא
וטב לאנהרא עיינין חשיכין למחזי יקר
אפי שכינתא דעתיד לאנהרא אפי
צדיקיא מזיו שכינתא ולמהוי שופריהון
נהיר כשמשא: ח) ארום אין יומין
סגיאין חיי אנשא, בכולהון חזי ליה
למחדי ולמעסק באורייתא דיי, ויהי דכיר ית יומי חשוכא דמותא ולא יחוב, ארום סגיאין אינון
יומיא דישכוב שכיבא בבית קבורתא לקבלא דינא מן שמיא בחיוהי ברחים, כל זמן דייתי
עלוהי פורענותא ומרעין על הבלותא דעבד בעלמא הדין: ט) חדי עולימא ביומי עולימותך, ויהי לבך

טב

תפסיר הרס"ג

אנך לא תעלם רתבת אלריאח וטריקהא, אלתי הי
כאלאנסאם אלמגהולה פי בטן אלחבלא, כדלך לא
תעלם סר עמל אללה אלדי יעמל אלכל: ו) ואזרע
זרעך באלגדאה, ולא תתרך ידך ענה באלעשי,
פאנך לא תעלם איהמא יצלח, אהדא או הדא,
או כלאהמא מעא חסנאן: ז) ואלנור לדיד,
ומסתחסן לאלבצאר רויה' אלשמס: ח) ואן עאש
אלאנסאן סנינא כתירא, ופי גמיעהא יפרח, פינבגי
אן יתדכר איאם אלצלאם אנהא אכתר, וגמיע
מא חל מסתחיל: ט) אפרח יא איה אלשאב פי

צבאיך

רש"י

כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו (בראשית יג י) כגן ה' כארץ מצרים (ישעיה כד ב) כשפחה כגברתה (שם כד ב) כקונה כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: (הגה"ה ענין זה הוא מסורס בדברי רש"י ומהופך וצריכים להגיה כפי אשר הוא בספרים המדוייקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחה האמתית: **כאשר אינך יודע**: הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים הנסגרים והנעלמים בבטן המלאה אע"פ שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות וכו' מספר שפתי חכמים): **בעצמים.** אינקלשיר"ש בלע"ז כמו עוצם עיניו: **ככה לא תדע וגו'.** אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לאמר שמא אחסר מנכסי ואעני. לא אעסיק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיה לי בנים ואצטרך להוציא עליהם: ו) **בבוקר זרע את זרעך וגו'.** אם למדת תורה בילדותיך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותך תשא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך: **כי אינך יודע אי זה יכשר.** אם תלמידים ובנים שבילדותיך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך. מצינו בר"ע שהיו לו כ"ד אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו. ובזקנתו הוליד את עובד ונתקיים לו: ז) **ומתוק האור.** מתוק היא אורה של תורה. **וטוב לעינים לראות את השמש.** ואשרי התלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תהלים: ח) **בכולם ישמח.** יהיה שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: **כי הרבה יהיו.** באותן הימים יותר מימי החיים: **כל שבא.** עליו יהיה הבל וחשך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כן בהבל בא ובחשך ילך: ט) **שמח בחור בילדותיך.** כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן

הקכס

על־כל־אלה יביאך האלהים במשפט:
י והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך
כי־הילדות והשחרות הבל: יב א וזכור את־
בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא־יבאו
ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין־
לי בהם חפץ: ב עד אשר לא־תחשך
השמש והאור והירח והכוכבים ושבו
העבים אחר הגשם: ג ביום שיזעו שמרי
הבית והתעותו אנשי החיל ובטלו הטחנות
כי מעטו וחשכו הראות בארבות: ד וסגרו
דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום
לקול

טב עלך ביומי רביותך ואיזל בענותנותא עם אורחי לבך, ותהי זהיר בחזיוני עינך ולא תסתכל בביש, ואשתמודע לך ארום על כל אלין עתיד יי לאעלותך בדינא: י) ותעדי רגז מלבך ולא תגרום ביש על בסרך, ארום עולימות ויומי אוכמות שער הבלו: יב א) ותהי דכיר ית ברייך ליקרותיה ביומי רביותך, עד דלא ייתון לוותך יומי בישות וימטון עלך שנין דתימר לית לי בהון רעוא: ב) עד דלא ישתני זיו יקרא דאפך דמתיל לשמשא, ונהורא דעינך עד דלא יסתמון, והדר ליסתך עד דלא יתקדרון, ובבי עינך דמתילין לכוכביא עד דלא יתעממון, וריסי עינך יהון זלגין דמעין כעננין בתר מטרא: ג) ביומא דיזועון ארכובתך, ויתנקשון אדרעך, ויתבטלון ככי פומך עד דלא יכלין למלעס מיכלא, ויתעממון עינך דמסתכלין בחרכי רישך: ד) ויהון רגלך כבילן מלמיפק לשוקא ויעדי מנך רעות מיכלא, ותהי מתער משינתך על עיסק קל עופא.
כאלו

תפסיר הרס"ג

צבאיך, ויטיב קלבך פי איאם שבאבך, ותאבע הואדת קלבך, ומראיאת עינאך, ואעלם אן ען גמיע יחאכמך ארב: י) ואזל הם קלבך, ואדהב שרה מן גסמך, לאן זמאן צבא וחדאתה מסתחיל:

יב א) ואגהד פי דכר באריך, פי איאם שבאבך, קבל חלול איאם שרה, וקרב סנין תקול, לא יצלח לי אמלא בהא: ב) קבל אן תצלם שמס וציאהא, וקמר וכואכב, ותבדד גיום באתר אמטאר: ג) יום יתזעזע פי חאפצי אמנזל, ויתשוש דוי טאקה, וחיל וחזאמה, ותבטל טואחן, מן אגל מא תקל, ותצלם נואצר פי רואזנהא: ד) ותגלק אבואב שוארע ענד מא תנחט צות טאחונה, ויתירה צות עצפור,
והנכפץ

רש"י

הכעס אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהי' כי על כל אלה יביאך השופט במשפט: י) והסר כעס. דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה לך לב בשר: והשחרות. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו: יב א) וזכור את בוראיך. תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו. וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה. וזכור בארך באר שנובעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה. ימי הזקנה והחלשות: ב) עד אשר לא תחשך השמש. אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומאהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מאהבת: והאור. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: והכוכבים. אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומלי"ש של לחיים שמאדימים: ושבו העבים אחר הגשם. תבוא כהיית המאור אחר דמעות הבכי מכמה צרות שעברו עליו. ג) שיזעו. ירתיתו: שמרי הבית. אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: והתעותו. יאחזום עוות שקורין קראמפ"ף והתעוותו אנקרופירונ"ט בלע"ז: אנשי החיל. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטחנות. אלו השינים: כי מעטו. לעת זקנה רוב שיניו נושרות: הראות בארבות. אלו העינים: ד) וסגרו דלתים. אלו נקביו: בשפל קול הטחנה. קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור. שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משתוקין: וישחו כל בנות השיר. כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב יט לו) אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: ה) גם מגבה ייראו. מגבשושית ותלוליות שבדרכים הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם: והתחתים בדרך. אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו: חתחתים. לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים: וינאץ. ל' (שיר ז) הנצו הרמונים שסרי הא' לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז שעצם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט: השקד. אילן של שקדים כלומר שתקפון הזקנה עליו כשקד זה הממהר להניץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב. אלו העגבות שיהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד: ויסתבל. אישדריי"ד שורפיישי"ן בלע"ז: ותפר האביונה.
המדת

לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר׃ ה גַּם
מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד
וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ
הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק
הַסֹּפְדִים׃ ו עַד אֲשֶׁר לֹא־ירחק חֶבֶל הַכֶּסֶף
וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ
וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ ז וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־
הארץ

תרגום

כְּאִלּוּ עַל גַּנָּבַיָּא דְּאָזְלִין בְּלֵילְיָא,
וְיִתְרַפְסוּן (נ"א וְיִתְפָּרְטוּן) סִפְוָותָךְ
מִלְּמֵימַר שִׁירְתָא׃ ה) אַף מִן עוֹבָדִין
דַּהֲווֹ מִן קֳדָמַת דְּנָא תְּהֵי דָחֵיל לְמִדְכַּר
יָתְהוֹן, וְגַבְשׁוּשִׁיתָא קַלִּילָא מְתִילָא
בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁךְ לְטוּר רָם בְּעִדָּן מַהֲלָכָךְ
בְּאוֹרְחָא, וּתְנַפֵּיץ רֵישׁ שִׁזְרָתָךְ מִן
כְּחִישׁוּתָא כְּשִׁגְדָּא, וְיִתְנַפְּחוּן אַסְתְּוָורֵי
רַגְלָךְ, וְתִתְמְנַע מִן מִשְׁכְּבָא, (נ"א מַשְׁכְּנָא)
אֲרוּם אִתְפְּנֵי אֱנָשָׁא לִמְהָךְ לְבֵית
קְבוּרְתֵיהּ, וְיִסְחֲרוּן מַלְאֲכַיָּא תָּבְעֵי דִּינָךְ כְּסַפְרַיָּא דִּמְסַחֲרִין בְּשׁוּקָא לְמִכְתַּב דִּין חוּשְׁבָּנָךְ׃ ו) עַד דְּלָא יִתְאֲלַם
לִישָׁנָךְ מִלְּמַלָּלָא, וּתְהֵי רְעִיעָא מוֹקְרָא דְרֵישָׁךְ, וְתִתְּבַר מְרִירְתָךְ עַל כַּבְדָּךְ, וְיִרְהַט גּוּפָךְ בְּגוֹ קִבְרָךְ׃ ז) וִיתוּב
בסרך

תפסיר הרס"ג

ותנכפץ ﭏנשיד: ה) ויחדר ﭏשי ﭏמסתעלי. ויל̇חקה ﭏפזע פי טריקה, ותנתו ﭏלוזה ויסתחמל ﭏגנדב, ותבטל ﭏשהוה, ענד מא ינקלב ﭏאנסאן לעצמה, ויתכדר פי ﭏסוק נואעיה: ו) קבל אן
ינחל

רש"י

חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש. אביונה תאוה כמו (דברים א כו) ולא אביתם (תהלים קיט קעד) תאבתי לישועתך: ו) **עד אשר לא ירתק חבל הכסף.** זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת. ירתק לשון רתוקות כסף: **ותרוץ גלת הזהב.** זה האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות. ותרוץ ל' רציצה: **ותשבר כד על המבוע.** זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו: **ונרוץ הגלגל אל הבור.** יתרוצץ גלגל העין בתוך גומו ולפי פשוטו גלגל שדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במס' שבת. ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראיך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם קיימת בעוד שהכהונה קיימת שנא' (שמואל א ב כח) ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. בעוד שהלויה קיימת שנא' (דברים יח ה) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך. בעוד שהמלכות בית דוד קיימת שנא' (תהלים עח ע) ויבחר בדוד עבדו. בעוד שירושלים קיימת שנא' בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה. בעוד שבית הבחירה קיימת שנא' בה (דברי הימים ב ו טז) ועתה בחרתי והקדשתי הבית הזה. בעוד שאתם קיימים שנא' (דברים יד) ובך בחר ה': **עד אשר לא יבואו ימי הרעה.** אלו ימי הגולה: **עד אשר לא תחשך השמש.** זה מלכות בית דוד שנא' (תהלים פט לז) וכסאו כשמש נגדי: **והאור.** זו תורה שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור: **והירח.** זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה: **והכוכבים.** אלו הרבנים שנא' (דניאל יב ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים: **ושבו העבים אחר הגשם.** צרה אחר צרה קשה. אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית: **ביום שיזעו שמרי הבית.** אלו משמרות כהונה ולויה: **והתעותו אנשי החיל.** אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי אבא בר כהנא כ"ב אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא המוראה הזו דבר קל היא והכהן זורקה יותר משלשים אמה: **ובטלו הטחנות.** אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא: **וחשכו הרואות.** שישתכח הגמ' מן הלב: **וסגרו דלתים בשוק.** כגון דלתי נחושתא בן אלנתן שהיו פתוחים לרוחה: **בשפל קול הטחנה.** ע"י שלא נתעסקו בתורה א"ר שמואל נמשלו ישראל לטחינת הרחים מה רחים אינן בטלות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א ה) והגית בו יומם ולילה: **ויקום לקול הצפור.** זה נבוכדנאצר הרשע. א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין של נבוכדנאצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה: **וישחו כל בנות השיר.** (ישעיה כד ט) בשיר לא ישתו יין: **גם מגבה ייראו.** מגבוה של עולם יתיראו וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים: **וחתחתים בדרך.** מתוך כך יבקש לו אותות רמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנאמר (יחזקאל כא כו) כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: **וינאץ השקד.** תאמה נבואת ירמיה שנא' (ירמיה א יב) מקל שקד אני רואה אמר רבי אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד תשעה באב כ"א יום: **ויסתבל החגב.** זה צלמו של נבוכדנאצר (דניאל ג א) רומיה אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו אלא שש אינו יכול לעמוד ואת אמתא אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנא' (יחזקאל ז יט) וזהבם לנדה ולמס יהיה: **ותפר האביונה.** זו זכות אבות תופר משעת אבות שלכם ויהיה האביונה מלשון אב: **כי הולך האדם.** ישראל שנקראו צאן אדם אדם אתם: **אל בית עולמו.** מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה: **וסבבו בשוק הספדים.** גלות יכניה קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה כשהגלה נבוכדנאצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדנאצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומנצח והיו רואין את השבוים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותם (ירמיה טו ב) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם: **עד אשר לא ירתק חבל הכסף** זו שלשלת היוחסין: **ותרוץ גולת הזהב.** אלו דברי תורה שנא' (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב: **ותשבר כד על המבוע.** כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיהו שבימיהם גלו לבבל ופסקו מלמודם בעוני הדרך. תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קורח וכשהחריב נבוכדנאצר את מצרים הגלם לבבל: **ונרוץ הגלגל אל הבור.** זו בבל שהיא זוטו של עולם ז) **וישב העפר וגו'.** מבבל באו לבבל חזרו: **והרוח תשוב.** זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוח הקודש גלו: ח) **הבל הבלים.** אני רואה בעולם: **אמר הקוהלת.** מי שנו קבוצת החכמה: **הבל הבל.** כל מה שנברא בששת ימי בראשית: ט) **ויתר שהיה קהלת**
חכם

הָאָ֖רֶץ כְּשֶׁהָיָ֑ה וְהָר֣וּחַ תָּשׁ֔וּב אֶל־הָאֱלֹהִ֖ים
אֲשֶׁ֥ר נְתָנָֽהּ׃ ח הֲבֵ֧ל הֲבָלִ֛ים אָמַ֥ר הַקּוֹהֶ֖לֶת
הַכֹּ֥ל הָֽבֶל׃ ט וְיֹתֵ֕ר שֶׁהָיָ֥ה קֹהֶ֖לֶת חָכָ֑ם ע֗וֹד
לִמַּד־דַּ֙עַת֙ אֶת־הָעָ֔ם וְאִזֵּ֣ן וְחִקֵּ֔ר תִּקֵּ֖ן מְשָׁלִ֥ים
הַרְבֵּֽה׃ י בִּקֵּ֣שׁ קֹהֶ֔לֶת לִמְצֹ֖א דִּבְרֵי־חֵ֑פֶץ
וְכָת֥וּב יֹ֖שֶׁר דִּבְרֵ֥י אֱמֶֽת׃ יא דִּבְרֵ֤י חֲכָמִים֙
כַּדָּ֣רְבֹנ֔וֹת וּֽכְמַשְׂמְר֥וֹת נְטוּעִ֖ים בַּעֲלֵ֣י אֲסֻפּ֑וֹת
נִתְּנ֖וּ מֵרֹעֶ֥ה אֶחָֽד׃ יב וְיֹתֵ֥ר מֵהֵ֖מָּה בְּנִ֣י הִזָּהֵ֑ר
עֲשׂ֨וֹת סְפָרִ֤ים הַרְבֵּה֙ אֵ֣ין קֵ֔ץ וְלַ֥הַג הַרְבֵּ֖ה
יְגִעַ֥ת בָּשָֽׂר׃ יג ס֥וֹף דָּבָ֖ר הַכֹּ֣ל נִשְׁמָ֑ע אֶת־
האלהים

בסרך דאתברי מן עפרא על ארעא היכמא דהוה מלקדמין, ורוח נשמתך תתוב למקם בדינא קדם יי דיהבה לך:
ח) כד אסתכל שלמה מלכא דישראל בהבלו דעלמא הדין ובהבלין דעבדין בני אנשא, אמר קהלת במימריה כולא הבלו:
ט) ויתיר מן כל בני אנשא הוה שלמה דמתקרי קהלת חכים, ותוב הוה מאליף מנדעא ית עמא בית ישראל, ואצית לקל חכימיא ובליש בספרי חכמתא וברוח נבואה מן קדם יי, תקין ספרי חכמתא ומתלין דסוכלתנו סגיאין לחדא:
י) בעא שלמה מלכא דמתקרי קהלת בחכמתיה למידן דינין על הרהורי לבא דאנשא ובלא סהדין. בכן אתאמר ליה ברוח נבואה מן קדם יי, הא כבר אכתיב בספר אורייתא על ידוהי דמשה רבהון דישראל תקנין פתגמין ומהימנין, על מימר סהדיא יקום פתגמא: (י״מ מהימנא לכל גבר חכים לבא):
יא) פתגמי חכימין מתילין לזקתין ולקלשונין דאציתין דאנצין לאלפא חכמתא לסריקי מנדעא, היכמא דמאליף זיקא לתורתא, ורבני סנהדרין מרי הלכתין ומדרשין דאתיהיבו על ידוהי דמשה נביא דרעא בלחודוהי ית עמא בית ישראל במדברא במנא ובריגוגין:
יב) ויתיר מנהון ברי אזדהר למעבד ספרי חכמתא סגי עד לית סוף, ולמעסק בפתגמי אורייתא ולאסתכלא בליאות בשרא:
יג) סוף פתגם דאתעביד בעלמא בצנעא, כולא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני
אנשא

תפסיר הרס״ג

ינחל חבל אלפצ̇ה, ותרתץ̇ סאקיה׳ אלד̇הב, ותנכסר אלג̇לה ענד אלמנבע, ותנגרי אלבכרה אלי אלג̇ב:
ז) ויעוד אלג̇סם אלי ענצרה אלתראבי, חסב מא כאן, ואלנפס תנצרף אלי אלרב אלד̇י רכ̇בהא פיה:
ח) מסתחיל נהאיה׳ אלאסתחאלה, קאל קהלת אלכל מסתחיל:
ט) ואלפצ̇ילה פי כון קהלת עאלמא חכימא, אנה̇ לם יזאל יפיד אלנאס במערפתה̇, ואנה̇ ח̇רר ור̇תב, ות̇בת חכאיאת כתירה:
י) וכאן גרצ̇ה, פי ג̇מיע אלוצול אלי כלאם ארצ̇א, ואלמכתוב עלי אלתקוים ואלמנקול עלי אלצח̇ה:
יא) וכלאם אלחכמא משבה כאלמהאז, או אלמסאמיר אלמת̇בתה ד̇וי אג̇תמאע ואת̇פאק, וג̇מיעהא מרזוקה מן מהד̇י ואחד:
יב) ואלפצ̇ילה יא אבני לתסתפיד מנהא אכתסאב היאוין כתירה דון חד̇, ואלהג אלכ̇תיר אלמתעב לאלג̇סם:
יג) וכ̇את̇מת אלאמור ומא אלכ̇ל מסמוע מנה̇,
אתקי

רש״י

חכם ויותר ממה שכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה וכא ועשה לה אזנים שתיקן ערובין לסייג שמירת שבת ונטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: י) בקש קהלת. נתן לבו וחזר על הדבר ומלאו: דברי חפץ. הלכה למשה מסיני: וכתוב ישר. זה תורה שבכתב והנביאים: יא) דברי חכמים. שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן: כדרבנות. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים: וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיע׳ פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם: בעלי אספות. מסמרים שיש להם גולגלת אסופה וגסה גרוס״ה בלע״ז וכן פירשו דוגם בן לברע: נתנו מרעה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן משה מפי הגבורה: וכמשמרות. כתוב בשי״ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים כמנין משמרות כהונה לויה: יב) ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה: בני הזהר. לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו: עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו: ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם בא לתת לב לגירסה הבילות יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל אף: יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. מה שתוכל עשה ולבך לשמים: ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם כי לדבר הזה נברא כל
האדם

הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֺתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃ יד כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם:

אֱנָשָׁא, בְּגִין כֵּן יָת מֵימְרָא דַיְיָ הֱוֵי דָחֵיל וְיָת פִּקּוּדוֹהִי הֱוֵי נָטֵיר דְלָא לְמֶחְטֵי בִּסְתְרָא, וְאִין תְּחוּב הֱוֵי זָהִיר לְמֵתַב, אֲרוּם כְּדֵין חָזֵי לְמֶהֱוֵי אוֹרַח כָּל אֱנָשָׁא: יד) אֲרוּם יָת כָּל עוֹבָדָא, יְיָ יָעֵיל לְיוֹם דִּינָא רַבָּא, וַעֲתִיד לְפַרְסָמָא עַל פִּתְגָם דְאִתְכַּסִּי מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא, אִין טָב וְאִין בִּישׁ:

תפסיר הרס״ג

אתקי אלרב ואחפט שראיעה, פאנה גרץ אלמכלוקין: יד) לאן לרב מוקף, יחאכם בה כל מכלוק, עלי גמיע אלכפאיא, כירא כאן אם שרא:

רש״י

האדם: יד) כי את כל מעשה. אשר אדם עושה יביא האלהים במשפט. ולכך נקוד מעשה פת״ח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם: על כל נעלם. אפילו על שוגג: אם טוב אם רע. אפילו כשל במלוה כגון נותן לדקה לעני בפרהסיה: סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא וגו׳: נשלם פירוש ספר קהלת:

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

ביאור המלות הקשות שבתרגום קהלת

סי׳ א. ד) לסוברא, לשאת: ז) למי אוקינוס, לים: בגרשפנקא, כחותם זה שהוא עגול: יב) ונטל גרשפנקיה, טבעתו. ועיין מעשה נפלא בס׳ י״מ ובס׳ עמק המלך: ופגן, ל׳ צעקה: יג) לאללותי. לבדקו. גוון ביש, תרגום ענין רע: יז) וחולחולתא, יש ספרים גורסין והולהולתא והכל אחד שאותיות אחה״ע מתחלפות. וכן השכייה דלקמן שפי׳ המפרש שהוא כמו והולהולתא. ופי׳ מהרי״ן בשם זקנו שהוא ענין מחשבה וכן פי׳ הערוך:

סי׳ ג. ג) לפרכא, ענין הריסה: ד) לטפזא, ענין ריקוד הוא: ה) לגנפא, לשום מטתו: י) לסגפותהון, ל׳ עינוי: כב) מבזביז, פי׳ מפזר ממון כמ״ש ז״ל:

סי׳ ד. יב) ומסתקפין, ל׳ עלילה: יג) במהוייה בר תלת שנין, ואף דיש מדרש אחר דאומר בן מ״ח שנה הכיר אברהם אע״ה את בוראו (ופסקה הרמב״ם ז״ל ריש הלכות ע״ז ע״ש) כבר תירצו המפרשים, דהיינו בן מ״ח השלים הכרתו וידיעתו בשי״ת וכן כתב הרב ר״מ אלשיך (הגהות מיימוניות): טז) יעטוהי, ל׳ עצה:

סי׳ ו. ז) ועל מימר פומא דיי מיתיין, כן כ״ל הגירסא, ור״ל שעל פי השי״ת באים מזונותיו של אדם ע״ד כי הוא הנותן לך כח וכו׳ וכן גירסתינו: (והגורס מיתזן לא משתבש).

סי׳ ז. ג) בצורתא, מניעת גשמים: יג) גיבינא, מלשון או גבן או דק: למהויהון פרישן, מופתים: כז) כוונית מזליא, י״מ ל׳ תכונה, וי״מ ל׳ הבטה:

סי׳ ט. טז) מזדלזלא, ענין זלזול: יז) דפגן, ל׳ צעקה:

סי׳ י. א) דמסרי ענין סרחון: יא) לטרקא, ענין נשיכה: לישן תליתאי, הוא לשון הרע שהורג שלשה כמ״ש רז״ל:

סי׳ יא. ב) אי חריפי, ל׳ השכמה, ר״ל מה שזרע בראשונה: נצחן, ל׳ מגלח ר״ל צומח תחלה, וי״ג גלתן בתי״ו ל׳ כן, מן והיא כפורחת עלתה נלה. או אפילי פי׳ מה שזרע באחרונה מל׳ כי אפילות הנה: ג) מערן ית מימיהון, ל׳ הרקה, ודומה לו בדברי רז״ל המערה מכלי לכלי:

סי׳ יב. א) ליקרותיה, לכבדו: עד דלא יסתמון, ל׳ סומא. ליסתך, לחייך: יתקדרון, ל׳ שחרות. ובבי עינך, י״ג ובבי עיניך, ויש דפוסים גורסין וגבי עינך ופירוש ובבי ובבי אחד הוא והוא אישון העין, וגבי, גבהות העין: יתעממון, ל׳ גחלים עוממות, תרגום כהה עמא: ורישי עינך, שיער כסוי עין: ג) ויתנקשון, ל׳ דפיקה ונקישה בארכובות: כבי פומך, הם השינים: ה) גבשושית, ענין תל. כשגדא, כשקדים, כי כן תרגום שקדים שגדין: ויתנפחון. ל׳ נפיחה: לזקתין, הדרבן. קלשונין, כלי שיש לו ג׳ עוקצים, ודומה לעתר המורגל בלשון רז״ל מה עתר זה וכו׳. דאציתין, מציתים ומבינים. סריי, ריקים, כמו בוקי סריקי, בדברי רז״ל זת״ע אכי״ר בר״ד:

BEST QUALITY LETTER PAPER

SHA HEMRAJ

REGISTERED TRAD

AD

MADE IN

הספריה הלאומית
S 22 A 5205
שלש מגלות :
C.2
000203198740
W-X